

ΠΡΟΤΥΠΟ ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ ΙΩΝΙΔΕΙΟΥ ΣΧΟΛΗΣ ΠΕΙΡΑΙΑ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΘΕΜΑ: Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΟΜΗΛΙΚΩΝ
ΣΤΗ ΛΗΨΗ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΩΝ
ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ

ΠΕΙΡΑΙΑΣ 2017-18

Στην ολοκλήρωση αυτής της εργασίας συμμετείχαν οι παρακάτω μαθητές της 1^{ης} Λυκείου:

Βέρρας Νικόλαος (Α1)

Βούτας Πάρις (Α1)

Γιαννέτος Δημήτρης (Α1)

Δαρζέντα Εβελίνα (Α1)

Καρινιωτάκη Ράνια (Α2)

Κατσούλης Χρήστος (Α2)

Κοσμοδοπούλου Ελίνα (Α2)

Κρασανού Κάλλη (Α2)

Μήτσος Αλέξανδρος (Α3)

Μωραΐτης Χρήστος (Α3)

Οικονόμου Αλέξιος (Α3)

Πάνος Ιάσωνας (Α3)

Περοπούλου Νεκταρία (Α3)

Στέκερ Ιόλη (Α4)

Στρατηγού Αθηνά (Α4)

Τσουκαντάς Σταύρος (Α4)

Φερεντίνου Έλλη (Α4)

Φλωρίδης Νικόλαος (Α4)

ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Σκοπός αυτής της εργασίας ήταν να διερευνηθούν εκείνες οι μεταβλητές, οι οποίες παίζουν σημαντικό ρόλο στη λήψη ακαδημαϊκών και επαγγελματικών αποφάσεων. Δεδομένου ότι η επιλογή σπουδών καθώς και οι επαγγελματικές αποφάσεις αποτελούν ίσως μερικές από τις σημαντικότερες αποφάσεις στη ζωή ενός ατόμου, κρίθηκε σκόπιμη η μελέτη εκείνων των παραγόντων, οι οποίοι και διαδραματίζουν πρωτεύοντα ρόλο στη λήψη αυτών.

Θα πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι οι παραπάνω αποφάσεις εξετάζονται κάτω από το πρίσμα πολλών επιστημών όπως της Ψυχολογίας, της Κοινωνιολογίας, της Παιδαγωγικής και της Οικονομίας, της Ανθρωπολογίας κ.τλ. Δε θα ήταν όμως εφικτό και σκόπιμο η λήψη αυτών των αποφάσεων να μελετηθεί υπό το πρίσμα όλων αυτών των Επιστημών.

Στην παρούσα λοιπόν εργασία θα επικεντρωθούμε στην ανάλυση των Κοινωνικογνωστικών Μηχανισμών, όπως αυτές αναλύονται στη Γνωστική και Κοινωνικογνωστική Θεωρία του Albert Bandura. Συγχρόνως θα μελετηθούν τα μοντέλα Επαγγελματικής Ανάπτυξης με σημαντικότερο αυτό της Κοινωνικογνωστικής Θεωρίας της Σταδιοδρομίας (Social Cognitive Career Theory). Η τελευταία αποτελεί ένα πλήρες και εννοιολογικά θεμελιωμένο μοντέλο Επαγγελματικής Ανάπτυξης.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ (INPUT VARIABLES)

- Αυτεπάρκεια-Αυτοαποτελεσματικότητα (self-efficacy)
- Γνωστική Θεωρία της Μαθησης του Albert Bandura (1977)
- Κοινωνικογνωστική Θεωρία του Albert Bandura
- Κοινωνικογνωστική Θεωρία της Σταδιοδρομίας (SCCT)
- Θεωρία της προσκολλησεως ή του Ασφαλούς Δεσμού
- Κοινωνικοοικονομικό Επίπεδο
- Στόχοι (goals)
- Ομήλικοι
- Οικογένεια
- Προσωπικότητα-Συμπεριφορά

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ – ΔΙΑΣΑΦΗΝΙΣΗ ΕΝΝΟΙΩΝ (σελίδες 8-15)

1.1 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ (σελίδες 8-10)

1.2 Η κοινωνικογνωστική θεωρία της συμπεριφοράς και η έννοια «προσδοκία για αυτεπάρκεια» του Albert Bandura (σελίδες 10-15)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 (σελίδες 15-33)

2.1 ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΓΝΩΣΤΙΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ (SCCT) (σελίδες 15-18)

2.2 ΜΟΝΤΕΛΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗ SCCT (σελίδες 18-22)

2.3 Ο ρόλος των ατομικών, περιβαλλοντικών και μαθησιακών εισροών στην επαγγελματική ανάπτυξη (σελίδες 22-24)

2.4 Η επίδραση των περιβαλλοντικών παραγόντων (σελίδες 24-29)

2.5 Συνθετική επισκόπηση και επεξεργασία ερευνητικών δεδομένων αναφερόμενων στις επιδράσεις των υποστηρικτικών μηχανισμών και των περιορισμών στην επαγγελματική ανάπτυξη (σελίδες 29-33)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 (σελίδες 33-63)

3.1 Η οικογένεια (σελίδες 33-39)

3.2 Ερευνητικά δεδομένα στον ελληνικό χώρο (σελίδες 39-41)

3.3 Συμπεράσματα (σελίδες 41- 43)

3.4 Θεωρήσεις και ερευνητικά δεδομένα αναφερόμενα στη σχέση των διεργασιών που λαμβάνουν χώρα στο οικογενειακό πλαίσιο με θέματα σχετικά με την επαγγελματική ανάπτυξη (σελίδες 43-49)

3.5 Η κοινωνικογνωστική θεωρία της συμπεριφοράς (σελίδες 49-53)

3.6 Η κοινωνικογνωστική θεωρία για τη σταδιοδρομία (σελίδες 53-58)

3.7 Ενδοοικογενειακές διεργασίες που συνδέονται με τη διαμόρφωση αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων με βάση μια συνθετική θεωρητική προσέγγιση (σελίδες 58-60)

3.8 Θεωρήσεις και ερευνητικά δεδομένα αναφερόμενα στη σχέση μεταξύ χαρακτηριστικών της δομής της οικογένειας με θέματα επαγγελματικής ανάπτυξης (σελίδες 60-

- **3.8.α Το μέγεθος της οικογένειας (σελίδες 60-62)**
- **3.8.β . Η σειρά γέννησης του παιδιού (σελίδες 62-63)**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4:Το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο (ΚΟΙΕ) της οικογένειας (σελίδες 63-72)

4.1 Εισαγωγικά (σελίδες 63-65)

4.2 Συνοπτική θεματική επισκόπηση ερευνητικών δεδομένων αναφερόμενων στη σχέση του ΚΟΙΕ με θέματα που αφορούν την επαγγελματική ανάπτυξη (σελίδες 65-68)

4.3 Οι επιδράσεις του ΚΟΙΕ της οικογένειας στην επαγγελματική ανάπτυξη στο πλαίσιο της κοινωνικογνωστικής θεωρίας της συμπεριφοράς και της κοινωνικογνωστικής θεωρίας για τη σταδιοδρομία (σελίδες 68-71)

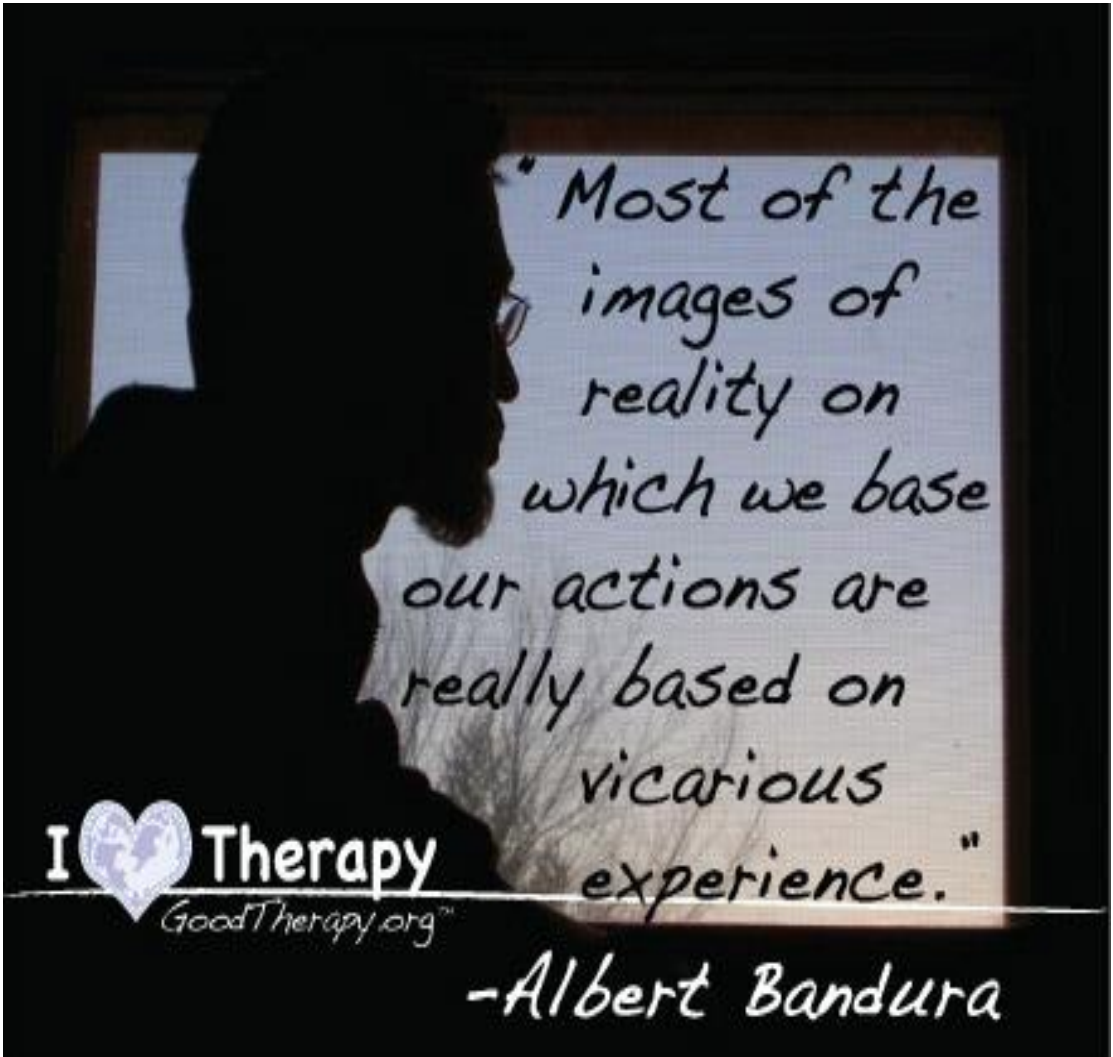
4.4 Συμπεράσματα (σελίδες 71-72)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ομάδα των ομηλίκων και οι φιλικές σχέσεις με τους συνομηλίκους (σελίδες 72-80)

5.1 Εισαγωγικά (σελίδες 72-75)

5.2 Ερευνητικά δεδομένα αναφερόμενα στη σχέση της ομάδας των ομηλίκων και των φιλικών σχέσεων με τους συνομηλίκους με θέματα σχετικά με την επαγγελματική ανάπτυξη (σελίδες 75-80)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (σελίδες 80-82)

A silhouette of a man with a beard and glasses, identified as Albert Bandura, is shown in profile on the left side of the image. He is looking towards a whiteboard on the right. The whiteboard contains a handwritten quote in black cursive script. The background is dark, and the whiteboard is brightly lit.

"Most of the
images of
reality on
which we base
our actions are
really based on
vicarious
experience."

I Therapy
GoodTherapy.org™

-Albert Bandura

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ –ΔΙΑΣΑΦΗΝΙΣΗ ΕΝΝΟΙΩΝ

Η κρίσιμότερη ίσως περίοδος για τον προσανατολισμό ενός ατόμου προς μια εκπαιδευτική και στη συνέχεια επαγγελματική κατεύθυνση φαίνεται να είναι πρώτα αυτή της εφηβείας και στη συνέχεια η πρώτη νεότητα. Θεωρητικοί της ανάπτυξης της σταδιοδρομίας όπως οι Ginzberg (1984), Gottfredson (1981), Super (1957,1990), Vondracek, Lerner & Schulenberg (1986), τονίζουν τη σημασία της εν λόγω περιόδου στη θεμελίωση της επαγγελματικής σταδιοδρομίας.

Στη σχετική βιβλιογραφία ο όγκος των ερευνών που αναφέρονται στον θεωρητικό αυτό προβληματισμό αναγνωρίζουν ότι το πλήθος των παραγόντων που υπεισέρχονται στη μελέτη αυτού του φαινομένου – όπως άλλωστε και σε όλα τα φαινόμενα που σχετίζονται με την ανθρώπινη συμπεριφορά- αλλά και ο τρόπος συνδυασμού αυτών των παραγόντων μειώνουν την πιθανότητα εμφάνισης και αποδοχής μιας ολοκληρωμένης και γενικά αποδεκτής θέσης ή θεωρίας. Σε κάθε περίπτωση ωστόσο, όλοι συγκλίνουν στο ότι η **εκτίμηση και απόφαση για μια εκπαιδευτική ή επαγγελματική επιλογή, από τη μια μεριά υλοποιείται υπό την επίδραση ερεθισμάτων του εξωτερικού περιβάλλοντος στα πλαίσια πολύ διαφορετικά (αντικειμενικά) καταστάσεων και από την άλλη πλευρά, συνδέεται στενά με τα βιώματα του ατόμου και αντιμετωπίζεται υποκειμενικά με διαφόρους τρόπους στο πλαίσιο του εσωτερικού περιβάλλοντός του.** Οι επιλογές που αφορούν στη σταδιοδρομία του ατόμου δηλαδή, συνδέονται άμεσα με προσωπικά στοιχεία αλλά και παραμέτρους από το κοινωνικό του πλαίσιο και δεν αποτελούν απλό αποτέλεσμα μίμησης ή κοινωνικών προτύπων.

1.1 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

Η κρίσιμότερη ίσως περίοδος για τον προσανατολισμό ενός ατόμου προς μια εκπαιδευτική και στη συνέχεια επαγγελματική κατεύθυνση φαίνεται να είναι πρώτα αυτή της εφηβείας και στη συνέχεια η πρώτη νεότητα. Θεωρητικοί της ανάπτυξης της σταδιοδρομίας όπως οι Ginzberg (1984), Gottfredson (1981), Super (1957,1990), Vondracek, Lerner&Schulenberg (1986), τονίζουν τη σημασία της εν λόγω περιόδου στη θεμελίωση της επαγγελματικής σταδιοδρομίας. Η επιλογή σπουδών και επαγγελματικής δραστηριότητας είναι μια από τις σπουδαιότερες αλλά και πιο δύσκολες αποφάσεις στη ζωή του ατόμου. Πολύ περισσότερο, έχει αποκτήσει ιδιαίτερη επικαιρότητα και σημασία στην εποχή μας καθώς οι συνεχείς και απρόβλεπτες αλλαγές στην επιστήμη και την τεχνολογία και η ρευστότητα και ευελιξία που χαρακτηρίζουν το οικονομικό σύστημα και την αγορά εργασίας, επιβάλλουν στα άτομα το βραχυπρόθεσμο, το στιγμιαίο. Έτσι, η πορεία της επαγγελματικής σταδιοδρομίας κάθε νέου (και όχι μόνο) ατόμου αναφέρεται στη διαλεκτική σχέση του με την εργασία και θεωρείται μια συνεχής πορεία εναλλασσόμενων αποφάσεων που θα διαρκεί ολόκληρη σχεδόν τη ζωή του. Σε αυτό το πλαίσιο του δια βίου προσανατολισμού και δράσης του ατόμου, η πορεία της σταδιοδρομίας απαιτεί μια μέθοδο σχεδιασμού και επανασχεδιασμού.

Η διαδικασία λοιπόν επαγγελματικής επιλογής είναι διαδικασία διαμήκης, δηλαδή μια συνεχής, διαβίου προσπάθεια η οποία αρχίζει από την εφηβεία και την πρώτη νεότητα και δεν τελειώνει παρά μόνο όταν το άτομο αποσυρθεί όχι μόνο από την επαγγελματική αλλά και γενικότερα την κοινωνική ζωή. Στη χώρα μας την περίοδο αυτή καλούνται οι τελειόφοιτοι μαθητές/τριες Γυμνασίου και οι μαθητές/τριες Α΄ τάξης Γενικού ή Επαγγελματικού Λυκείου και αργότερα οι τελειόφοιτοι μαθητές Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης να πάρουν κρίσιμες και σημαντικές αποφάσεις για το μέλλον τους και να διαμορφώσουν φιλοδοξίες που σε μεγάλο βαθμό έχουν προβλεπτική αξία για τη μελλοντική τους σταδιοδρομία. Η διαμόρφωση φιλοδοξιών και στόχων και, τελικά, οι εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές υπόκεινται στην επίδραση πολλών παραγόντων και είναι το αποτέλεσμα μιας μακρόχρονης πορείας. Έφηβοι και νέοι προσπαθώντας να προσανατολιστούν σε ότι αφορά το επαγγελματικό τους μέλλον φαίνεται να επηρεάζονται από τους γονείς τους, το σχολικό περιβάλλον, τους συνομηλίκους και συμμαθητές τους, τα Μ.Μ.Ε., τα στερεότυπα που προβάλλονται για τα «γυναικεία» και «ανδρικά» επαγγέλματα, το κοινωνικό γόητρο των επαγγελματικών δραστηριοτήτων, τις τάσεις που παρουσιάζει η αγορά εργασίας ως προς τις προοπτικές διάφορων επαγγελματικών δραστηριοτήτων, ή ακόμη, στις σύγχρονες 18 πολυ-πολιτισμικές κοινωνίες, οι επαγγελματικές επιλογές και προτιμήσεις φαίνεται να καθορίζονται από την εθνικότητα ή τη φυλή στην οποία ανήκει κάποιος. Επίσης, πολύ σημαντικό ρόλο φαίνεται να παίζουν τα ατομικά χαρακτηριστικά όπως η προσωπικότητα, η αυτοεκτίμηση, τα ενδιαφέροντα, τα κίνητρα και οι αξίες των εφήβων.

Στη σχετική βιβλιογραφία ο όγκος των ερευνών που αναφέρονται στο φαινόμενο της επαγγελματικής ανάπτυξης και επιλογής είναι τεράστιος. Όλοι οι εμπλεκόμενοι στο θεωρητικό αυτό προβληματισμό αναγνωρίζουν ότι το πλήθος των παραγόντων που υπεισέρχονται στη μελέτη αυτού του φαινομένου – όπως άλλωστε και σε όλα τα φαινόμενα που σχετίζονται με την ανθρώπινη συμπεριφορά- αλλά και ο τρόπος συνδυασμού αυτών των παραγόντων μειώνουν την πιθανότητα εμφάνισης και αποδοχής μιας ολοκληρωμένης και γενικά αποδεκτής θέσης ή θεωρίας. Σε κάθε περίπτωση ωστόσο, όλοι συγκλίνουν στο ότι η **εκτίμηση και απόφαση για μια εκπαιδευτική ή επαγγελματική επιλογή, από τη μια μεριά υλοποιείται υπό την επίδραση ερεθισμάτων του εξωτερικού περιβάλλοντος στα πλαίσια πολύ διαφορετικά (αντικειμενικά) καταστάσεων και από την άλλη πλευρά, συνδέεται στενά με τα βιώματα του ατόμου και αντιμετωπίζεται υποκειμενικά με διάφορους τρόπους στο πλαίσιο του εσωτερικού περιβάλλοντός του.** Οι επιλογές που αφορούν στη σταδιοδρομία του ατόμου δηλαδή συνδέονται άμεσα με προσωπικά στοιχεία αλλά και παραμέτρους από το κοινωνικό του πλαίσιο και δεν αποτελούν απλό αποτέλεσμα μίμησης ή κοινωνικών προτύπων. Προέρχονται από ενεργές κατασκευές της πραγματικότητας, οι οποίες συνδέονται τόσο με γενικευμένες αναπαραστάσεις όσο και με τη διαπροσωπική αλληλεπίδραση. Στη βάση αυτή, θεωρήσαμε ότι θα ήταν πολύ σημαντικό να διερευνηθούν ορισμένοι από τους παράγοντες που διαμορφώνουν την ψυχολογική συγκρότηση των εφήβων ώστε να αισθάνονται ότι είναι σε θέση, έχουν τις δυνατότητες, να πάρουν εκπαιδευτικές και επαγγελματικές αποφάσεις.

1.2 Η κοινωνικογνωστική θεωρία της συμπεριφοράς και η έννοια «προσδοκία για αυτεπάρκεια» του Albert Bandura

Η έννοια του όρου «αυτεπάρκεια» (αυτοαποτελεσματικότητα) Η έννοια του όρου «αυτεπάρκεια» ή «αυτοαποτελεσματικότητα» (self-efficacy) και «προσδοκία για αυτεπάρκεια» (self-efficacy expectation) μπορεί να αναζητηθεί στο εύρος της κοινωνικογνωστικής θεωρίας της συμπεριφοράς του Albert Bandura (1971,1977a,b,1986,1997), ενός ψυχοκοινωνικού μοντέλου που εξετάζει την ικανότητα του ατόμου για αυτοκαθορισμό (human agency). Η θεωρία της κοινωνικής μάθησης εντάσσεται στις συμπεριφοριστικές θεωρίες και σύμφωνα με τη γενικότερη κατεύθυνση των θεωριών αυτών και η ίδια αναφέρεται στο ρόλο που έχει η ενίσχυση στη μάθηση. Έτσι, η θεωρία δίνει έμφαση στην έμμεση μάθηση (vicarious learning), στη μάθηση δηλαδή που συντελείται από την παρατήρηση των άλλων (observational learning), των προτύπων (models/modelled activities). Μέσα από αυτήν την παρατήρηση το άτομο αναπτύσσει γνωστικές προσδοκίες όσον αφορά την πιθανή δική του επίδοση και επιτυχία σε ορισμένους μελλοντικούς τύπους συμπεριφοράς του (effective performance). Με τον τρόπο αυτό πραγματοποιεί και την αυτορρύθμιση της συμπεριφοράς του και γενικότερα τον αυτοκαθορισμό του (Bandura, 1971. 1977a,b). Στη διαδικασία αυτή της ρύθμισης της συμπεριφοράς ο Bandura εισάγει τον όρο, την έννοια της «αυτεπάρκειας» (αυτοαποτελεσματικότητας) ως τη σημαντικότερη από τις τρεις μεταβλητές του μοντέλου αιτιών συμπεριφοράς: των «προσδοκιών για ένα αποτέλεσμα» και των «προσωπικών στόχων».

Αυτό που σηματοδοτείται με το περιεχόμενο του όρου αποτελεί αντικείμενο της καθημερινής μας εμπειρίας. Παρά πολύ συχνά στη διάρκεια της καθημερινής μας πρακτικής θέτουμε το ερώτημα στον εαυτό μας εάν θα μπορέσουμε να πραγματοποιήσουμε τη μια ή την άλλη δραστηριότητα, να αντιμετωπίσουμε μια κατάσταση, ή να εκτελέσουμε τα καθήκοντα που μας έχουν ανατεθεί. Το ερώτημα αυτό εμπεριέχει τη δυνατότητα υποκειμενικής πρόγνωσης των ικανοτήτων μας για τη δεδομένη κατάσταση που έχουμε να αντιμετωπίσουμε. Εμπεριέχει δηλαδή την υπόθεση ότι διαθέτουμε το σύνολο των δυνατοτήτων ή ικανοτήτων που απαιτούνται στη δεδομένη κατάσταση ώστε να οργανώσουμε τις δυνάμεις μας προκειμένου να την αντιμετωπίσουμε αποτελεσματικά (Bandura, 1997. Κρίβας, 1997). Με άλλα λόγια, η αυτοαποτελεσματικότητα αναφέρεται στις πεποιθήσεις που έχει το άτομο ως προς το κατά πόσο θα μπορέσει να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις κάποιου συγκεκριμένου ρόλου ή σε ποιο βαθμό θα φέρει εις πέρας με επιτυχία κάποια συγκεκριμένη δραστηριότητα. Επίσης, παρά το ότι περιλαμβάνει εκτιμήσεις υποκειμενικής πρόγνωσης, ωστόσο δεν αφορά αυτές καθαυτές τις ικανότητες και δυνατότητες του ατόμου. Έτσι, κατά τον Bandura η έννοια του όρου αυτοαποτελεσματικότητα ορίζεται ως η υποκειμενική κρίση του ατόμου όσον αφορά την ικανότητά του να αναλάβει και να ολοκληρώσει μια σειρά ενεργειών που θα αποδειχθεί αποτελεσματική στο μέλλον σε μια συγκεκριμένη κατάσταση. Σύμφωνα με τον ερευνητή πρόκειται για την

«εκτίμηση της δυνατότητας του ατόμου να οργανώσει και να εκτελέσει μια σειρά ενεργειών (ένα σχέδιο δράσης) για την αποτελεσματική αντιμετώπιση μιας συγκεκριμένης κατάστασης (για την επίτευξη προκαθορισμένων επιπέδων επίδοσης)» (Bandura, 1986:391). Επίσης, οι αντιλήψεις του ατόμου αναφορικά με την αυτοαποτελεσματικότητά του ποικίλουν ως προς τρεις βασικές διαστάσεις: **το επίπεδο, την ισχύ και τη γενίκευση. Το επίπεδο των αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας αναφέρεται στο βαθμό δυσκολίας των δραστηριοτήτων ή συμπεριφορών που το άτομο θεωρεί ότι μπορεί να εκτελέσει με επιτυχία. Η ισχύς αναφέρεται στο βαθμό εμπιστοσύνης που έχει το άτομο για τις ικανότητές του να εκτελέσει με επιτυχία ένα έργο και τέλος η γενίκευση στο εύρος των δραστηριοτήτων που το άτομο θεωρεί ότι εμπίπτουν στο πλαίσιο των ικανοτήτων του (Bandura, 1997). Αρχικά η έννοια της αυτοαποτελεσματικότητας χρησιμοποιήθηκε για την ανάπτυξη μεθόδων αναφερομένων στη θεραπεία των φοβιών και της εξαρτημένης από ουσίες συμπεριφοράς (Bandura, 1977b, 1982, 1986). Στη συνέχεια, ο υψηλός βαθμός εκτίμησης αυτοαποτελεσματικότητας για μια κατάσταση θεωρήθηκε ότι μπορεί να γενικευτεί και σε άλλους τύπους συμπεριφοράς (Bandura, 1977a). 32 2.1.β. Οι επιδράσεις της έννοιας στη συμπεριφορά του ατόμου Η έννοια της αυτοαποτελεσματικότητας παρά το ό,τι αφορά την εκτίμηση του ατόμου για τις μελλοντικές του ενέργειες σε ό,τι αφορά το χειρισμό μιας συγκεκριμένης κατάστασης, δε φαίνεται να αναφέρεται μόνο στις συνέπειες των ενεργειών του ατόμου, αλλά και στις ίδιες τις ενέργειες αυτού και φυσικά στην έκβαση των ενεργειών αυτών, δηλαδή στα συγκεκριμένα αποτελέσματα – συνέπειες (outcomes).**

Ωστόσο, ο ίδιος ο ερευνητής διακρίνει τον όρο **αυτοαποτελεσματικότητα** -η οποία αποτελεί γνωστική διαδικασία- από τη **συμπεριφορά** ατόμου χρησιμοποιώντας τον όρο «**προσδοκία για ένα αποτέλεσμα**» (response-outcome expectation) . Η έννοια του όρου αυτοαποτελεσματικότητα διατηρεί τη μεγαλύτερη προγνωστική ισχύ στην επιλογή μιας εναλλακτικής δράσης ή τύπου συμπεριφοράς σε σχέση με την προσδοκία για αποτέλεσμα. Για παράδειγμα, ένα άτομο ακόμη και αν προσδοκεί ιδιαίτερα θετικά **αποτελέσματα** από μια ενέργεια, είναι πιθανό ότι θα την αποφύγει (δεν θα την επιλέξει) αν αμφιβάλλει για την ικανότητά του να την εκτελέσει επιτυχημένα. Ένα ισχυρό αίσθημα αυτοαποτελεσματικότητας από την άλλη πλευρά, μπορεί να κάνει το άτομο να εμμένει στις προσπάθειές του, ακόμη και αν το επιθυμητό διαβλεπόμενο αποτέλεσμα είναι αβέβαιο (Bandura, 1986). Κατά αυτόν τον τρόπο η αυτοαποτελεσματικότητα «διαμεσολαβεί (mediates) την επιλογή μιας εναλλακτικής δράσης» (Bandura, 1982:126,1986), **δηλαδή γίνεται αντιληπτή ως «διαμεσολαβητικό μέγεθος μεταξύ γνωστικών διαδικασιών και δράσης» (Κρίβας, 1997:31).**

Η αυτοαποτελεσματικότητα λοιπόν αφορά την αποτελεσματική αντιμετώπιση μιας κατάστασης και έχει συγκεκριμένες συνέπειες στη συμπεριφορά του ατόμου (επομένως και στην επαγγελματική του ανάπτυξη), που αφορούν: α) στο ότι το άτομο

επιλέγει τελικά να προβεί σε συγκεκριμένες ενέργειες και δεν τις αποφεύγει (acceptance vs avoidance), β) **στην επιμονή (persistence)** με την οποία θα αντιμετωπίσει την οργάνωση και εκτέλεση των ενεργειών του παρά τις όποιες δυσκολίες ή αντιξοότητες και γ) στην ένταση και τη διάρκεια των προσπαθειών του (quality of performance of behaviors) (Bandura, 1997).

Η έννοια της **προσδοκίας για αυτοαποτελεσματικότητα αναφέρεται στην πεποίθηση του ατόμου ότι το ίδιο μπορεί να φέρει εις πέρας μια σειρά ενεργειών για να έχει ένα επιθυμητό αποτέλεσμα, δηλαδή στην εκτίμησή του ότι μια δεδομένη συμπεριφορά θα επιφέρει συγκεκριμένα αποτελέσματα (αποτελεσματική αντιμετώπιση μιας κατάστασης). Πρόκειται για την απάντηση στο ερώτημα: «μπορώ να το κάνω αυτό;». Η προσδοκία για ένα αποτέλεσμα ωστόσο, αναφέρεται σε κάτι διαφορετικό. Μπορεί το άτομο να γνωρίζει ότι μια συγκεκριμένη σειρά ενεργειών οδηγεί σε ένα αποτέλεσμα, αλλά εάν το ίδιο δεν έχει την πεποίθηση ότι μπορεί (έχει τις ικανότητες) να φέρει εις πέρας τη δράση αυτή, ώστε να επιτύχει τον επιδιωκόμενο στόχο, τότε δεν υλοποιεί τις ενέργειες αυτές (Bandura, 1977a,1986). Με άλλα λόγια, σε ποια από τις εναλλακτικές λύσεις που αντιλαμβάνεται και αξιολογεί το άτομο θα στραφεί, με πόση διάρκεια, με πόση ένταση στις προσπάθειές του αλλά και με ποια έκβαση θα προσπαθήσει να την υλοποιήσει, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό -αν και όχι αποκλειστικά - από την **εκτίμηση** που κάνει για την επιτυχή έκβαση των δυνατοτήτων του, των ενεργειών του, αλλά και του ίδιου του επιδιωκόμενου σκοπού (Bandura, 1977a,b,1997). Όσο υψηλότερος είναι ο βαθμός εκτίμησης της αυτοαποτελεσματικότητας, τόσο περισσότερο θεωρείται ότι το άτομο θα επιμείνει στις προσπάθειές του μέχρι να επιτύχει την επιθυμητή έκβαση των ενεργειών του. Την ίδια στιγμή, ο υψηλός βαθμός εκτίμησης αυτοαποτελεσματικότητας οδηγεί σε μεγαλύτερα ποσοστά θετικών επιδόσεων (επιτυχή έκβαση ενεργειών άρα και του επιδιωκόμενου σκοπού), καθώς το άτομο λόγω της υποκειμενικής εκτίμησης δυνατότητας δεν εγκαταλείπει την προσπάθειά του αλλά εμμένει σε αυτήν. Έτσι δημιουργείται μια **σχέση αμοιβαίας αλληλεπίδρασης** μεταξύ του βαθμού αυτοαποτελεσματικότητας του ατόμου και συγκεκριμένων τύπων συμπεριφοράς λόγω των συνεπειών που αυτοί είχαν. Ωστόσο, μια σειρά παραγόντων μπορεί να επηρεάσουν την ένταση αυτής της σχέσης και να παρουσιαστεί ασυμφωνία μεταξύ τους εξαιτίας για παράδειγμα λανθασμένης, ή μειωμένης αυτοαντίληψης, κακής κρίσης σε ό,τι αφορά τις προσπάθειες που χρειάζονται για την υλοποίηση μιας δράσης, όταν οι επιμέρους ενέργειες που απαιτούνται για την ολοκλήρωση μιας δράσης είναι αμφιλεγόμενες ή μη σαφώς προσδιορισμένες και κατανοητές για το άτομο, κ.ά., ή ακόμα λόγω κοινωνικών, περιστασιακών, ακόμη και τυχαία σχετιζόμενων με τη συγκεκριμένη κατάσταση παραγόντων που μπορεί να επηρεάσουν ή να συνεπιδράσουν στη σχέση της αυτοαποτελεσματικότητας και της ανάληψης δράσης (Bandura, 1977:200, 1982:129). Η τελευταία αυτή παρατήρηση σημαίνει ότι η αυτοαποτελεσματικότητα δεν είναι ένας «παθητικός» γνωστικός μηχανισμός, αλλά μια δυναμική σειρά αντιλήψεων του ανθρώπου για τον εαυτό του, οι οποίες σχετίζονται με συγκεκριμένα πεδία δράσης. Οι αντιλήψεις αυτές**

αλληλεπιδρούν δυναμικά με το περιβάλλον, με άλλους μηχανισμούς παρώθησης και αυτό-ρύθμισης (όπως οι προσδοκίες αποτελέσματος) αλλά και με τις προσωπικές του ικανότητες και τα προσωπικά του επιτεύγματα .

Οι εμπειρίες θετικών επιδόσεων είναι βασική πηγή πληροφόρησης για το βαθμό αντίληψης της αυτοαποτελεσματικότητας του ατόμου όπως αναφέρεται παρακάτω. Ωστόσο πολλές φορές το άτομο μπορεί να μην οδηγηθεί σε βελτίωση του βαθμού αυτοαποτελεσματικότητας του θεωρώντας ότι τα όποια θετικά επιτεύγματά του δεν οφείλονται στις δικές του δυνατότητες αλλά σε εξωτερικούς παράγοντες που σχετίζονται με την κατάσταση αυτή (Bandura, 1977a). Επίσης, όταν το άτομο δεν ενεργοποιεί τις ικανότητές του εξαιτίας της χαμηλής πίστης στην αυτοαποτελεσματικότητά του, τότε δεν θα μπορέσει να οργανώσει την υλοποίηση της εν λόγω δράσης και θα οδηγηθεί σε αποτυχία με ενδεχόμενη τη ροπή του σε παρόμοιες εκτιμήσεις (Bandura, 1982), (Bandura, 1997). Ωστόσο, εξαιτίας του ρόλου τους να διευκολύνουν το άτομο στην ερμηνεία των δεξιοτήτων του και στην οργάνωση της δράσης του, οι αντιλήψεις αυτό- αποτελεσματικότητας επηρεάζουν άμεσα όπως αναφέρθηκε την επίδοση στην εκτέλεση διαφόρων δραστηριοτήτων (αφού καθορίζουν την επιλογή, την ποσότητα της προσπάθειας και τη διάρκεια εμμονής σε αυτήν) (Bandura, 1997. Lent & Hackett, 1987).

Πηγές τροφοδότησης της αυτοαποτελεσματικότητας του ατόμου

Η αυτοαποτελεσματικότητα περικλείει μια εμπειρικά παραγόμενη θεωρία της αιτιολογίας της βασισμένης σε τέσσερις σημαντικές πηγές πληροφοριών . Σύμφωνα λοιπόν με τις έρευνες του Bandura οι κύριες πηγές από τις οποίες τροφοδοτείται η αυτοαποτελεσματικότητα του ατόμου θεωρούνται (Bandura, 1986,1995,1997. Betz, 2000. Lent & Hackett, 1987. Κάντας & Χαντζή, 1991):

- **Οι προηγούμενες εμπειρίες επιδόσεων του ατόμου (past performance accomplishments)** Οι θετικές εμπειρίες επιδόσεων του ίδιου του ατόμου θεωρούνται από τον ερευνητή ως η σπουδαιότερη η πιο καθοριστική και αξιόπιστη πηγή πληροφόρησης για την εκτίμηση του βαθμού αυτοαποτελεσματικότητας του ατόμου. Οι υψηλές προσδοκίες αυτοαποτελεσματικότητας που συνδυάζονται με επιτυχίες στην έκβαση συγκεκριμένων ενεργειών μεγαλώνουν την πιθανότητα υιοθέτησης της εν λόγω συμπεριφοράς παρά τις όποιες επιμέρους περιστασιακές αποτυχίες.

- **Η έμμεση λειτουργική μάθηση (vicarious learning)** Πρόκειται για τις έμμεσες εμπειρίες, αυτές δηλαδή που αποκτώνται από την παρακολούθηση προτύπων δηλαδή άλλων ανθρώπων οι οποίοι και εκτελούν κάποιες ενέργειες. Αυτό είναι απόλυτα λογικό αφού ο κάθε άνθρωπος δεν μπορεί να έχει προσωπική εμπειρία για τις επιδόσεις του σε όλες τις πιθανές δραστηριότητες στις οποίες μελλοντικά μπορεί να εμπλακεί. Η έμμεση λειτουργική μάθηση έχει ιδιαίτερα αποτελέσματα ιδιαίτερα στις περιπτώσεις που το άτομο παρατηρεί άλλους (με τους οποίους βεβαίως θεωρεί ότι έχει αρκετές ομοιότητες), να επιδίδονται σε τύπους

συμπεριφοράς που το ίδιο αποφεύγει, με θετικά ωστόσο αποτελέσματα. Με τον τρόπο αυτό ουσιαστικά αναφέρεται στις άμεσες επιπτώσεις παρέμβασης (διαμόρφωση συγκεκριμένης συμβουλευτικής στρατηγικής). Έτσι, στις αιτιώδεις σχέσεις της έννοιας της αυτοαποτελεσματικότητας και των πηγών τροφοδότησης αυτής (σύμφωνα πάντα με τις έρευνες του Bandura) βασίζεται η σκοποθεσία των συμβουλευτικών παρεμβάσεων, με τις οποίες επιδιώκεται η διαφοροποίηση των αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας του ατόμου μέσα από τη διαφοροποίηση των πηγών που την τροφοδοτούν (Betz, 2000:2004. Hackett, 1995).

- Η φυσιολογία και η συναισθηματική κατάσταση του ατόμου (psychological and emotional states) Πρόκειται για τις πληροφορίες που λαμβάνονται από φυσιολογικές αντιδράσεις (π.χ. ταχυπαλμία, ιδρώτας κ.ά.) καθώς και άλλα στοιχεία όπως σωματική αντοχή ή αντίθετα σωματικοί πόνοι. Οι αντιδράσεις αυτές εκλαμβάνονται ως ενδείξεις υψηλής ή χαμηλής αυτοαποτελεσματικότητας. Επίσης, οι ισχυρές συναισθηματικές αντιδράσεις σε ένα στόχο ή έργο προειδοποιούν για την προσδοκώμενη επιτυχία ή την αποτυχία της έκβασης μιας ενέργειας. Όταν οι άνθρωποι βιώνουν αρνητικά συναισθήματα (π.χ. φόβος) σχετικά με τις ικανότητές τους, οι συναισθηματικές τους αντιδράσεις μπορούν από μόνες τους να μειώσουν τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας και να προσθέσουν πίεση και άγχος. Γενικά, η αρνητική συναισθηματική διέγερση (ακόμα και εμφανιζόμενη ως φυσική κόπωση, ή υψηλή αρτηριακή πίεση) μπορεί να συμβάλει στη μειωμένη εκτίμηση αυτοαποτελεσματικότητας.

- Η λεκτική πειθώς (verbal persuasion) Πρόκειται για τη λεκτική ενθάρρυνση ή αποθάρρυνση που δίνει ο κοινωνικός περίγυρος σε ότι αφορά την επιδίωξη συγκεκριμένων δραστηριοτήτων (εφόσον βεβαίως αυτές είναι στα όρια ρεαλιστικών επιδιώξεων), την ολοκλήρωση μιας δράσης ή την αντιμετώπιση μιας κατάστασης. Ο βαθμός της επίδρασης της λεκτικής πειθούς εξαρτάται επίσης από το κύρος, την αξιοπιστία και την εμπειρογνωμοσύνη του ατόμου-ων που την παρέχουν (χαρακτηριστικά της πηγής). Σε καμία περίπτωση ωστόσο η λεκτική ενθάρρυνση ή αποθάρρυνση δεν μπορεί να λειτουργήσει από μόνη της στην ενίσχυση ή υπονόμευση της αυτοαποτελεσματικότητας του ατόμου. Οι ανωτέρω πηγές προέρχονται ως προδιαγραφές και μεταβλητές όπως τις προσδιορίζει το φύλο, η εθνικότητα, το οικογενειακό και κοινωνικο-οικονομικό πλαίσιο κ.ά. στοιχεία του ατόμου και καθορίζουν το ποιες γνωστικές διαδικασίες πραγματοποιούνται στο πλαίσιο ζωής του που με τη σειρά τους οδηγούν στη διαμόρφωση της αυτοαποτελεσματικότητας αυτού. Επίσης, δε λειτουργούν μεμονωμένα, αλλά γενικά βρίσκονται σε μια περίπλοκη αλληλεπίδραση τόσο μεταξύ τους όσο και ως στοιχεία της κοινωνικοποίησης του ατόμου (Bandura, 1997. Κάντας & Χαντζή, 1991)¹⁰. Η αυτοαποτελεσματικότητα λοιπόν είναι βασισμένη σε ένα πρότυπο τριαδικών (γνωστικών, συναισθηματικών, βιολογικών-κοινωνικών) επιρροών και αμοιβαίου ντετερμινισμού (αιτιοκρατίας) (Bandura, 1977, 1997). Για παράδειγμα, ο υψηλός βαθμός εκτίμησης της αυτοαποτελεσματικότητας του

ατόμου σε συνδυασμό με ένα περιβάλλον που προσφέρει λεκτική ενθάρρυνση ή γενικά ανταμοιβή σε μια εμπειρία θετικών επιδόσεων στο παρελθόν ωθούν το άτομο ακόμη περισσότερο στην ολοκλήρωση μιας δράσης και την αντιμετώπιση μιας κατάστασης (Bandura, 1982:140).

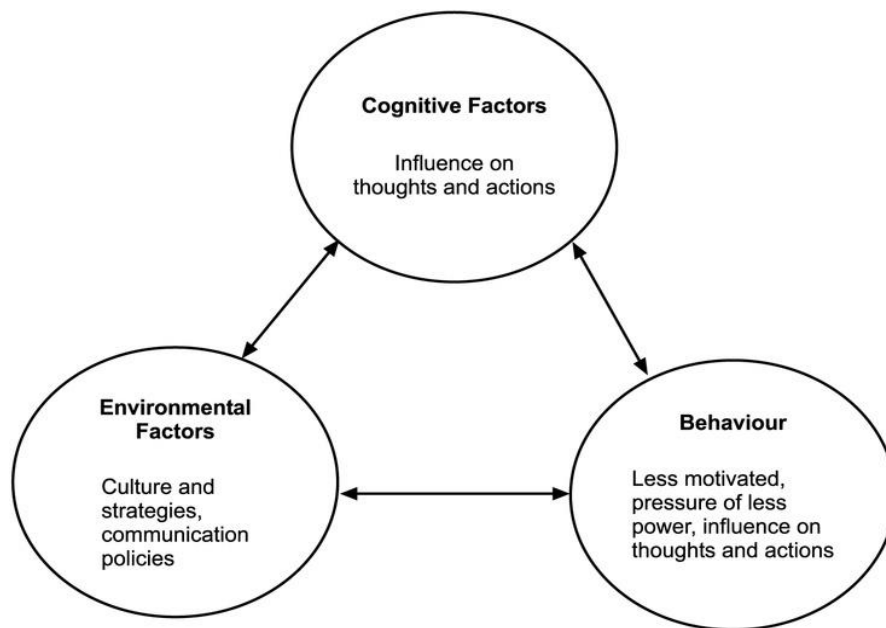
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2.1 ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΓΝΩΣΤΙΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ (SCCT)

Η κοινωνικο-γνωστική θεωρία για τη σταδιοδρομία

α. Γενικές θεωρητικές αρχές και θεωρητικές επιρροές

Η κοινωνικο-γνωστική θεωρία για τη σταδιοδρομία (**social cognitive career theory SCCT**) αποτελεί ένα πλήρες θεωρητικό σχήμα που επιχειρεί να περιγράψει και να ερμηνεύσει τη διαδικασία διαμόρφωσης των επαγγελματικών ενδιαφερόντων, των επαγγελματικών στόχων και της ακόλουθης επαγγελματικής απόδοσης στο πλαίσιο της κοινωνικογνωστικής θεωρίας της συμπεριφοράς. Εισηγητές της θεωρίας είναι οι Lent, Brown & Hackett (1994,1996,2000,2002). **Το κύριο σημείο που τη διαφοροποιεί από τις υπόλοιπες υπάρχουσες θεωρίες Επαγγελματικής Ανάπτυξης είναι η έμφαση που αποδίδει στην ύπαρξη και λειτουργία κοινωνικο-γνωστικών μηχανισμών ως προσδιοριστικών παραγόντων της ανθρώπινης συμπεριφοράς.** Στην πλειοψηφία τους τα μοντέλα επαγγελματικής ανάπτυξης θεωρούν την ανθρώπινη συμπεριφορά (και κατά συνέπεια την επαγγελματική επιλογή) κατά κύριο λόγο παράγωγο της αλληλεπίδρασης ατόμου και περιβάλλοντος αποδίδοντας ταυτόχρονα τόσο στους περιβαλλοντικούς όσο και στους ατομικούς παράγοντες όρους χαρακτηριστικών ή τύπων (Lent, Brown & Hackett, 1994,1996,2002). Με τέτοια όμως θέαση τόσο του περιβάλλοντος όσο και του ίδιου του ατόμου, **αδυνατεί να αποδώσει τη δυναμικότητα των αλληλεπιδράσεων ατόμου – περιβάλλοντος ενώ ταυτόχρονα φαίνεται να υποτιμά τη δυνατότητα του ανθρώπου να αλλάζει, να αναπτύσσεται και κυρίως να αυτορρυθμίζεται** (Κουμουνδούρου,2000). Η κοινωνικογνωστική θεωρία για τη σταδιοδρομία προκειμένου να συμπεριλάβει και να περιγράψει τις δυναμικές αυτές αλληλεπιδράσεις υιοθετεί το τριαδικό μοντέλο της αμοιβαίας αιτιότητας (**triadic reciprocal model of causality**) του Bandura (1986) σύμφωνα με το οποίο α) τα προσωπικά στοιχεία όπως εσωτερικές γνωστικές και συναισθηματικές καταστάσεις και φυσικά χαρακτηριστικά του ατόμου, β) οι εξωτερικοί περιβαλλοντικοί παράγοντες και γ) η έκδηλη συμπεριφορά του ατόμου νοούνται ως μηχανισμοί που συνεργάζονται, αλληλεπιδρούν μεταξύ τους δυναμικά επηρεάζοντας ο ένας τον άλλο (Lent, Brown & Hackett, 1994,1996,2002).

Έτσι οι εισηγητές της εν λόγω προσέγγισης αναγνωρίζουν τη συμπεριφορά του ατόμου ως συμπροσδιοριστικό παράγοντα τονίζοντας πως πρωταρχικά οι άνθρωποι μέσω της εξωτερικευμένης συμπεριφοράς «ασκούν επίδραση στις καταστάσεις, οι οποίες με τη σειρά τους επηρεάζουν τον τρόπο σκέψης, τη συναισθηματική κατάσταση και τη συνακόλουθη συμπεριφορά τους» (Lent, Brown & Hackett, 1996:380). Ουσιαστικά, σε αυτό το αλληλεπιδραστικό σύστημα, οι άνθρωποι είναι τόσο παράγωγα όσο και διαμορφωτές του περιβάλλοντός τους (Lent, Brown & Hackett, 1996).

Οι βασικοί κεντρικοί γνωστικοί μηχανισμοί μέσω των οποίων οι άνθρωποι διαμορφώνουν τη συμπεριφορά τους είναι α) οι αντιλήψεις της αυτοαποτελεσματικότητας, β) οι προσδοκίες αποτελέσματος και γ) οι στόχοι.

Οι δύο πρώτοι μηχανισμοί έχουν περιγραφεί στην προηγούμενη σχετική ενότητα. Ωστόσο, στο σημείο αυτό θα προχωρήσουμε σε μια περιληπτική αναφορά των βασικών τους χαρακτηριστικών προκειμένου να δειχθεί πως θεωρούν οι εισηγητές ότι συνεργάζονται μεταξύ τους. Έτσι, σε ότι αφορά τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας, οι εισηγητές της θεωρίας αποδέχονται στην πληρότητά τους τις θεωρητικές αρχές που προτείνονται από τον Bandura (1986). Μέσω του μηχανισμού αυτού σε συνδυασμό με άλλες κοινωνικογνωστικές μεταβλητές το άτομο αποφασίζει για το αν θα προβεί σε μια συγκεκριμένη ενέργεια, πόση προσπάθεια θα καταβάλει και πόσο θα επιμένει. Επίσης οι εισηγητές θεωρούν ότι βασική ιδιότητα του εν λόγω μηχανισμού είναι ότι δεν αποτελεί ένα στατικό, αναλλοίωτο χαρακτηριστικό, αντίθετα νοείται ως ένα δυναμικό σύστημα υποκειμενικών πεποιθήσεων με πολύ συγκεκριμένο περιεχόμενο, που καθορίζεται από το πεδίο δραστηριοτήτων στο οποίο αναφέρεται κάθε φορά. Η αυτοαποτελεσματικότητα βρίσκεται σε διαρκή αλληλεπίδραση με άλλους

παράγοντες: προσωπικούς, συμπεριφορικούς όσο και περιβαλλοντικούς (Lent, Brown & Hackett, 1994,1996,2002. Lent, Hackett, & Brown, 1999). Οι προσδοκίες αποτελέσματος περιλαμβάνουν το ίδιο εννοιολογικό περιεχόμενο με αυτό που διατυπώθηκε από τον Bandura (1986). Διαμορφώνονται από μαθησιακές εμπειρίες παρόμοιες με εκείνες που επηρεάζουν τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας και αποδέχονται την πρόταση του Bandura (1986) που αναγνωρίζει στην αυτοαποτελεσματικότητα μεγαλύτερη ισχύ όσον αφορά την επίδρασή της στην επιλογή συμπεριφοράς. Βέβαια, το αν ο καθοριστικός παράγοντας στην επιλογή μιας δραστηριότητας θα είναι η αυτοαποτελεσματικότητα ή οι προσδοκίες αποτελέσματος εξαρτάται από τη φύση της συγκεκριμένης δραστηριότητας .

Τέλος, **οι στόχοι** αναφέρονται στην αποφασιστικότητα του ατόμου να εμπλακεί σε μια συγκεκριμένη δραστηριότητα ή να επηρεάσει ένα συγκεκριμένο μελλοντικό αποτέλεσμα (Bandura, 1986). Η στοχοθέτηση παρέχει τη δυνατότητα στο άτομο να οργανώνει, να κατευθύνει και να διατηρεί τη συμπεριφορά του για μεγάλα χρονικά διαστήματα ακόμη και αν δεν υπάρχει ορατή εξωτερική ενίσχυση. Στην περίπτωση που η ίδια η ποιότητα της επίδοσης εγγυάται τα συγκεκριμένα (επιθυμητά) αποτελέσματα, ο κύριος καθοριστικός παράγοντας στην επιλογή δραστηριότητας θα είναι η αυτοαποτελεσματικότητα. Όταν όμως τα προσδοκώμενα αποτελέσματα εξαρτώνται ελάχιστα από την ποιότητα της επίδοσης, είναι πιθανό πως οι προσδοκίες αποτελέσματος θα συμβάλλουν περισσότερο στην κινητοποίηση του ατόμου και στην τελική επιλογή της δραστηριότητας (Bandura, 1986). 38 την πιθανότητα να επιτύχει τελικά το επιδιωκόμενο γι' αυτό αποτέλεσμα. Ως στόχοι αναφορικά με τη διαδικασία επιλογής σταδιοδρομίας νοούνται τα σχέδια σταδιοδρομίας, οι επαγγελματικές αποφάσεις, οι φιλοδοξίες, οι εκφρασμένες επιλογές κ.ά. (Lent, Brown & Hackett, 1994,1996,2002).

- Η κοινωνικογνωστική θεωρία της σταδιοδρομίας πέρα από το βασικό θεωρητικό υπόβαθρο που υιοθετεί από την κοινωνικογνωστική θεωρία της συμπεριφοράς, **συνδέεται και με δύοθεωρητικά σχήματα που προήλθαν από τη μεταφορά της θεωρητικής σκέψης του Bandura στο επιστημονικό πεδίο της σταδιοδρομίας, τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης** όσον αφορά τη λήψη επαγγελματικής απόφασης του Krumboltz (Krumboltz, 1979. Krumboltz, Mitchell, & Jones, 1976. Mitchell & Krumboltz, 1996) και **την εφαρμογή του θέματος της αυτοαποτελεσματικότητας στην επαγγελματική ανάπτυξη των γυναικών των Hackett & Betz (1981) (Lent, Brown & Hackett, 1994,1996,2002).** Τέλος, η κοινωνικογνωστική θεωρία της σταδιοδρομίας υιοθετεί και επηρεάζεται από τα ερευνητικά πορίσματα και τις υποθέσεις άλλων θεωριών και επιστημονικών χώρων. Συγκεκριμένα, επηρεάζεται από άλλα γνωστικά προσανατολισμένα μοντέλα της επαγγελματικής και ακαδημαϊκής συμπεριφοράς (Barak, 1981. Eccles, 1987. Schunk, 1989), από τη θεωρία της προσδοκίας του Vroom (1964) και της στοχοθέτησης των Locke & Latham (1990), από θεωρήσεις που

επικεντρώνονται στις περιβαλλοντικές επιδράσεις που δέχεται η επαγγελματική συμπεριφορά (Astin, 1984. Vondracek, Lerner & Schulenberg, 1986) καθώς και τις εξελίξεις στα επιστημονικά πεδία των γενετικών επιδράσεων στη συμπεριφορά της προσωπικότητας και της κλινικής ψυχολογίας (Ajzen, 1988. Moloney, Boucherd, & Segal, 1991. Watson & Clark, 1984, ό.α. στο Lent, Brown & Hackett, 1994,2002). Έχει εφαρμοσθεί για τη μελέτη και άλλων τομέων της συμπεριφοράς (εκτός από αυτόν της σταδιοδρομίας) όπως η ακαδημαϊκή επίδοση, η συμπεριφορά σε θέματα υγείας, η οργανωσιακή συμπεριφορά κ.ά. Η θεωρία περιλαμβάνει δύο μέρη: α) τα μοντέλα της επαγγελματικής ανάπτυξης και β) το ρόλο των προσωπικών και των περιβαλλοντικών παραγόντων (παραγόντων πλαισίου) στην επαγγελματική ανάπτυξη.

- **Από το σώμα των σχετικών θεωρητικών αρχών την παρούσα εργασία ενδιαφέρουν οι θέσεις των εισηγητών που παρουσιάζονται στο μοντέλο επιλογής σταδιοδρομίας σε ότι αφορά την αλληλεπιδραστική σχέση μεταξύ προσωπικών και περιβαλλοντικών παραγόντων καθώς και της επίδρασης που αυτοί ασκούν στους κεντρικούς κοινωνικογνωστικούς μηχανισμούς (την αυτοαποτελεσματικότητα και τις προσδοκίες για αποτελέσματα) οι οποίοι ρυθμίζουν τη συμπεριφορά του ατόμου σε θέματα σχετικά με τη σταδιοδρομία. Ωστόσο, για λόγους που αφορούν μια ολοκληρωμένη παρουσίαση άρα και κατανόηση της επίδρασης των μηχανισμών αυτών στη διαδικασία επαγγελματικής ανάπτυξης, θεωρούμε σκόπιμο να γίνει σύντομη αναφορά και στα τρία μοντέλα που προβλέπει η θεωρία για την επαγγελματική ανάπτυξη. Από το δεύτερο μέρος της θεωρίας, μας ενδιαφέρουν οι θέσεις των εισηγητών για το ρόλο των προσωπικών εισροών και των περιβαλλοντικών παραγόντων. Ορισμένοι από αυτούς τους παράγοντες αποτελούν ερευνώμενες μεταβλητές για τον τρόπο που επηρεάζουν την αυτοαποτελεσματικότητα στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων και τη συμπεριφορά του ατόμου σε ότι αφορά τη συγκεκριμένη κατάσταση. Έτσι γίνεται σύντομη παρουσίαση των σχετικών θεωρητικών αρχών και παραδοχών.**

2.2 ΜΟΝΤΕΛΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗ SCCT

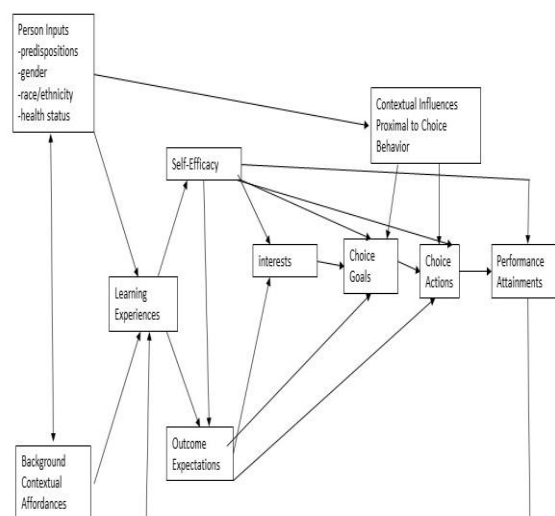
Οι εισηγητές της κοινωνικογνωστικής προσέγγισης για τη σταδιοδρομία παρουσίασαν για μεθοδολογικούς λόγους τρία ξεχωριστά, αλλά ταυτόχρονα αλληλοσχετιζόμενα μεταξύ τους μοντέλα που περιγράφουν την επαγγελματική ανάπτυξη του ατόμου: 1) το μοντέλο ανάπτυξης των ενδιαφερόντων (interest development model), 2) το μοντέλο της επιλογής σταδιοδρομίας (model of career choice - choice goals & actions) και 3) το μοντέλο της συμπεριφοράς – επίδοσης (model of performance) (Lent, Brown & Hackett, 1994,2002)¹². Η έμφαση στην περιγραφή της λειτουργίας των μοντέλων, όπως αναφέρθηκε, δίνεται σχεδόν ολοκληρωτικά στους κοινωνικογνωστικούς μηχανισμούς που κατευθύνουν τη

διαδικασία επαγγελματικής ανάπτυξης, χωρίς όμως να παραγνωρίζεται το γενικότερο πλαίσιο όπως η δομή των ευκαιριών, το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο ή άλλοι παράγοντες όπως το φύλο που σαφέστατα ασκούν σημαντική επίδραση. Επίσης, όπως αναφέρθηκε οι εισηγητές αποδέχονται το τριαδικό μοντέλο αμοιβαίας αιτιότητας του Bandura αναγνωρίζοντας ότι α) **κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης το άτομο η συμπεριφορά και το πλαίσιο επηρεάζουν το ένα το άλλο και β) σε κάποιο σημείο της ανάπτυξης (ή για ορισμένα άτομα σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους) συγκεκριμένες μεταβλητές ενδέχεται να φέρουν το κυριότερο βάρος της επίδρασης όσον αφορά την επαγγελματική ανάπτυξη. Για παράδειγμα, όσον αφορά το πλαίσιο, οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες (π.χ. φτώχεια) ενδέχεται να ασκήσουν καταλυτική επίδραση. Πολύ αργότερα, διατύπωσαν ένα ακόμη μοντέλο με σκοπό να εξηγήσουν παράγοντες που συμβάλλουν στην ύπαρξη ικανοποίησης από την εκπαίδευση και την εργασία (educational and work-related satisfaction) (Lent & Brown, 2006. Lent et al., 2005).**

Στο μοντέλο που αναφέρεται στη διαμόρφωση των ακαδημαϊκών και επαγγελματικών ενδιαφερόντων του ατόμου, οι ερευνητές υποστηρίζουν τον καθοριστικό ρόλο παραμέτρων τόσο του ενδοατομικού (π.χ. ειδικές ικανότητες, στοιχεία προσωπικότητας κ.ά.) όσο και του εξωτερικού περιβάλλοντος στις ευκαιρίες, για μαθησιακές εμπειρίες του ατόμου (ακόμα και τη διαφορετική υποστήριξη - ενθάρρυνση, ή αποθάρρυνση- που παρέχουν σημαντικοί άλλοι όπως οι γονείς, οι καθηγητές αλλά και οι φίλοι) στη διαμόρφωση των κοινωνικογνωστικών μηχανισμών (αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας και προσδοκίες για συγκεκριμένα αποτελέσματα) και από εκεί στα ενδιαφέροντα του ατόμου. Με άλλα λόγια, οι άνθρωποι εκφράζουν ενδιαφέρον για επαγγελματικές ενασχολήσεις στις οποίες μπορεί να έχουν κάποιες ικανότητες. Στη συνέχεια λόγω των ευκαιριών που είχαν να ασχοληθούν με αυτές τις ενασχολήσεις αποκτούν θετικές εμπειρίες επιδόσεων, αναπτύσσουν υψηλό βαθμό αυτοαποτελεσματικότητας και διαμορφώνουν υψηλές προσδοκίες για συγκεκριμένα αποτελέσματα. Με βάση την ανάλυση λοιπόν που παρουσιάζουν στο μοντέλο των επαγγελματικών ενδιαφερόντων, οι εισηγητές διαμορφώνουν προβλέψεις όσον αφορά τη διαδικασία διαμόρφωσης αυτών

- Στο μοντέλο της επιλογής σταδιοδρομίας ως προέκταση του πρώτου μοντέλου, τα ενδιαφέροντα συνδέονται με τις επιλογές που το άτομο πραγματοποιεί καθώς και με τις ενέργειες στις οποίες προβαίνει για την υλοποίηση των επιλογών αυτών. Η έννοια της αυτοαποτελεσματικότητας επηρεάζει τις επιλογές και τις ενέργειες του ατόμου είτε άμεσα είτε έμμεσα. Η διαδικασία της επιλογής δηλαδή χωρίζεται σε τρία στάδια: α) στην έκφραση της πρώτης επιλογής (στόχου), β) στις ενέργειες που σχεδιάζει το άτομο προκειμένου να υλοποιήσει το στόχο του και γ) στη συνακόλουθη επίδοση που έχουν οι ενέργειές του η οποία παρέχει ανατροφοδότηση αναδιαμορφώνοντας ολόκληρο το σχήμα της μελλοντικής επαγγελματικής συμπεριφοράς. Ωστόσο, οι ερευνητές επισημαίνουν ότι **οι επιλογές του**

Social Cognitive Career Theory

Με βάση τη σχηματοποίηση αυτή, οι εισηγητές της κοινωνικογνωστικής θεωρίας για τη σταδιοδρομία θεωρούν ότι ένα σύνθετο πλέγμα αλληλεπίδρασης μεταξύ προσωπικών στοιχείων και ενδοατομικών παραμέτρων όπως φυσικά χαρακτηριστικά, η φυλή/εθνικότητα, το φύλο στην ψυχοκοινωνική του διάσταση και εσωτερικές, γνωστικές και συναισθηματικές καταστάσεις (ενότητα προσωπικών εισροών), γενικών περιβαλλοντικών παραγόντων (όπως η υποστήριξη από τους γονείς), καθώς και μαθησιακών εμπειριών (person & environmental inputs - contextual and career relevant experiential-learning factors & variables, & learning experiences) επενεργούν στις διαδικασίες γνωστικής ανάπτυξης των ατόμων (τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας και τις προσδοκίες για αποτελέσματα). Αυτές με τη σειρά τους καθορίζουν τις μεταβλητές της επαγγελματικής ανάπτυξης του ατόμου: τα επαγγελματικά ενδιαφέροντα (interests), τις αξίες (values), τις ικανότητες (abilities), τους επαγγελματικούς στόχους (goals) και τις φιλοδοξίες (aspirations), τις επαγγελματικές επιλογές (choices) καθώς και τη συνολική συμπεριφορά και επίδοση του ατόμου στον τομέα αυτό (career outcomes & performance)

Έτσι η κοινωνικογνωστική προσέγγιση για τη σταδιοδρομία υποστηρίζει ότι η επαγγελματική ανάπτυξη είναι ένας συνδυασμός προσωπικών, γνωστικών και περιβαλλοντικών παραγόντων. Επίσης, παρουσιάζει μια κυκλικότητα, βρίσκεται σε μια διαρκή δυναμική ροή, αφού γίνεται αντιληπτή ως μια συνεχής, δυναμική και κυκλική αλληλεπίδραση των παραγόντων που ανφέρθηκαν.

Ωστόσο, το στοιχείο που διαφοροποιεί το μοντέλο αυτό από άλλα μοντέλα επαγγελματικής ανάπτυξης είναι η **επισήμανση των οδών μέσω των οποίων πραγματοποιείται η ανατροφοδοτική διαδικασία**. Συγκεκριμένα, η επίδραση των εμπειριών επίδοσης στις μελλοντικές επιλογές «διαμεσολαβείται» από τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας και τις προσδοκίες αποτελέσματος οι οποίες με τη σειρά τους βοηθούν στην παγίωση ή τον επαναπροσδιορισμό των ενδιαφερόντων και των στόχων. Τέλος, το μοντέλο της συμπεριφοράς – επίδοσης, αναφέρεται στο επίπεδο των επιτευγμάτων (π.χ. ακαδημαϊκές επιδόσεις, βαθμούς), αλλά και σε στοιχεία ενδεικτικά της εμμονής του ατόμου στην επιλεγμένη συμπεριφορά (π.χ. σταθερότητα όσον αφορά την επιλογή κατεύθυνσης σπουδών). Στο σχήμα που αναπαριστά το μοντέλο της επίδοσης, η έμφαση δίνεται στην αλληλεπίδραση ανάμεσα στις ικανότητες, την αυτοαποτελεσματικότητα, τις προσδοκίες για αποτελέσματα και τους στόχους ως συμπροσδιοριστικούς παράγοντες της επίδοσης. Έτσι, οι αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας νοούνται ως συμπροσδιοριστικοί παράγοντες της επίδοσης. Αυτό σημαίνει ότι τα επιτεύγματα των ανθρώπων εξαρτώνται, πέρα από τις πραγματικές τους ικανότητες και από το πώς τα ίδια τα άτομα τις εκτιμούν και τις χρησιμοποιούν, επηρεάζουν δηλαδή τον τρόπο που οι άνθρωποι «ξεδιπλώνουν» και χρησιμοποιούν τις ικανότητές τους. Οι ικανότητες αυτές, με τη σειρά τους οδηγούν

σε συμπεριφορά θετικών επιδόσεων (αποτελέσματα), η οποία και τροφοδοτεί την αυτοαποτελεσματικότητα. Το συγκεκριμένο μοντέλο προσφέρει ένα χρήσιμο ερμηνευτικό πλαίσιο των επιτευγμάτων που σχετίζονται με στόχους που είτε το άτομο έχει επιλέξει μόνο του είτε (σε περίπτωση που οι ενέργειές του καθορίζονται από εξωγενείς παράγοντες) έχει μόνο του τουλάχιστον υιοθετήσει (Lent, Brown & Hackett, 1994,2002). Με βάση την ανάλυση που παρουσιάζουν, οι εισηγητές διαμορφώνουν προβλέψεις όσον αφορά τη συμπεριφορά)] (Lent, Brown & Hackett, 1994:100).

2.3 Ο ρόλος των ατομικών, περιβαλλοντικών και μαθησιακών εισροών στην επαγγελματική ανάπτυξη

Το τριαδικό μοντέλο της αμοιβαίας αιτιότητας, που υιοθετεί η κοινωνικογνωστική θεωρία της σταδιοδρομίας των Lent, Brown & Hackett (1994) αναγνωρίζει όπως είδαμε στο παραπάνω σχήμα τη διαρκή δυναμική αλληλεπίδραση των προσωπικών στοιχείων, των εξωγενών, περιβαλλοντικών παραγόντων και της εξωτερικευμένης συμπεριφοράς. Στόχος της θεωρητικής προσέγγισης στο πρώτο τουλάχιστον μέρος αυτής είναι να εισαγάγει και να θεμελιώσει στην επιστημονική ερμηνεία της **επαγγελματικής ανάπτυξης τους παραγνωρισμένους αυτορρυθμιστικούς μηχανισμούς της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Έτσι, η θεωρία επικεντρώθηκε στους γνωστικούς παράγοντες που υποτίθεται ότι** διαμορφώνουν τα επαγγελματικά ενδιαφέροντα, τις επαγγελματικές επιλογές και τη συνακόλουθη επίδοση.

Είναι όμως εύλογο ότι οι ανθρώπινες ενέργειες δε λαμβάνουν χώρα σε περιβαλλοντικό κενό. Για το λόγο αυτό, στο δεύτερο μέρος της θεωρίας, οι εισηγητές ασχολούνται με το ρόλο των ατομικών και περιβαλλοντικών παραγόντων. Έτσι, για τους εισηγητές της SCCT η επαγγελματική ανάπτυξη του ατόμου «είναι μια εικόνα θεατρικού δράματος που «ανεβαίνει» (τελείται) σε κοινωνική σκηνή» (Lent et al., 2001:475). **Σε αυτό το πλαίσιο, προσωπικοί, περιβαλλοντικοί και μαθησιακοί παράγοντες** αναδεικνύονται και λειτουργούν ως καθοριστικής σημασίας καταβολές για την πορεία της επαγγελματικής ανάπτυξης του ατόμου. Οριοθετούν ένα πλαίσιο ζωής για το άτομο, καθορίζοντας τις ευκαιρίες και κυρίως προσδιορίζοντας τις μαθησιακές εμπειρίες που ενισχύονται θετικά ή αρνητικά **μέσω των οποίων διαμορφώνονται οι κεντρικοί γνωστικοί μηχανισμοί** (οι αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας και οι προσδοκίες για αποτελέσματα) **και στη συνέχεια η πορεία επαγγελματικής ανάπτυξης του ατόμου.** (Lent, Brown, Hackett, 1994. 2000). Οι εισηγητές αποδέχονται τις θέσεις της θεωρίας του Bandura (1986) για τις τέσσερις πηγές πληροφοριών από τις οποίες κατά κύριο λόγο διαμορφώνονται οι αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας (και οι προσδοκίες αποτελέσματος). Αποσαφηνίζοντας τον τρόπο διαμόρφωσης αυτών, διαμορφώνουν σχετικές προβλέψεις και αντίστοιχες με αυτές (Lent, Brown & Hackett, 1994:103). Από τις σχετικές αυτές διατυπώσεις, στην παρούσα εργασία αναφέρονται εκείνες που την αφορούν: Οι αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας (όσον αφορά συγκεκριμένες

εκπαιδευτικές και επαγγελματικές δραστηριότητες) διαμορφώνονται μέσω των προσωπικών επιτευγμάτων, της έμμεσης μάθησης, της λεκτικής πειθούς-κοινωνικής ενθάρρυνσης και των φυσιολογικών αντιδράσεων (π.χ. της συναισθηματικής διέγερσης) που σχετίζονται με τις συγκεκριμένες εκπαιδευτικές και επαγγελματικές δραστηριότητες. Οι αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας όσον αφορά συγκεκριμένες εκπαιδευτικές και επαγγελματικές δραστηριότητες θα σχετίζονται θετικά α) με το ποσοστό των προσωπικών επιτευγμάτων, β) το βαθμό της έκθεσης σε επιτυχημένα πρότυπα, γ) την έκταση της θετικής κοινωνικής ενίσχυσης που έχουν εισπράξει τα άτομα και δ) τις θετικές φυσιολογικές αντιδράσεις που έχουν βιώσει κατά τη διάρκεια της εκτέλεσης της σχετικής δραστηριότητας. Οι αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας θα σχετίζονται αρνητικά με το μέγεθος των άμεσων και έμμεσων εμπειριών αποτυχίας, την κοινωνική αποθάρρυνση και τις αρνητικές φυσιολογικές αντιδράσεις όσον αφορά τις συγκεκριμένες εκπαιδευτικές και επαγγελματικές δραστηριότητες. Οι άμεσες εμπειρίες προσωπικής επίδοσης ερμηνεύουν μεγάλο ποσοστό της διακύμανσης σε ότι αφορά τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας από ότι ο εμπειρίες που προέρχονται από την έμμεση μάθηση, την κοινωνική απόκριση ή τη φυσιολογική αντίδραση. Η σχέση των προηγούμενων εμπειριών επίδοσης με τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας καθορίζεται από τη φύση και την ποικιλία των συνθηκών, κάτω από τις οποίες εκτελέστηκε η συγκεκριμένη δραστηριότητα. Υψηλές επιδόσεις που επιτεύχθηκαν κάτω από συνθήκες διαφόρων επιπέδων δυσκολίας ή πρόκλησης θα σχετιστούν ισχυρότερα με την αυτοαποτελεσματικότητα, από αντίστοιχες υψηλές επιδόσεις που πραγματοποιήθηκαν κάτω από συνθήκες μειωμένης δυσκολίας ή πρόκλησης. Υπόθεση 10D: Επιτεύγματα που ενισχύθηκαν θετικά κατά την πραγματοποίησή τους θα σχετίζονται περισσότερο με την αυτοαποτελεσματικότητα από ότι αντίστοιχα επιτεύγματα που δεν ενισχύθηκαν θετική ή επέσυραν τιμωρία. Η σχέση των προηγούμενων εμπειριών με τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας επηρεάζεται από γνωστικά μεροληπτικά σφάλματα και διαστρεβλώσεις. Για παράδειγμα, οι αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας θα είναι περισσότερο προβλέψιμες από τις εμπειρίες επίδοσης των ατόμων που παρουσιάζουν χαμηλά επίπεδα αρνητικών συναισθηματικών αντιδράσεων, σε σύγκριση με εκείνα που παρουσιάζουν υψηλά επίπεδα.

2.4 Η επίδραση των περιβαλλοντικών παραγόντων

Διατηρώντας τη θεωρητική βάση που παρέχει το τριαδικό μοντέλο αμοιβαίας αιτιότητας, οι εισηγητές στο δεύτερο μέρος της θεωρητικής τους προσέγγισης επιχειρούν να προσδιορίσουν το ρόλο των παροχών πλαισίου του ατόμου στη διαδικασία επαγγελματικής του ανάπτυξης, δηλαδή το ρόλο των περιβαλλοντικών παραγόντων. Οι θεωρητικές τους επιδράσεις επικεντρώνονται στα εννοιολογικά κατασκευάσματα των Vondracek et al., (1986) και Astin (1984). Συγκεκριμένα υιοθετούν την έννοια της «**δομής των ευκαιριών**» (Astin) και της «**ευνοϊκότητας του πλαισίου**» (contextual affordance) (Vondracek et al.). Το ενδιαφέρον στοιχείο στην αναγνώριση και ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών παραγόντων στην

επαγγελματική ανάπτυξη των ατόμων είναι η επισήμανση των εισηγητών ότι η επίδρασή τους **εξαρτάται συχνά από τον τρόπο που τα ίδια τα άτομα αντιλαμβάνονται και εκτιμούν τη βαρύτητά τους**. Εισάγουν δηλαδή και σε αυτό το σημείο τους γνωστικούς αντιληπτικούς μηχανισμούς ως συμπροσδιοριστικούς παράγοντες της συμπεριφοράς χωρίς βέβαια να ελαχιστοποιούν την καταλυτική συχνά επίδραση πολλών αντικειμενικών στοιχείων του περιβάλλοντος. Για παράδειγμα, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες (π.χ. φτώχεια) ενδέχεται να ασκήσουν καταλυτική επίδραση στη διαμόρφωση των επαγγελματικών στόχων οι οποίοι μόνο μερικώς μπορεί να επηρεαστούν από τα υπόλοιπα στοιχεία του τριαδικού συστήματος (Lent, Brown & Hackett, 1994,2000,2002). Με κριτήριο το βαθμό αμεσότητας και εγγύτητας της επίδρασης, οι περιβαλλοντικοί παράγοντες διακρίνονται σε δύο κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία τοποθετούν τους δομικούς, μακροπρόθεσμους παράγοντες (γενικές επιδράσεις του περιβάλλοντος) (distal, background contextual influences) που προηγούνται όλων των διαδικασιών που παρουσιάζονται στα μοντέλα και συμμετέχουν στη διαμόρφωση των κοινωνικογνωστικών μηχανισμών (στην αυτοαποτελεσματικότητα και στις προσδοκίες για αποτελέσματα) και στη συνέχεια των ενδιαφερόντων του ατόμου (στο μοντέλο της επαγγελματικής επιλογής όπως παρουσιάζεται στο Σχήμα 1, είναι οι παράγοντες που ενσωματώνονται στην ενότητα κάτω αριστερά). Πρόκειται για παράδειγμα για τις διαφορετικές ευκαιρίες που έχουν τα άτομα να εμπλακούν με συγκεκριμένες δραστηριότητες ή να εκτεθούν σε συγκεκριμένα πρότυπα, η διαφορετικότητα της πρόσβασης σε επαγγελματικές δραστηριότητες και ευκαιρίες εργασίας εξαιτίας του τόπου κατοικίας τους (αστική ή αγροτική περιοχή), η ψυχολογική ή οικονομική ενίσχυσή τους να ασχοληθούν με ορισμένες δραστηριότητες, οι διαδικασίες κοινωνικοποίησης από γονείς, καθηγητές, συμβούλους, φίλους, με βάση το φύλο, σε συγκεκριμένο πολιτισμικό πλαίσιο, άλλες γονεϊκές επιδράσεις όπως ο βαθμός γονεϊκής εμπλοκής στις σχετικές με τη σταδιοδρομία διαδικασίες κ.ά. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τους βραχυπρόθεσμους παράγοντες, αυτούς που είναι άμεσα σχετιζόμενοι με τις αποφάσεις του ατόμου (proximal influences), δηλαδή αυτούς που ασκούν άμεσες επιδράσεις στην επαγγελματική ανάπτυξη (στο μοντέλο της επαγγελματικής επιλογής όπως παρουσιάζεται στο Σχήμα 1, είναι οι παράγοντες που ενσωματώνονται στην ενότητα πάνω δεξιά). Οι επιδράσεις αυτών των παραγόντων λαμβάνουν χώρα σε κρίσιμα σημεία της σταδιοδρομίας του ατόμου όπως όταν το άτομο βρίσκεται στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών ή επαγγελματικών αποφάσεων. Στους παράγοντες αυτούς συμπεριλαμβάνονται το 50 δίκτυο κοινωνικών επαφών του ατόμου, στοιχεία που αφορούν στην κατάσταση της οικονομίας και της αγοράς εργασίας, η προσφορά και ζήτηση επαγγελματικών ειδικοτήτων, οι αναξιοκρατικές πρακτικές προσλήψεων σε θέσεις εργασίας και άλλα στοιχεία που λειτουργούν ως υποστηρικτικοί μηχανισμοί ή ως πραγματικά εμπόδια- φραγμοί όπως ο ρατσισμός που προέρχεται από τη φυλή ή την εθνικότητα, ο σεξισμός, κ.ά.) (Lent, Brown & Hackett, 1994,2000,2002). Οι δύο αυτές ομάδες επιδράσεων οι οποίες στο πραγματικό πλαίσιο παρουσιάζουν πολλές επικαλύψεις, συμμετέχουν: α) στη διαμόρφωση των μαθησιακών εμπειριών που επιδρούν στην ανάπτυξη των ενδιαφερόντων και των

επιλογών και β) συνιστούν τη δομή των ευκαιριών (στις πραγματικές της διαστάσεις και όπως την αντιλαμβάνονται τα άτομα) στο πλαίσιο της οποίας λαμβάνονται οι επαγγελματικές αποφάσεις και επιχειρείται η υλοποίησή τους. Αυτό σημαίνει ότι η δομή των ευκαιριών του ατόμου διαμεσολαβεί της προβλέψεις και υποθέσεις που διατυπώνουν οι εισηγητές για τη σχέση των ενδιαφερόντων με τους στόχους και αυτών με τις ενέργειες υλοποίησης (μοντέλο έμμεσης επίδρασης διαμέσου των μαθησιακών διαδικασιών). Δεν αποκλείεται βέβαια και η άμεση και καταλυτική επίδραση περιβαλλοντικών παραγόντων τόσο κατά τη διαδικασία της διαμόρφωσης των στόχων όσο και κατά τη διαδικασία της υλοποίησής τους (όπως η φτώχεια ή η αναξιοκρατική πρακτική προσλήψεων που αναφέρθηκαν) (μοντέλο άμεσης επίδρασης) Lent, Brown & Hackett, 1994,2000,2002). 2.2.στ. Υποστηρικτικοί μηχανισμοί και περιορισμοί στη διαδικασία επαγγελματικής ανάπτυξης Οι εισηγητές της κοινωνικογνωστικής προσέγγισης σε μετα-αναλύσεις που πραγματοποίησαν με σκοπό την επαλήθευση των υποθέσεων του θεωρητικού τους σχήματος, διατυπώνουν την υποστήριξη σε πολλά σημεία της, ιδιαίτερα στο στέρεο περιγραφικό μοντέλο ορισμένων διαδικασιών: επιβεβαιώθηκε η λειτουργία των κοινωνικογνωστικών μηχανισμών στον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνονται τα επαγγελματικά ενδιαφέροντα καθώς επίσης και η διαδικασία βάσει της οποίας πραγματοποιείται η μετάφραση των επαγγελματικών ενδιαφερόντων σε στόχους, η επιλογή σταδιοδρομίας και η επαγγελματική επίτευξη (το επάγγελμα στο οποίο τελικά εισέρχεται το άτομο) (Brown & Lent, 1996. Lent, Brown & Hackett, 1996). Από την άλλη πλευρά, θεωρούν ότι υπάρχουν θέματα που δεν έχουν ελεγχθεί και άλλα που απαιτούν διεξοδικότερη διερεύνηση. Τα θέματα αυτά μεταξύ άλλων είναι: α) η επίδραση των μαθησιακών εμπειριών στην αυτοαποτελεσματικότητα και τις προσδοκίες αποτελέσματος (Υποθέσεις 10 και 11) β) ο ρόλος ορισμένων 51 προσωπικών παραγόντων όπως το φύλο, η φυλή/εθνικότητα και των περιβαλλοντικών παραγόντων στην ανάπτυξη των κοινωνικογνωστικών μηχανισμών (Lent, Brown & Hackett, 1994, 1996). Το τελευταίο αυτό στοιχείο οφείλεται στο ότι είναι αρκετά δύσκολο να οριστούν και να μετρηθούν οι παράγοντες αυτοί και μάλιστα με ακρίβεια σε ότι αφορά την επίδρασή τους. Έτσι οι εισηγητές πολύ αργότερα διευκρινίζουν περισσότερα για την επίδραση των περιβαλλοντικών παραγόντων στην επαγγελματική ανάπτυξη του ατόμου και περιγράφουν το ρόλο δύο νέων θεωρητικών κατασκευών, οι οποίες κατατάσσονται στην κατηγορία των περιβαλλοντικών επιδράσεων: α) **τους παράγοντες που μπορούν να λειτουργήσουν υποστηρικτικά προς το άτομο (υποστηρικτικοί μηχανισμοί) (contextual supports)** και β) **τους παράγοντες που λειτουργούν περιοριστικά και ως εκ τούτου μπορεί να αποτελέσουν φραγμούς (εμπόδια) (contextual barriers)** (Lent, Brown & Hackett, 2000). Κάθε μια από αυτές τις δύο κατηγορίες περιβαλλοντικών παραγόντων, μπορεί, με τη σειρά τους να τοποθετηθεί σε δύο κατηγορίες με κριτήριο το βαθμό αμεσότητας και εγγύτητας της επίδρασής τους, όπως είχε περιγραφεί αρχικά στη θεωρητική τους προσέγγιση και αναφέρθηκε σε προηγούμενη παράγραφο: α) στις γενικές επιδράσεις (δομικοί, μακροπρόθεσμοι παράγοντες) και β) στις άμεσες επιδράσεις (βραχυπρόθεσμοι παράγοντες) που λαμβάνουν χώρα σε κρίσιμα σημεία της διαδικασίας λήψης απόφασης (**όπως για παράδειγμα οι**

αρνητικές επιδράσεις της οικογένειας στην υλοποίηση της απόφασης επιλογής ενός τομέα σπουδών). Επίσης, οι υποστηρικτικοί μηχανισμοί και οι περιορισμοί, μπορεί να είναι α) αντικειμενικά προσδιορισμένοι (όπως π.χ. το οικογενειακό εισόδημα) ή β) υποκείμενοι σε ατομική ερμηνεία και απόδοση νοήματος (πρόκειται για τις υποκείμενικές αντιλήψεις των ατόμων για την ευνοϊκότητα ή όχι του περιβάλλοντός τους)(perceived supports & barriers) (Lent, Brown & Hackett, 2000). Υπάρχουν δηλαδή παράγοντες όπως η ποιότητα των εκπαιδευτικών ευκαιριών στις οποίες εκτίθεται το άτομο, το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο της οικογένειας που καθορίζει την οικονομική του δυνατότητα, η επαγγελματική δραστηριότητα του πατέρα κ.ά., οι οποίοι προσδιορίζουν και καθορίζουν τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές του είτε αυτό τους αντιλαμβάνεται ως καθοριστικούς είτε όχι. Υπάρχουν όμως και περιβαλλοντικοί παράγοντες όπως δυνατότητες, ευκαιρίες, πηγές, εμπόδια κ.ά. τους οποίους ανάλογα το πώς τους προσλαμβάνει και τους αξιολογεί το άτομο αυτοί καθορίζουν και την επαγγελματική του ανάπτυξη. Με άλλα λόγια, υπάρχουν ενδο- ατομικοί περιορισμοί, όπως π.χ. μια φυσική δυσλειτουργία ή ο χαμηλός βαθμός αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας του ατόμου και περιορισμοί στις πραγματικές τους διαστάσεις, όπως τους θέτει το περιβάλλον (π.χ. απόρριψη από σημαντικούς άλλους, χαμηλό κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο ή άλλες οικονομικές δυσκολίες, κ.ά.). Σύμφωνα με τις θέσεις των εισηγητών, σε ότι αφορά τους περιορισμούς (εμπόδια - φραγμοί) που μπορεί να αντιμετωπίσει κάποιος στη διαδικασία της επαγγελματικής του ανάπτυξης, πρόκειται για «αρνητικές επιρροές του περιβάλλοντος» (Lent, Brown & Hackett, 2000:43) και είναι δυνατό να λειτουργήσουν ανασταλτικά στην επαγγελματική ανάπτυξη ενός ατόμου. Ωστόσο, σύμφωνα με μια βασική αρχή της προσέγγισής τους (το τριαδικό μοντέλο αμοιβαίας αιτιότητας), το άτομο μπορεί να λειτουργήσει διαμορφωτικά στις επιδράσεις αυτές αναπτύσσοντας στρατηγικές αντιμετώπισης αυτών των εμποδίων (barrier-coping strategies)¹³ (Brown & Lent, 1996. Lent, Brown, Hackett, 2000). Σε ότι αφορά τους μηχανισμούς του περιβάλλοντος που λειτουργούν υποστηρικτικά, πρόκειται για συγκεκριμένες καταστάσεις ή πηγές του περιβάλλοντος που **διευκολύνουν τη διαμόρφωση και την προσπάθεια επίτευξης των επαγγελματικών στόχων των ατόμων** (Lent, Brown & Hackett, 2000:48). Παραδείγματα τέτοιων μηχανισμών είναι η υποστήριξη, η ενθάρρυνση από σημαντικά πρόσωπα στην οικογένεια, από φίλους, η επικοινωνία με πρόσωπα που μπορεί να λειτουργήσουν ως μέντορες στη ζωή του ατόμου, ακόμα και η οικονομική τους υποστήριξη. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την παρούσα εργασία παρουσιάζουν οι προτάσεις των εισηγητών ότι οι παράγοντες αυτοί καθώς έχουν μελετηθεί λιγότερο σε σχέση με τους περιορισμούς ως προς την επίδρασή τους στην επαγγελματική ανάπτυξη, γι' αυτό είναι καλό να διερευνηθούν περισσότερο καθώς μπορεί να αποδειχθούν περισσότερο αποτελεσματικοί στην εφαρμογή συμβουλευτικών παρεμβάσεων. Συγκεκριμένα, οι εισηγητές παρουσιάζουν τον μηχανισμό των αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας του ατόμου να αντιμετωπίσει και να «διαπραγματευτεί» τα εμπόδια που εμφανίζονται σε μια συγκεκριμένη κατάσταση (coping efficacy) καθώς και στο μηχανισμό των αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας να ανταποκριθεί στα

καθήκοντα και τις απαιτήσεις μιας κατάστασης (content or task-specific self-efficacy). Όσο πιο υψηλές οι αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας να διαπραγματευτεί τα εμπόδια μιας κατάστασης, τόσο λιγότερο πιθανό είναι το άτομο να εκτιμά ότι υπάρχουν ανασταλτικοί παράγοντες. Ακόμη και αν υπάρχουν όμως, τους θεωρεί λιγότερο απειλητικούς και ευκολότερο να τους αντιμετωπίσει. Βέβαια, καθώς οι συγκεκριμένες αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας λειτουργούν σύμφωνα με τη θεωρία αλληλεπιδραστικά με τις προσδοκίες για αποτελέσματα, στην περίπτωση για παράδειγμα που κάποιοι έχουν παράσχει πληροφορίες στο άτομο ότι κάποια εμπόδια είναι απαρέγκλιτα, εκείνο θεωρεί ότι δεν έχει την απαιτούμενη αυτοαποτελεσματικότητα να τα αντιμετωπίσει (Lent, Brown & Hackett, 2000). Σύμφωνα με τους ερευνητές το άτομο μπορεί εντοπίσει, να ενεργοποιήσει και έτσι να αξιοποιήσει τα **υπάρχοντα συστήματα στήριξής του όπως είναι η υποστήριξη των γονέων του, η δημιουργία νέων ομάδων συνομιλήκων που να ενθαρρύνουν περισσότερο τις επαγγελματικές του βλέψεις από τις προηγούμενες, το προσωπικό δίκτυο γνωριμιών για την πληροφόρηση για τις σπουδές και τα επαγγέλματα κ.ά.** (Lent, Brown & Hackett, 2000. Lent, Hackett & Brown, 1999). **λειτουργήσουν** αντισταθμιστικά στις υποκειμενικές εκτιμήσεις για τους όποιους περιορισμούς που θέτει το περιβάλλον του ατόμου αλλά και ως πηγή πληροφοριών για τον τρόπο που μπορεί το άτομο να αντιμετωπίσει τους περιορισμούς αυτούς (Lent, Brown, Hackett, 2000. Lent et al., 1998). Τη χρονική περίοδο διατύπωσης των θέσεών τους σχετικά με τις δύο αυτές κατηγορίες περιβαλλοντικών παραγόντων, οι εισηγητές αποδέχονται, ότι, αυτοί επιδρούν με έμμεσο τρόπο (δηλαδή ως γενικές επιδράσεις του περιβάλλοντος που προηγούνται των διαδικασιών διαμόρφωσης των ενδιαφερόντων, των στόχων και της επίδοσης και συμμετέχουν στη διαμόρφωση των κοινωνικογνωστικών μηχανισμών), αλλά προωθούν κυρίως το μοντέλο της άμεσης επίδρασης. Οι δύο αυτές κατηγορίες παραγόντων δηλαδή θεωρούν ότι επηρεάζουν την επαγγελματική ανάπτυξη του ατόμου στο σημείο που λαμβάνονται οι επαγγελματικές αποφάσεις και επιχειρείται η υλοποίησή τους (δηλαδή στη μετάφραση των ενδιαφερόντων σε επαγγελματικούς στόχους και επιλογές) (Lent, Brown, Hackett, 2000). Το σημείο αυτό όπως αναφέρεται στην επόμενη παράγραφο προτείνεται για αναθεώρηση καθώς τόσο οι ίδιοι οι εισηγητές με δικές τους έρευνες όσο και άλλοι, όπως καταδεικνύεται από την επεξεργασία και επισκόπηση άλλων ερευνητικών δεδομένων που αναζητήθηκαν στο εύρος των θέσεών τους για το ρόλο των υποστηρικτικών μηχανισμών και περιορισμών, επιβεβαιώνουν και την υπόθεση της έμμεσης επίδρασης των παραγόντων αυτών, διαμέσου των μαθησιακών διαδικασιών και των κοινωνικογνωστικών μηχανισμών. Ειδικότερα σε ό,τι αφορά τη σχέση που περιγράφουν ανάμεσα στις δύο αυτές κατηγορίες περιβαλλοντικών παραγόντων με τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας που ενδιαφέρουν την παρούσα ερευνητική εργασία, σύμφωνα με τη σχηματοποίηση του μοντέλου επιλογής σταδιοδρομίας (Σχήμα 1), αυτή είναι αλληλεπιδραστική. **Τα άτομα που έχουν υψηλές αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας αντιλαμβάνονται λιγότερους περιορισμούς και μεγαλύτερη υποστήριξη από το περιβάλλον τους.**

Θεωρητικοί διαμορφωτικοί παράγοντες και συνέπειες των περιβαλλοντικών εμποδίων για τη σταδιοδρομία, Lent, Brown & Hackett, 2000).

Τέλος, σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν για τους υποστηρικτικούς μηχανισμούς και περιορισμούς, οι εισηγητές προτείνουν ορισμένα σημεία για την πρακτική εφαρμογή των θέσεών τους στην Επαγγελματική Συμβουλευτική και την έρευνα. Έτσι, οι σύμβουλοι θα πρέπει να εξετάζουν και να λαμβάνουν υπόψη το ρόλο των περιβαλλοντικών παραγόντων (π.χ. η οικονομική κατάσταση του ατόμου, η στάση και συμπεριφορά γονέων, επιρροές από φίλους κ.ά.), αλλά κυρίως με ποιο τρόπο το ίδιο το άτομο αντιλαμβάνεται, δίνει νόημα και σημασία και τελικά ανταποκρίνεται σε ό,τι το περιβάλλον του παρέχει (Lent, Brown & Hackett, 2000:39). Σε ότι αφορά τον τομέα της έρευνας για το ρόλο των περιβαλλοντικών παραγόντων στην επαγγελματική ανάπτυξη, οι εισηγητές θεωρούν ότι είναι καθοριστικής σημασίας για την επιτυχία του εμπειρικού ελέγχου της θεωρίας η επισήμανσή τους σχετικά με την υποκειμενικότητα των αντιλήψεων των ατόμων όσον αφορά την ευνοϊκότητα ή όχι του περιβάλλοντός τους. Η έρευνα με αυτή τη θεωρητική παραδοχή επιτρέπει να μελετηθούν οι όποιες ατομικές διαφορές σε παρόμοιες γενικά παροχές πλαισίου (Lent, Brown, & Hackett, 2000). Το Σχήμα 2 αναπαριστά τη σχέση του ατόμου με τα διάφορα περιβάλλοντα και τις επιδράσεις που δέχεται στη διαμόρφωση των κοινωνικογνωστικών του μηχανισμών και στην πορεία της επαγγελματικής του ανάπτυξης. Για τη σχηματοποίηση αυτή ενσωματώνουν την οικολογική προσέγγιση και τα εννοιολογικά κατασκευάσματα των Vondracek et al., (1986). Σύμφωνα με αυτήν, το άτομο βρίσκεται στο κέντρο τριών ομόκεντρων κύκλων οι οποίοι συνιστούν τις επιδράσεις που δέχεται από το περιβάλλον του. Ο πρώτος εσωτερικός κύκλος αποτελεί το άμεσο περιβάλλον του ατόμου (π.χ. η οικογένεια, οι σημαντικοί άλλοι, η οικονομική του κατάσταση κ.ά.), οι επιδράσεις του οποίου προσδιορίζουν και καθορίζουν το πώς το άτομο προσλαμβάνει και αξιολογεί, δηλαδή αντιλαμβάνεται υποκειμενικά τις επιδράσεις του επόμενου μεγαλύτερου κύκλου, αυτού του έμμεσου κοινωνικού του περιβάλλοντος (ο οποίος περιλαμβάνει την κοινωνική και οικονομική πραγματικότητα του ατόμου). Οι επιδράσεις που περιλαμβάνει ο εσωτερικός αυτός κύκλος και ειδικότερα οι υποστηρικτικοί μηχανισμοί όπως η υποστήριξη από την οικογένεια λειτουργούν ως τρόποι διαμέσου των οποίων το άτομο «φιλτράρει» και επεξεργάζεται τους όποιους περιορισμούς παρουσιάζονται στην επίτευξη ενός επαγγελματικού στόχου και καθορίζουν το αν η αντίληψη των περιορισμών αυτών θα διατηρηθεί και θα γενικευθεί στις επιδράσεις από τον επόμενο μεγαλύτερο κύκλο. Έτσι οι εισηγητές θεωρούν ο ρόλος του πρώτου εσωτερικού κύκλου με τους παράγοντες που περιλαμβάνει και τις επιδράσεις αυτών στη συμπεριφορά του ατόμου σε ότι αφορά την επαγγελματική του ανάπτυξη αξίζει να διερευνηθεί περισσότερο (Lent, Brown & Hackett, 2000). Το ακόλουθο σχήμα αναπαριστά τις εν λόγω σχέσεις:

2.5 Συνθετική επισκόπηση και επεξεργασία ερευνητικών δεδομένων αναφερόμενων στις επιδράσεις των υποστηρικτικών μηχανισμών και των περιορισμών στην επαγγελματική ανάπτυξη

Η κοινωνικογνωστική θεωρία για τη σταδιοδρομία έχει υποστηριχθεί από πλήθος ερευνητικών δεδομένων που έχουν επαληθεύσει, διαπιστώσει και ενδεικνύουν συνάψεις μεταξύ των επιμέρους μεταβλητών που συνθέτουν τα περιγραφικά μοντέλα για την επαγγελματική ανάπτυξη του ατόμου (βλ. περισσότερα καθώς και μετα-αναλύσεις¹⁵: Lent, Brown & Hackett, 1996. Lent, 2005. Lent et al., 2003b. Rottinghaus, Larson & Borgen, 2003. Swanson & Gore, 2000). Πολύ περισσότερο, αξιοποιείται στη συμβουλευτική πρακτική σε παρεμβάσεις που στόχο έχουν να βοηθήσουν τον-την συμβουλευόμενο-η τόσο στην **ανάπτυξη και αυτοπραγμάτωσή του, όσο και στη διαμόρφωση των δυνατοτήτων του** σε ό,τι αφορά τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές του επιλογές (Lent, Brown & Hackett, 1999, 2002¹⁶). Στην παρούσα ενότητα γίνεται συνθετική επισκόπηση και επεξεργασία των ερευνητικών δεδομένων που αφορούν στη διερεύνηση του ρόλου των **υποστηρικτικών μηχανισμών και των περιορισμών** στην επαγγελματική συμπεριφορά προκειμένου για τη διεξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων που θα αξιοποιηθούν στη συζήτηση των ευρημάτων της. Η μετα-ανάλυση είναι μια μέθοδος ποσοτικής επισκόπησης που επιτρέπει το συνδυασμό και τη στατιστική επεξεργασία των αποτελεσμάτων πολλών επιμέρους ερευνών που ελέγχουν τις ίδιες σε γενικές γραμμές υποθέσεις. Παρέχει τη δυνατότητα προσδιορισμού του πραγματικού βαθμού εγκυρότητας των αποτελεσμάτων, αίροντας τα πιθανά σφάλματα δειγματοληψίας (αλλά και άλλες μορφές σφαλμάτων) που εμφανίζονται στα αποτελέσματα των επιμέρους ανεξάρτητων ερευνών. Έτσι οι εισηγητές της θεωρίας με ποιοτικές έρευνες αρχικά **κατέγραψαν και κατηγοριοποίησαν τους προσωπικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες που επηρεάζουν την επαγγελματική ανάπτυξη του ατόμου** (Lent et al., 2002). Τα ενδιαφέροντα, οι ικανότητες και οι αξίες του ατόμου κατατάσσονται στους προσωπικούς παράγοντες, ενώ οι επιδράσεις της οικογένειας, οι εργασιακές εμπειρίες, η πρόσβαση σε πρότυπα ρόλων, τα πρόσωπα που λειτουργούν ως μέντορες κ.ά., τοποθετούνται στις **μακροπρόθεσμες περιβαλλοντικές επιδράσεις**. Ορισμένα στοιχεία της δομής ευκαιριών του ατόμου που λειτουργούν ως περιορισμοί καταγράφηκε να είναι η άσχημη οικονομική κατάσταση της οικογένειας και αρνητικές επιρροές αυτής, η σύγκρουση ρόλων καθώς και προσωπικές δυσκολίες στην προσαρμογή των φοιτητών. Ως μηχανισμοί υποστήριξης καταγράφηκαν η υποστήριξη από διάφορες πηγές όπως πρόσωπα της οικογένειας, φίλοι, εκπαιδευτικοί. Ωστόσο, θεωρείται ότι το εύρος των επιδράσεων αυτών του περιβάλλοντος είναι μεγάλο, και ως εκ τούτου απαιτείται περαιτέρω έρευνα και προσδιορισμός του ρόλου τους (Lent et al., 2002). Στη συνέχεια οι εισηγητές προχώρησαν σε εμπειρικό έλεγχο των επιδράσεων των παραγόντων αυτών στην επαγγελματική συμπεριφορά και την επαγγελματική ανάπτυξη. Όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη παράγραφο που παρουσιάζονται οι **θέσεις των εισηγητών για τους υποστηρικτικούς μηχανισμούς και τους**

περιορισμούς, το μοντέλο που προωθήθηκε για αυτούς είναι αυτό της άμεσης επίδρασής τους στην επαγγελματική συμπεριφορά του ατόμου (ενδιαφέροντα, στόχοι και συνακόλουθη επίδοση) και όχι τόσο το μοντέλο της έμμεσης επίδρασης διαμέσου των κοινωνικογνωστικών μηχανισμών (Lent, Brown & Hackett, 2000). Ο προβληματισμός για εμπειρικό έλεγχο των θέσεων αυτών ενεργοποιήθηκε και εξαιτίας της διαμόρφωσης των χρονικά παράλληλων θέσεων του A.Bandura (1999,2000) για τον αλληλεπιδραστικό ρόλο των προσωπικών στοιχείων και παραγόντων του περιβάλλοντος στην ανθρώπινη συμπεριφορά. Για τον συγκεκριμένο ερευνητή περιβαλλοντικοί παράγοντες (όπως π.χ. οικονομικά δεδομένα, η κοινωνικοοικονομική κατάσταση του ατόμου, η δομή της οικογένειας, κ.ά.) λειτουργούν είτε ως μακροπρόθεσμες γενικές επιρροές είτε άμεσα, βραχυπρόθεσμα, σε κρίσιμα σημεία της διαδικασίας λήψης απόφασης και «επηρεάζουν την τάση του ατόμου για αυτοκαθορισμό διαμέσου των αντιλήψεων 57 αυτοαποτελεσματικότητας, των φιλοδοξιών και άλλων αυτοπροσδιοριστικών παραγόντων» (Bandura, 2000:77). Οι εισηγητές της κοινωνικογνωστικής προσέγγισης λοιπόν διερεύνησαν το ρόλο υποστηρικτικών μηχανισμών και περιορισμών μεταξύ τους καθώς και τα δύο μοντέλα επίδρασης των περιβαλλοντικών αυτών παραγόντων στην επαγγελματική συμπεριφορά φοιτητών θετικών και φυσικών επιστημών και μηχανικών και τεχνικών ειδικοτήτων. Συγκεκριμένα εξέτασαν: α) αν οι παράγοντες αυτοί σχετίζονται άμεσα με τους στόχους φοιτητών σχετικούς με θετικές και φυσικές επιστήμες (Lent, et al., 2001) και σε άλλη έρευνα με τους στόχους αλλά και με τις ενέργειες υλοποίησης των στόχων αυτών σε φοιτητές μηχανικών και τεχνικών ειδικοτήτων (Lent et al., 2003b) ή β) αν σχετίζονται με τους στόχους και τις ενέργειες των ατόμων έμμεσα, διαμέσου των κοινωνικογνωστικών μηχανισμών (τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας και τις προσδοκίες για αποτελέσματα). Τα αποτελέσματα και στις δύο έρευνες δεν ήταν στατιστικώς σημαντικά για το μοντέλο της άμεσης επίδρασης, αλλά για αυτό της έμμεσης. Οι υποστηρικτικοί μηχανισμοί και περιορισμοί φάνηκε να επηρεάζουν τους στόχους και τις ενέργειες των ατόμων διαμέσου των κοινωνικογνωστικών μηχανισμών. Όμοια ήταν τα συμπεράσματα και για τον έλεγχο των επιδράσεων υποστηρικτικών μηχανισμών στην επαγγελματική συμπεριφορά (επιλογές) μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (γυμνασίου & λυκείου) διαφορετικού πολιτισμικού πλαισίου από αυτό της αμερικανικής κοινωνίας, καθώς οι εισηγητές αναφέρονται στην ανάγκη διερεύνησης των εν λόγω σχέσεων σε άτομα διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων και ηλικιακών κατηγοριών. Συγκεκριμένα διερεύνησαν το ρόλο υποστηρικτικών μηχανισμών και εμποδίων στις επαγγελματικές επιλογές [προσδιορισμένες σύμφωνα με την τυπολογία προσωπικότητας και επαγγελματικών ενδιαφερόντων του Holland (1985) σε Ιταλούς μαθητές Λυκείου], επαληθεύοντας και εδώ το μοντέλο της έμμεσης επίδρασης των περιβαλλοντικών αυτών παραγόντων στην συμπεριφορά των ατόμων, διαμέσου δηλαδή των κοινωνικογνωστικών μηχανισμών (Lent et al., 2003a). Τα παραπάνω ερευνητικά αυτά ευρήματα οδήγησαν τους ερευνητές τους σε πρόταση αναδιατύπωσης των θέσεων της κοινωνικογνωστικής προσέγγισης σε ότι αφορά τον τρόπο επίδρασης των υποστηρικτικών μηχανισμών και των περιορισμών στην επαγγελματική συμπεριφορά του ατόμου. Έτσι, θεωρούν ότι οι παράγοντες αυτοί

επηρεάζουν άμεσα τους κοινωνικογνωστικούς μηχανισμούς, συμβάλλουν δηλαδή όπως οι γενικές, μακροπρόθεσμες επιδράσεις του περιβάλλοντος στη διαμόρφωση των μηχανισμών αυτών. Επίσης, σε ότι αφορά τη σχέση μεταξύ αυτών των παραγόντων, οι εισηγητές θεωρούν, ότι για παράδειγμα, η σχέση των περιορισμών με 58 τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας είναι πιθανό να διαμεσολαβείται από τους υποστηρικτικούς μηχανισμούς (Lent et al., 2003a). Σε συνέχεια των θέσεων των εισηγητών για το ρόλο των υποστηρικτικών μηχανισμών και των περιορισμών στην επαγγελματική ανάπτυξη του ατόμου και ειδικότερα των διαπιστώσεων της έμμεσης επίδρασης στην επαγγελματική συμπεριφορά διαμέσου των κοινωνικογνωστικών μηχανισμών, πολλοί ερευνητές προχώρησαν στη διερεύνηση του ρόλου ορισμένων υποστηρικτικών μηχανισμών (κυρίως του βαθμού γονεϊκής στήριξης) στην επαγγελματική συμπεριφορά και σε έννοιες συναφείς με αυτήν, επιβεβαιώνοντας το μοντέλο τόσο της άμεσης όσο και της έμμεσης επίδρασης (Ali McWhirter & Chronister, 2005. Ali & Saunders, 2006. ByarsWhinston & Fouad, 2008. Flores, Navarro, Smith & Ploszaj, 2006. Rogers, Creed & Glandon, 2008). Η τάση αυτή διερεύνησης του ρόλου των υποστηρικτικών μηχανισμών και ιδιαίτερα του βαθμού γονεϊκής στήριξης προήλθε, όπως αναφέρθηκε από παρατήρηση των ίδιων των εισηγητών της κοινωνικογνωστικής προσέγγισης ότι οι υποστηρικτικοί μηχανισμοί και κυρίως ο βαθμός γονεϊκής στήριξης είχαν μελετηθεί έως εκείνη την εποχή λιγότερο από τους περιορισμούς¹⁷ και μόνο σε σχέση με τις ακαδημαϊκές επιδόσεις ή επιλογές των ατόμων (Blustein, et al., 1997. Fisher & Stafford, 1999. Hackett, Betz, Casas, & RochaSingh, 1982. Lapan, Hinkelman, Adams & Turner, 1999. McWhirter, Hackett, & Bandalos, 1998. Richie et al., 1997. Schaefers, Epperson & Nauta, 1997) (Lent, Brown & Hackett, 2000). Εκτός από τα παραπάνω ερευνητικά δεδομένα, έκτοτε ένας μεγάλος αριθμός ερευνών καταγράφεται στη σχετική βιβλιογραφία στη θεωρητική βάση της κοινωνικογνωστικής προσέγγισης για τη σταδιοδρομία οι οποίες ασχολούνται με τη διερεύνηση της σχέσης των υποστηρικτικών μηχανισμών και των περιορισμών μεταξύ τους, με τις μεταβλητές που προβλέπουν τα περιγραφικά μοντέλα του συγκεκριμένου θεωρητικού σχήματος για την επαγγελματική ανάπτυξη αλλά και με άλλα θέματα που αφορούν την επαγγελματική ανάπτυξη εφήβων (Ali & Saunders, 2006. Ali & McWhirter, 2006. Aliman-Brisset, Turner & Skovholt, 2004. Cunningham et al., 2005. Flores & O' Brien, 2002. Flores, Navarro, Smith, & Ploszaj, 2006. Gushue, 2006. Keller & Whiston, 2008. Turner & Lapan, 2002. Turner & Lapan, 2003. Trusty, 17 Η επίδραση των περιορισμών στην επαγγελματική ανάπτυξη του ατόμου διερευνήθηκε για πρώτη φορά στο πλαίσιο των εκπαιδευτικών και επαγγελματικών επιλογών των γυναικών (Farmer, 1976. O'Leary, 1974. Swanson, Daniel & Tokar, 1996. Swanson & Tokar, 1991a, 1991b ό.α. στο Ali, McWhirter & Chronister, 2005 και στο Lent, Brown & Hackett, 2000). Στη συνέχεια και μέχρι την εποχή που οι εισηγητές της κοινωνικογνωστικής προσέγγισης διατύπωσαν τις θέσεις τους για αυτούς, η επίδρασή τους αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης στο πλαίσιο και άλλων ερευνών (ενδεικτικά: Albert & Luzzo, 1999. McWhirter, Torres & Rasheed, 1998. Swanson, Daniel & Tokar, 1996. Swanson & Woitke, 1997, ό.α. στο Lent, Brown & Hackett, 2000).⁵⁹ 2002. Rogers, Creed & Glendon, 2008. Wettersen et al., 2005), εφήβων που προέρχονται από κατώτερο κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και από

πολιτισμικά διαφορετικές ομάδες (Ali, McWhirter & Chronister, 2005. Turner & Lapan, 2003a. Jackson & Nutini, 2002) ή ακόμη από περιοχές με γεωγραφική απομόνωση και δυσμενείς κοινωνικοοικονομικές συνθήκες (Bennett, 2008), καθώς και φοιτητών διαφόρων κοινωνικών ομάδων (π.χ. που απειλούνται με κοινωνικό αποκλεισμό), ακόμα και εθνικών ή φυλετικών (Ali, McWhirter, & Chronister, 2005. Byars-Whinston & Foad, 2008. Blustein, 2001. Blustein et al., 2002. Brown et al., 2006. Creed, Patton & Prideaux, 2006. Gushue, et al., 2006b. Gushue & Whitson, 2006. Flores & O' Brien, 2002. Flores, et al., 2006. Fouad & Brown, 2000. Hargrove, Inman & Crane, 2005. McWhirter, 1997. McWhirter, Torres & Rasheed, 1998. McWhirter, Rasheed & Crothers, 2000. Olenchak & Hebert, 2002. Rattelle et al., 2005. Rayle, Arredondo & Robinson, 2005. Richie, et al., 1997. Thompson et Subich, 2006) και γυναικών από εθνικές και φυλετικές μειονότητες (Hackett & Byars, 1996). Σε αρκετές από τις έρευνες αυτές θα αναφερθούμε διεξοδικότερα παρακάτω, μελετώντας τα συμπεράσματά τους σχετικά με την επίδραση των περιβαλλοντικών παραγόντων στη διαμόρφωση των κοινωνικογνωστικών μηχανισμών και ειδικότερα των αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας. Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι η πληθώρα αυτή των προσπαθειών εμπειρικού ελέγχου των θέσεων της κοινωνικογνωστικής προσέγγισης για τη σταδιοδρομία σχετικά με τις επιδράσεις των υποστηρικτικών μηχανισμών και των περιορισμών στην επαγγελματική συμπεριφορά και εν γένει την επαγγελματική ανάπτυξη των ατόμων, επιβεβαιώνει το βαθμό επάρκειας και υπεροχής του συγκεκριμένου ερμηνευτικού σχήματος σε ότι αφορά το ρόλο των παραγόντων αυτών στις μεταβλητές που εξετάζονται (κοινωνικογνωστικοί μηχανισμοί και συμπεριφορά του ατόμου). Φαίνεται λοιπόν ότι οι υποστηρικτικοί μηχανισμοί και οι περιορισμοί (στις πραγματικές τους διαστάσεις ή όπως τους αντιλαμβάνονται τα άτομα) επηρεάζουν την επαγγελματική συμπεριφορά και οι επιδράσεις αυτές πραγματοποιούνται διαμέσου των κοινωνικογνωστικών μηχανισμών (των αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας και των προσδοκιών για αποτελέσματα). Έτσι, τα άτομα που για παράδειγμα απολαμβάνουν ευνοϊκές κοινωνικές συνθήκες (γενικές ευνοϊκές επιδράσεις όπως η ποιότητα των σχέσεων αλληλεπίδρασης στην οικογένεια που ευνοεί τη συνοχή, ή ψυχολογική ενίσχυση να ασχοληθούν με κάποιες δραστηριότητες, άμεσες θετικές επιδράσεις όπως η υποστήριξη από τους γονείς σε συγκεκριμένες διαδικασίες της επαγγελματικής ανάπτυξης αυτού όπως κατά τη διαδικασία λήψης μιας απόφασης), επηρεάζονται θετικά οι αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητάς τους, σε όποιο πεδίο δραστηριότητας και αν αυτές αναφέρονται. 60 Με τον τρόπο αυτό αναδεικνύεται η σημασία των επιδράσεων που δέχονται οι κοινωνικογνωστικοί μηχανισμοί, ιδιαίτερα οι αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας πρωτίστως από περιβαλλοντικούς παράγοντες και υποστηρικτικούς μηχανισμούς (Betz, 2007) και δημιουργείται η ανάγκη (όπως άλλωστε αναφέρθηκε ότι επισημαίνουν οι ίδιοι οι εισηγητές της κοινωνικογνωστικής προσέγγισης), για ερευνητικά ευρήματα που θα παράσχουν μεγαλύτερη ανατροφοδότηση προκειμένου να συνεχίσουν να επιβεβαιώνονται (ή να τεθούν σε αναθεώρηση) οι διαδικασίες που προτείνονται για τη λειτουργία των παραγόντων αυτών (ιδιαίτερα δε των περιβαλλοντικών παραγόντων και συγκεκριμένα των υποστηρικτικών μηχανισμών όπως είναι ο βαθμός γονεϊκής

στήριξης) σε διαφορετικές πολιτισμικές αλλά και ηλικιακές ομάδες όπως οι μαθητές μέσης εκπαίδευσης (γυμνασίου – λυκείου) (Lent et al., 2003a). Στην ερευνητική αυτή προτροπή ανταποκρίνεται τουλάχιστον ως προς έναν από τους άξονές της, η παρούσα μελέτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

3.1 Η οικογένεια

Εισαγωγικά

Η οικογένεια, το θεμελιώδες κύτταρο της οργανωμένης κοινωνίας αποτελεί βασικό θεσμό πρωτογενούς κυρίως κοινωνικοποίησης που υποβοηθά τους νέους στην προσπάθεια πρόσβασης στο πεδίο της απασχόλησης και στις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές που πραγματοποιούν. Αυτό παρατηρείται σε κάθε κοινωνία, αλλά σε χώρες όπως η Ελλάδα όπου το κράτος πρόνοιας δεν αναπτύχθηκε έγκαιρα στον απαιτούμενο βαθμό, ο ρόλος του «οικογενειακού περιβάλλοντος»²⁷ στην υποστήριξη του μέλλοντος της νεότερης γενιάς ήταν και φαίνεται ακόμη να είναι πρωταρχικός (Κασιμάτη & Μουστάκα, 1978. Κασιμάτη, 1991. Πατινιώτης, 2004. Saiti&Mitrosili. 2005). Τα διάφορα ερεθίσματα, οι προσδοκίες, οι φιλοδοξίες και επιθυμίες που αναπτύσσει το άτομο, αλλά και οι δυνατότητες να τα υλοποιήσει πηγάζουν και βρίσκουν τη λύση τους στο οικογενειακό περιβάλλον και την υποδομή αυτού. Οι λειτουργίες της οικογένειας, συνοψιζόμενες σε βασικές κατηγορίες όπως: αναπαραγωγικές, οικονομικές, εκπαιδευτικές, πολιτιστικές και ψυχολογικές θα επηρεάσουν και θα καθορίσουν άλλοτε άμεσα (π.χ. μέσω των προσδοκιών, των επιθυμιών, των ευκαιριών για σπουδές, των κατευθύνσεων και αρχών που προσπαθούν να δώσουν, κ.ά.) και άλλοτε έμμεσα (π.χ. με την οικονομική κατάσταση, το πολιτισμικό επίπεδο, το επίπεδο μόρφωσης, τον τρόπο ζωής τους, τι αξίες που προωθούν, το πρότυπο που αποτελούν οι γονείς, κ.ά.) τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές του νέου ατόμου (Δημητρόπουλος, 2004. Καζή, 2008. Κασιμάτη, 1991). Μια πρακτική ταξινόμηση των τρόπων επιρροής των γονέων στην επαγγελματική ανάπτυξη των παιδιών τους παρουσιάζει τις επιρροές αυτές να είναι οργανωμένες γύρω από δέκα θεματικούς άξονες. Οι δέκα αυτοί άξονες σηματοδοτούν για τους γονείς πολύ πιο σημαντικό ρόλο αυτού που φαίνεται ή νομίζεται στην επαγγελματική ανάπτυξη των παιδιών το

1. με το πρότυπο/παράδειγμα που προβάλλουν οι γονείς καθώς και γενικά με τον τρόπο που λειτουργούν στην οικογένεια,
2. με το/τα επάγγελμα/τα που έχουν,
3. με τα χαρακτηριστικά που μεταβιβάζουν κληρονομικά,
4. με τις αξίες που καλλιεργούν ή προβάλλουν,
5. με το πολιτισμικό περιβάλλον που δημιουργούν,
6. με τις ευκαιρίες και τα μέσα που δίνουν ή εξασφαλίζουν,
7. με τις προσδοκίες που έχουν αναπτύξει και καλλιεργούν,
8. με τα κίνητρα που προσφέρουν και τις ανάγκες που ικανοποιούν,

9. με την πληροφόρηση που διευκολύνουν ή επιτρέπουν και την αυτό-εικόνα που ενισχύουν,

10. με τις ανεκπλήρωτες δικές τους επιθυμίες.

Οι έρευνες που στη σχετική βιβλιογραφία για την επαγγελματική ανάπτυξη εξετάζουν την επίδραση της οικογένειας είναι πάρα πολλές και πολυδιάστατες ως προς τις παραμέτρους που εξετάζουν και αναδεικνύουν ορισμένους μόνο από τους τρόπους με τους οποίους το οικογενειακό περιβάλλον επιδρά και διαμορφώνει θέματα της επαγγελματικής ανάπτυξης του ατόμου.

Στην παρούσα έρευνα δε θα ήταν δυνατό, ούτε άλλωστε επιθυμητό και σκόπιμο να επεξεργαστούμε όλα τα ερευνητικά δεδομένα που αναφέρονται στις επιδράσεις της οικογένειας στην επαγγελματική ανάπτυξη των εφήβων. Θα περιοριστούμε αρχικά σε μια συνοπτική χρονολογική αλλά κυρίως λειτουργική παρουσίαση της σχετικής γνώσης στο εξωτερικό και στη χώρα μας και στη συνέχεια θα επικεντρωθούμε σε ερευνητικά δεδομένα που αφενός εντοπίζονται στο εύρος που στοιχειοθετεί τη θεωρητική βάση της παρούσης εργασίας και τη θεωρητική βάση αυτής σε ότι αφορά τη διερεύνηση των επιδράσεων της οικογένειας (της θεωρίας της προσκόλλησης, της κοινωνικογνωστικής θεωρίας της συμπεριφοράς και της κοινωνικογνωστικής θεωρίας για τη σταδιοδρομία) και αφετέρου μελετούν τις οικογενειακές επιδράσεις στο θέμα της διαδικασίας λήψης αποφάσεων σταδιοδρομίας σε μαθητές-μαθήτριες μέσης εκπαίδευσης, ιδιαίτερα δε στις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων και στη συμπεριφορά του ατόμου στον τομέα αυτό. (Δημητρόπουλος, 2001).

Συνοπτική ιστορική, λειτουργική και θεματική επισκόπηση ερευνητικών δεδομένων αναφερόμενων στις διαστάσεις της οικογένειας που συνδέονται με την επαγγελματική ανάπτυξη του ατόμου

Το ερευνητικό ενδιαφέρον για τις επιδράσεις της οικογένειας στην επαγγελματική ανάπτυξη και επιλογή είναι πάρα πολύ παλιό, ωστόσο άρχισε να διαφαίνεται μια εντονότερη ενασχόληση την τελευταία εικοσιπενταετία. Οι Schulenberg, Vondracek&Crouter, (1984), πραγματοποίησαν μετα-ανάλυση σε σχετικά ερευνητικά δεδομένα δέκα ετών (έως το 1980). Οι ερευνητές σχολιάζουν τον περιορισμένο αριθμό των σχετικών ερευνών, αναφέρονται στην ανάγκη περαιτέρω έρευνας και συνοψίζουν τους κύριους τομείς του ερευνητικού ενδιαφέροντος οι οποίοι ως εκείνη την περίοδο ήταν: α) ο τύπος διαμονής της οικογένειας, το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και η φυλή ή εθνικότητα, παράμετροι που σύμφωνα με σχετικές έρευνες προσδιορίζουν τις προσδοκίες και τις φιλοδοξίες των παιδιών προς συγκεκριμένες επαγγελματικές δραστηριότητες, β) θέματα δομής της οικογένειας όπως το μέγεθος αυτής, το φύλο και η σειρά γέννησης του παιδιού (αν και η σχετική έρευνα για την παράμετρο αυτή δε θεωρήθηκε επαρκής). Τέλος, οι ερευνητές αναφέρουν ότι από τότε και έπειτα αρχίζει να γίνεται ολοένα και πιο έντονο το ερευνητικό ενδιαφέρον για θέματα διεργασιών που λαμβάνουν χώρα μεταξύ των μελών της οικογένειας όπως για παράδειγμα η σχέση πατέρα – παιδιού.

Οι έρευνες που καταγράφονται στη σχετική βιβλιογραφία μετά το 1990 επικεντρώθηκαν στις σχέσεις των γονέων με τα παιδιά τους (και των δύο μαζί ή του πατέρα και της μητέρας ξεχωριστά) και στην επίδραση αυτών στην επαγγελματική Έτσι, τα πρώτα ερευνητικά δεδομένα σε εφήβους αναδεικνύουν πολύτιμα συμπεράσματα: η γονεϊκή υποστήριξη με τον τρόπο που αυτή οριοθετείται στο

πλαίσιο της θεωρίας της προσκόλλησης και προσδιορίζεται από στοιχεία όπως είναι η υπευθυνότητα, η αυτονομία, η επικοινωνία, η ενθάρρυνση και η καθοδήγηση αποδείχθηκαν σημαντικοί παράγοντες που μπορούν να προβλέψουν τα ενδιαφέροντα και τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές παιδιών και εφήβων (Owens, 1992. Palmer & Cochran, 1988. Young & Friesen, 1992. Young, Friesen & Dillabough, 1991, ό.α. στο Foad, 1994. Jodletal., 2001. Otto, 2000).

Επίσης, οι αντιλήψεις των νέων ατόμων για τον τρόπο λειτουργίας της οικογένειάς τους (όπως η λειτουργικότητα της οικογένειας, η προσαρμοστικότητα, το στυλ γονεϊκής ανατροφής ή ακόμα διαστάσεις των σχέσεων μεταξύ των μελών της οικογένειας όπως π.χ. σύγκρουση) διαπιστώθηκε ότι αποτελούν το σημαντικότερο παράγοντα πρόβλεψης της διαμόρφωσης της επαγγελματικής τους ταυτότητας και της συμπεριφοράς ενασχόλησης με τη λήψη εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων από ότι το φύλο, η κοινωνικο-οικονομική κατάσταση ή τα ακαδημαϊκά επιτεύγματα (ακαδημαϊκή απόδοση) (Penick&Jepsen, 1992). Ακόμη φάνηκε ότι τα παιδιά μαθαίνουν για τον κόσμο της αγοράς εργασίας παρατηρώντας τους γονείς και τις ενασχολήσεις τους οι οποίες σχετίζονται με την επαγγελματική τους δραστηριότητα, ή ακόμη ακούγοντας τους γονείς τους να συζητούν για τις αρμοδιότητες, τα καθήκοντα και τις όποιες άλλες απαιτήσεις της δικής τους εργασίας (Kelloway&Harvey, 1999).

OEccles (1994) πραγματοποιώντας ποσοτική επισκόπηση δέκα ετών σε σχετικές έρευνες καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι γονείς αποτελούν τους σημαντικότερους παράγοντες κοινωνικοποίησης και διαμόρφωσης προσδοκιών και ταυτοτήτων φύλου των νέων, επιδρώντας στις απόψεις, τις φιλοδοξίες και τις επιλογές τους. Η επίδραση στα θέματα σταδιοδρομίας ήταν μεγαλύτερη σε σχέση με άλλα θέματα.

Μια σύγχρονη, λειτουργική παρουσίαση της γνώσης που έχει προκύψει από έρευνες για το ρόλο και την επίδραση της οικογένειας στην επαγγελματική ανάπτυξη μεταξύ των ετών 1980 και 2002 φαίνεται να είναι αυτή που προτείνεται από τις Whiston και Keller (2004), οι οποίες διαχώρισαν τις οικογενειακές επιδράσεις σε δύο άξονες: (α) την επίδραση της δομής της οικογένειας (structuralfeatures) και (β) την επίδραση των διεργασιών που λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο αυτής (familyprocessfeatures), ξεχωριστά για τις ηλικιακές περιόδους: παιδιά, έφηβοι, φοιτητές και άτομα που μόλις μπήκαν στην ενηλικίωση και ενήλικες. Οι δύο αυτοί άξονες, η δομή και οι διεργασίες, δε θεωρούνται ως ανεξάρτητοι μεταξύ τους. Αλληλοκαθορίζονται και ασκούν ταυτόχρονες και πολυσύνθετες επιδράσεις στο άτομο.

Η δομή της οικογένειας αφορά τον αριθμό των μελών αυτής (μέγεθος οικογένειας) και ορισμένα άλλα χαρακτηριστικά που συνδέονται με αυτόν όπως η σειρά γέννησης, η διαφορά ηλικίας των αδελφών, το φύλο αυτών κ.ά. Κυρίως όμως αναφέρεται στα χαρακτηριστικά των μελών που την απαρτίζουν όπως π.χ. το μορφωτικό και το οικονομικό επίπεδο των γονέων, η επαγγελματική τους δραστηριότητα, η κατάσταση των μελών της οικογένειας (π.χ. αν είναι μονογονεϊκή ή όχι, αν εργάζεται η μητέρα, η εθνικότητα ή η φυλή στην οποία ανήκουν τα μέλη της, αν οι γονείς είναι μετανάστες, πόσες γενιές πριν μετανάστευσαν σε ένα κράτος, αν υπάρχει κάποιο χρόνιο πρόβλημα υγείας σε κάποιο μέλος της οικογένειας, αν οι γονείς είναι άνεργοι ή άποροι, κ.ά.).

Από την άλλη, οι διεργασίες αφορούν στο είδος και την ποιότητα της αλληλεπίδρασης μεταξύ των μελών μιας οικογένειας. Ο τρόπος που οι διεργασίες

αυτές επηρεάζουν και καθορίζουν την επαγγελματική ανάπτυξη των νέων από την παιδική ηλικία έως τη νεότητα και την ενηλικίωση, έχουν γίνει αντικείμενο έρευνας τις δύο τελευταίες δεκαετίες υπό το πρίσμα συγκεκριμένων θεωρήσεων (όπως η θεωρία της προσκόλλησης, η οικογενειακή θεωρία των συστημάτων, η κοινωνικογνωστική θεωρία της συμπεριφοράς και η κοινωνικογνωστική θεωρία για τη σταδιοδρομία). Οι παράμετροι οι οποίες στο εύρος των θεωρήσεων αυτών έχουν διερευνηθεί είναι το στυλ ανατροφής που υιοθετούν οι γονείς, η ύπαρξη ή μη σχέσεων που ευνοούν την αυτονόμηση των παιδιών (psychological separation-individuation process), το είδος του δεσμού που αναπτύσσουν οι γονείς και κυρίως η μητέρα με το παιδί (ύπαρξη ή μη ασφαλών δεσμών προσκόλλησης με τους γονείς) (parental attachment), η σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ των μελών ενός οικογενειακού περιβάλλοντος που στηρίζεται σε πρότυπα όπως η σύγκρουση-εχθρότητα (conflict), η συνοχή (cohesion), η συναισθηματική εμπλοκή με τους γονείς (enmeshment), ο βαθμός γονεϊκής στήριξης καθώς και άλλα στοιχεία όπως οι φιλοδοξίες και προσδοκίες των γονέων και ενέργειες αυτών που αφορούν στην ανάπτυξη και την προσαρμογή του παιδιού σε διάφορα περιβάλλοντα (ακαδημαϊκά και κοινωνικά), τα ερεθίσματα, οι πληροφορίες και τα πρότυπα που παρέχουν και το συγγενικό (Whiston & Keller, 2004).

Η έμφαση που έχει δοθεί στις έρευνες όσον αφορά τις επιδράσεις της οικογένειας από όποιον άξονα και αν αυτές προέρχονται (διεργασίες ή δομή), αφορούν κυρίως στις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές των νέων ατόμων. Έτσι, ορισμένες ασχολούνται με πολύ συγκεκριμένα ερωτήματα (π.χ. εάν η εργασία της μητέρας επηρεάζει τις επαγγελματικές επιλογές (όπως προτιμήσεις του νέου ατόμου), ενώ κάποιες άλλες προσπαθούν να απαντήσουν σε πιο γενικά και ευρεία π.χ. με ποιο τρόπο το δίκτυο των οικογενειακών σχέσεων επιδρά στις επαγγελματικές επιλογές του ατόμου και στη στάση του προς την εργασία).

Ο ρόλος της οικογένειας στη διαδικασία λήψης αποφάσεων σταδιοδρομίας παρά το ότι έχει καταγραφεί από νωρίς από τους εισηγητές των θεωριών επαγγελματικής ανάπτυξης του ατόμου (π.χ. Gottfredson, 1981. Roe, 1957. Super, 1957), ωστόσο δεν θεωρείται ότι έχει διερευνηθεί επαρκώς με εξαίρεση την τελευταία δεκαετία και ιδιαίτερα μετά το 1983 (Keller & Whiston, 2008. Whiston & Keller, 2004). Επίσης, ένας αριθμός ερευνητών αναφέρονται στο ότι διαδικασίες επαγγελματικής ανάπτυξης όπως αυτή της λήψης αποφάσεων είναι δυνατό να γίνουν καλύτερα κατανοητές όταν διερευνώνται ως προς τον άξονα των διεργασιών της οικογένειας, οι οποίες όπως αναφέρθηκε, αφορούν στο είδος και την ποιότητα της αλληλεπίδρασης μεταξύ των μελών μιας οικογένειας (Bluestein, 2001. Flum, 2001. Shcultheiss et al., 2001. Shcultheiss, 2003).

Έκτοτε το ερευνητικό ενδιαφέρον για τις επιδράσεις των διεργασιών της οικογένειας ενεργοποιείται παρέχοντας στη σχετική βιβλιογραφία ένα μεγάλο αριθμό ερευνών. Αρκετές από αυτές τις έρευνες και τα ευρήματά τους αναφέρονται στις παραγράφους που ακολουθούν ανάλογα το θεωρητικό πλαίσιο σύμφωνα με το οποίο προσδιορίζουν τις διεργασίες που λαμβάνουν χώρα μεταξύ των μελών της οικογένειας (θεωρία της προσκόλλησης, κοινωνικογνωστική θεωρία της συμπεριφοράς, κοινωνικογνωστικής θεωρία της σταδιοδρομίας).

Ωστόσο, παρά το έντονο ερευνητικό ενδιαφέρον που παρατηρείται την τελευταία δεκαετία και την πλειάδα των σχετικών ευρημάτων, οι ερευνητές θεωρούν ότι δεν ικανοποιείται το αίτημα του ακριβούς προσδιορισμού των επιδράσεων αυτών στη

διαδικασία λήψης αποφάσεων ή ακόμα ότι τα σχετικά ευρήματα παρουσιάζουν ασυνέπειες ως προς την ερμηνεία τους (Keller&Whiston, 2008. Koumoundourou, Tsiaousis&Kounenou, 2010). Τα αίτια για την κατάσταση αυτή είναι δυνατό να αναζητηθούν στο ότι οι διαστάσεις των διεργασιών της οικογένειας που μελετώνται αλληλεπιδρούν με διάφορους τρόπους οι οποίοι δεν προσδιορίζονται (Hargrove, Inman&Crane, 2005), στο ότι διερευνώνται συγκεκριμένου τύπου συμπεριφορές των γονέων (Keller&Whiston, 2008) και κυρίως στο ότι η πλειονότητα των ερευνών μελετά τις εκάστοτε διαστάσεις των σχέσεων αλληλεπίδρασης μεταξύ των μελών της οικογένειας υπό το πρίσμα μιας μόνο συγκεκριμένης θεωρητικής προσέγγισης χωρίς να γίνεται προσπάθεια να υιοθετηθούν συνδυαστικά θεωρητικά σχήματα τα οποία να συμπεριλαμβάνουν δύο ή περισσότερες διαστάσεις των διεργασιών αυτών (Hargrove, Creagh&Burgess, 2002. Hargrove, Inman&Crane, 2005.Scott&Mallinkrodt 2005.Wright&Perrone, 2008). Μερικοί ακόμη λόγοι είναι ότι δεν συμπεριλαμβάνονται στη μελέτη των μεταβλητών αυτών ο (ενδεχομένως) διαμεσολαβητικός ρόλος ορισμένων ατομικών χαρακτηριστικών (Cutrona&Russell, 1990. Cutrona, 1996.Koumoundourou, Tsiaousis&Kounenou, 2010) ή ακόμα και ότι οι διαστάσεις των διεργασιών που ενίοτε διερευνώνται είναι ορισμένες φορές πολύ ευρείς ως προς τον προσδιορισμό τους (π.χ. η υποστήριξη των γονέων γενικά) (Keller&Whiston, 2008). Έτσι, καταγράφεται η ανάγκη διατύπωσης και εμπειρικού ελέγχου αφενός ενός συνθετικού θεωρητικού σχήματος όσον αφορά τις διεργασίες που λαμβάνουν χώρα μεταξύ των μελών του οικογενειακού περιβάλλοντος όπως αναλυτικά παρουσιάζεται σε επόμενη παράγραφο στην παρούσα έρευνα (Wright&Perrone, 2008), και αφετέρου η ανάγκη να προσδιοριστούν συγκεκριμένοι τύποι συμπεριφοράς των γονέων που είναι δυνατό να βοηθήσουν τους νέους στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, παρέχοντας έτσι την επιστημονική γνώση στους επαγγελματικούς συμβούλους ώστε να ενεργοποιήσουν την υποστήριξή τους προς συγκεκριμένες κατευθύνσεις (Keller&Whiston, 2008).

Επιπρόσθετα, θα πρέπει να αναφέρουμε, ότι όλοι οι ερευνητές συμφωνούν ότι η επιστημονική διερεύνηση των επιδράσεων του οικογενειακού περιβάλλοντος στα θέματα επαγγελματικής ανάπτυξης του ατόμου και τα σχετικά ευρήματα έχουν περιορισμό ως προς το βαθμό γενίκευσης και προβλεψιμότητάς τους, καθώς οι επιδράσεις αυτές είναι δυναμικές, αλληλεπιδραστικές, πολυσύνθετες και πολύπλοκες. Οι οικογενειακές δομές και διεργασίες αλλάζουν υπό την πίεση γεγονότων, ιστορικών συγκυριών και αλλαγών στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Ακόμα και αν δύο οικογένειες αρχικά μπορούν να περιγράψουν με τους ίδιους όρους ως προς τη δομή τους ή ως προς τις διεργασίες τους, το τελικό αποτέλεσμα θα καθοριστεί και θα διαφοροποιηθεί σε μεγάλο βαθμό τόσο από τις αλλαγές που θα προκύψουν στην ιστορία της κάθε οικογένειας όσο και από τα χαρακτηριστικά του ίδιου του παιδιού. Τις διαπιστώσεις αυτές έχουν κάνει πλήθος ερευνητών (ενδεικτικά: Brachter, 1982. Eigen, Hartman, &Hartman, 1987.Guerra & Braungart-Rieker, 1999, Hargrove, Creagh, & Burgess, 2002.Johnson, Bubotz & Nichols, 1990.Larson & Wilson, 1998.Lopez & Andrews, 1987.Zingaro, 1983, ό.α. στους Hargrove, Creagh, & Burgess, 2002 και Hargrove, Inman & Crane, 2005.Gainor, 2006.Καζή, 2008.Trusty, Watts & Erdman, 1997. Young, Friesen & Dillabough,, 2001, ό.α. στους Whiston & Keller, 2004).

Τέλος, σε ό,τι αφορά τη διερεύνηση των επιδράσεων των διεργασιών της οικογένειας στην ηλικιακή ομάδα των εφήβων ηλικίας 13-21 ετών, η μετα-ανάλυση των Whiston&Keller, (2004), αναδεικνύει συσχετίσεις παραμέτρων της οικογένειας με τα εξής θέματα που αφορούν την επαγγελματική ανάπτυξη: την επαγγελματική

ανάπτυξη και διερεύνησης (career exploration), τη διαμόρφωση επαγγελματικής ταυτότητας (vocational identity development), τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές προσδοκίες και φιλοδοξίες (occupational aspirations & expectations), τη συμπεριφορά κατά τη λήψη μιας επαγγελματικής απόφασης (career decision making) και τις πρώιμες επαγγελματικές επιλογές (preliminary occupational choice) (Whiston & Keller, 2004:523). Ο αριθμός των σχετικών ερευνητικών δεδομένων που διερευνούν τη σχέση μεταξύ διαστάσεων των διεργασιών της οικογένειας και της διαδικασίας λήψης αποφάσεων σε αυτήν την ηλικιακή ομάδα (ιδιαίτερα των αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων που ενδιαφέρουν την παρούσα έρευνα) είναι σχετικά περιορισμένος, γεγονός που κάνει επιτακτική την ανάγκη περαιτέρω έρευνας (Keller & Whiston, 2008. Whiston & Keller, 2004). Πολύ περισσότερο, παρατηρούνται διαφοροποιήσεις ως προς την ένταση των επιδράσεων των διεργασιών που λαμβάνουν χώρα μεταξύ των μελών της οικογένειας μεταξύ μελών της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας. Έτσι, για τους νέους έφηβους ηλικίας έως 15-16 ετών, οι οικογενειακές επιδράσεις σε θέματα λήψης αποφάσεων σταδιοδρομίας αξιολογούνται ως περισσότερο ισχυρές (Blustein et al., 1991. Lucas, 1997. O'Brien et al., 2000. Tang, Fouad & Smith, 1999. Whiston, 1996), στοιχείο που συνδέεται (και ως εκ τούτου αποδίδεται) με τα χαμηλότερα επίπεδα αυτονομίας και αυτοπροσδιορισμού που παρουσιάζονται σε αυτήν την αναπτυξιακή φάση έναντι των μεγαλύτερων εφήβων οι οποίοι πλησιάζουν στην είσοδό τους στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση ή ακόμη και των νέων ενηλίκων (Maccoby, 1983, 1984. Marcia, 1980).

3.2 Ερευνητικά δεδομένα στον ελληνικό χώρο

Στον ελληνικό χώρο τα διαθέσιμα ερευνητικά δεδομένα επιβεβαιώνουν ότι το οικογενειακό περιβάλλον επιδρά και διαμορφώνει θέματα της επαγγελματικής ανάπτυξης του ατόμου. Ωστόσο, η διερεύνηση των επιδράσεων της οικογένειας από τον άξονα των διεργασιών αυτής προέρχεται κυρίως από τη μελέτη του ρόλου των γονέων με μια διάσταση μάλλον στατική (π.χ. οι απόψεις, προσδοκίες, φιλοδοξίες και επιθυμίες των γονέων για το επαγγελματικό μέλλον των παιδιών τους, το μορφωτικό ή κοινωνικο-οικονομικό τους επίπεδο και η σχέση του με τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές των παιδιών, ο τρόπος που λειτουργούν οι γονείς ως πηγές επαγγελματικής πληροφόρησης κ.ά.), ενώ οι σχετικές έρευνες από όσο μπορούμε να γνωρίζουμε εστιάζουν στη σχέση με τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές των νέων ατόμων.

Σε ό,τι αφορά το θέμα των επιλογών σταδιοδρομίας, τα ερευνητικά δεδομένα αναδεικνύουν την κυρίαρχη θέση που έχουν οι γονείς στην οργάνωση της ζωής και ιδιαίτερα της σταδιοδρομίας των παιδιών τους καθώς δείχνουν έντονο ενδιαφέρον για το επαγγελματικό μέλλον των παιδιών τους. Στην πράξη, το ενδιαφέρον αυτό το εκδηλώνουν κυρίως στο σημείο της κύριας αρχικής απόφασης για την επιλογή σπουδών και αρκετές φορές με λάθος τρόπο (με κατευθυντική διάθεση, προβολή των δικών τους ανεκπλήρωτων απωθημένων επιθυμιών, λανθασμένες προσδοκίες ή φιλοδοξίες, έλλειψη γνώσης των χαρακτηριστικών ή των δυνατοτήτων των παιδιών τους, έλλειψη σεβασμού στις επιθυμίες και τα ενδιαφέροντά τους, έλλειψη ενημέρωσης ως προς τις νέες τάσεις και τη λειτουργία της αγοράς εργασίας κ.ά.) (Γαρδίκη κ.ά. 1988. Δημητρόπουλος κ.ά. 1994. Πάντα, 1988. Σιδηροπούλου-Δημακάκου, 1991. Τζάνη, 1983. Χριστοδουλίδη, 1981). Όμοια σε έρευνες της Κασιμάτη (1986, 1991), το 95% των ερωτηθέντων γονέων στις επιθυμίες που εξέδηλωσαν για την επαγγελματική αποκατάσταση των παιδιών τους δεν άφηναν

σε αυτά περιθώρια επιλογής. Στην ίδια διαπίστωση κατέληξε και η έρευνα των Μουστάκα και Κασιμάτη (1984). Οι γονείς οραματίζονται την ταυτότητα που θα ήθελαν να έχουν τα παιδιά τους όταν θα γίνουν ενήλικες έχοντας ως βάση τις αντιξοότητες της δικής τους εργασίας αλλά και από τις εμπειρίες που τους παρέχει το περιβάλλον τους με τα κοινωνικά κριτήρια που το ορίζει. Υποστηρίζεται ακόμη, ότι, η οικογένεια ανάλογα τη δομή και τον ταξικό της χαρακτήρα, (συν)αποφασίζει για τη μελλοντική πορεία του ατόμου στο σχολείο στην εργασία και την υπόλοιπη ζωή του (Φλουρής, Μαντζάνας, Σπυριδάκης, 1981).

Σύγχρονες έρευνες ωστόσο αναδεικνύουν ότι γενικά υπάρχει συμφωνία μεταξύ των γονέων και των παιδιών στις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές των δευτέρων, ενώ ένα άλλο σημαντικό συμπέρασμα είναι ότι αρκετά υψηλό ποσοστό των γονέων αφήνει την επιλογή αποκλειστικά στο παιδί. Οι λόγοι για τους οποίους συμβαίνει αυτό εντοπίζονται στο ότι οι περισσότεροι γονείς δε νιώθουν πάντα βέβαιοι ότι έχουν τις γνώσεις και τις ικανότητες να βοηθήσουν τα παιδιά τους να πάρουν επαγγελματικές αποφάσεις, ή ακόμη θεωρούν ότι η γνώση τους για τις επαγγελματικές ευκαιρίες είναι πεπαλαιωμένη. Διάφορες τέτοιες σκέψεις και στάσεις, ακόμη και καταστάσεις όπου οι γονείς βιώνουν δυσκολίες (όπως π.χ. αν είναι αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών) προκαλούν αβεβαιότητα στους γονείς για το αν πρέπει να σταθούν αμέτοχοι στις αποφάσεις των παιδιών τους ή να ασκήσουν πίεση προς συγκεκριμένες κατευθύνσεις (Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Μυλωνάς, Αργυροπούλου, 2003).

Σε ό,τι αφορά το περιεχόμενο των εκπαιδευτικών και επαγγελματικών επιλογών, ερευνητικά δεδομένα από πολύ παλιά δείχνουν ότι οι περισσότεροι Έλληνες γονείς φανερώνουν την προσδοκία τους να προχωρήσουν τα παιδιά τους σε σπουδές πανεπιστημιακού επιπέδου, αναζητώντας επαγγέλματα με κοινωνική καταξίωση και κύρος (Κασσωτάκης, 1979. Πάντα, 1988. Παπάς & Ψαχαρόπουλος, 1989). Είναι μάλιστα πολλαπλή η διαπίστωση ότι η ελληνική οικογένεια ταυτίζει την κοινωνική της άνοδο και επιτυχία με την επαγγελματική καταξίωση των παιδιών της (Βάμβουκας, 1982. Πάντα, 1988. Τζάνη, 1983. Φραγκουδάκη, 1985. Χριστομάνος, 1982). Η πεποίθηση για την αξία της μόρφωσης είναι βαθιά ριζωμένη στον τόπο μας και συνδέεται με ουσιαστικές ψυχολογικές ανάγκες των μελών της οικογένειας (Κατάκη, 1984. Φίλιας, 1980).

Αρκετές ακόμη έρευνες σε μαθητές Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης μεταξύ των άλλων ευρημάτων τους διαπιστώνουν την επίδραση των γονέων στις επαγγελματικές επιλογές των παιδιών τους (Γκαρή, 1992. Γεδεών, 1980. Φακιολάς, 1997). Ιδιαίτερο ρόλο φαίνεται επίσης να διαδραματίζει η οικογένεια και ειδικά το κοινωνικό-μορφωτικό και οικονομικό πλαίσιο αυτής (βλ. περισσότερα σε επόμενη παράγραφο), ως παράγοντας και πηγή πληροφόρησης για τον εκπαιδευτικό και επαγγελματικό προσανατολισμό. Σχετική έρευνα των Κουλούρη, Φιλίος & Λαγός (2007), για παράδειγμα, αναδεικνύει την έλλειψη πληροφόρησης σχετικά με τον επαγγελματικό προσανατολισμό ως ορθή και πλήρης ακαδημαϊκή καθοδήγηση, η οποία βαραίνει ιδιαίτερα τις οικογένειες χαμηλού κοινωνικο-οικονομικού και μορφωτικού επιπέδου. Σημαντική επίσης φαίνεται να είναι η επίδραση που ασκεί το επάγγελμα του πατέρα, το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων και οι προσδοκίες της μητέρας (Νασιάκου, 1980). Οι γονείς, τα αδέρφια και τα λοιπά πρόσωπα του οικογενειακού περιβάλλοντος αποτελούν την κύρια πηγή άντλησης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών πληροφοριών. Τα πρόσωπα του οικογενειακού περιβάλλοντος αποτελούν για τους Έλληνες μαθητές σημεία αναφοράς στα οποία απευθύνονται και

ζητούν συμβουλές για τη λήψη αποφάσεων σχετικά με τη σταδιοδρομία και ειδικά για την επιλογή σπουδών και επαγγελματικής δραστηριότητας (Βυτόγιαννη, 2006. Κασσωτάκης, 1992,2000β. Κασσωτάκης, Κοσμίδου & Μαρμαρινός, 1995).

Τα τελευταία χρόνια καταγράφεται μια τάση διερεύνησης των επιδράσεων της οικογένειας (ιδιαίτερα δε από τον άξονα των διεργασιών αυτής) στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων εφήβων (στην πρώιμη και ύστερη εφηβεία) η οποία ακολουθεί σε παράλληλα βήματα τη διεθνή βιβλιογραφία.

Έτσι, η επίδραση της οικογένειας στη λήψη επαγγελματικών αποφάσεων από μαθητές μέσου όρου ηλικίας 16 ετών, των Τεχνικών Επαγγελματικών Εκπαιδευτηρίων μελετήθηκε σε άλλη έρευνα της Βουτυρά (2007). Συγκεκριμένα, εξετάστηκε η συνάφεια μεταξύ τεσσάρων βασικών μεταβλητών: της οικογενειακής συνοχής, της προσαρμοστικότητας της οικογένειας, της βεβαιότητας και της αναποφασιστικότητας στην επαγγελματική επιλογή. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι μεταβλητές της οικογενειακής συνοχής και της προσαρμοστικότητας συσχετίζονται στατιστικά σημαντικά με την εξαρτημένη μεταβλητή της επαγγελματικής αναποφασιστικότητας των νέων.

Η έρευνα των Koumoundourou, Tsaousis&Kounenou (2010), προσπάθησε να προσδιορίσει σε εφήβους μαθητές μέσης εκπαίδευσης μέσου όρου ηλικίας 15 ετών τον μηχανισμό με τον οποίο επενεργούν οικογενειακές παράμετροι και προσωπικά χαρακτηριστικά στη διαδικασία λήψης αποφάσεων σταδιοδρομίας σε μαθητές-μαθήτριες μέσης εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα, μελέτησαν το ρόλο οικογενειακών επιδράσεων (τον τρόπο λειτουργίας της οικογένειας και το στυλ γονεϊκής ανατροφής) στις δυσκολίες των εφήβων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, το διαμεσολαβητικό ρόλο των προσωπικών χαρακτηριστικών (κεντρικοί μηχανισμοί αυτοαξιολόγησης) και την ύπαρξη διαφορών φύλου στις εν λόγω διαδικασίες. Τα αποτελέσματά τους μεταξύ άλλων έδειξαν ότι από τις επιδράσεις των διεργασιών της οικογένειας, ο βαθμός οικογενειακής συνοχής σχετίζεται με τις δυσκολίες στη διαδικασία λήψης αποφάσεων αλλά μόνο για αγόρια, ενώ η προσαρμοστικότητα της οικογένειας δεν παρουσιάζει κάποιο βαθμό συνάφειας. Από τα στυλ γονεϊκής ανατροφής το αυταρχικό (authoritarian) φάνηκε να παρουσιάζει αρνητική συνάφεια με την εξαρτημένη μεταβλητή και το επιτρεπτικό (permissive) θετική. Σε ό,τι αφορά το διαμεσολαβητικό ρόλο των κεντρικών μηχανισμών αυτοαξιολόγησης, η εν λόγω σχέση καταδείχθηκε μόνο για κορίτσια, στα οποία οι κεντρικοί μηχανισμοί αυτοαξιολόγησης διαμεσολαβούν πλήρως την αρνητική σχέση μεταξύ του αυταρχικού στυλ και των δυσκολιών στη λήψη αποφάσεων.

Τέλος, η έρευνα της Κουνενού (υπό δημοσίευση) στη διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα σε μεταβλητές της οικογένειας (συνοχή & προσαρμοστικότητα), το γονεϊκό τρόπο διαπαιδαγώγησης και την ικανότητα λήψης επαγγελματικών αποφάσεων των μαθητών μέσης τεχνολογικής εκπαίδευσης μέσου όρου ηλικίας 17 ετών, έδειξε ότι ο αυταρχικός τρόπος διαπαιδαγώγησης συσχετίστηκε θετικά τόσο με τους περιορισμούς από την οικογένεια όσο και με το συνολικό σκορ δυσκολιών στη λήψη επαγγελματικής απόφασης. Ο δημοκρατικός τρόπος διαπαιδαγώγησης παρουσίασε αρνητική συσχέτιση με τους περιορισμούς στη λήψη απόφασης και θετική με την έλλειψη σαφήνειας των επαγγελματικών ενδιαφερόντων. Ο επιτρεπτικός τρόπος διαπαιδαγώγησης παρουσίασε αρνητική συσχέτιση με τους περιορισμούς στη λήψη απόφασης. Τα αποτελέσματα ανέδειξαν και διαφορές φύλου ως προς την ικανότητα λήψης απόφασης. Τα αγόρια του δείγματος φάνηκε να είναι λιγότερο ώριμα από τα

κορίτσια του δείγματος σε ότι αφορά τις επαγγελματικές τους αποφάσεις, αφού παρουσίασαν μεγαλύτερα επίπεδα δυσκολιών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και είχαν λιγότερο ξεκάθαρα επαγγελματικά ενδιαφέροντα από τα κορίτσια.

3.3 Συμπεράσματα

Η ιστορική, λειτουργική και θεματική επισκόπηση των ερευνητικών δεδομένων σχετικά με τις επιδράσεις της οικογένειας σε θέματα επαγγελματικής ανάπτυξης και οι θέσεις των εισηγητών της κοινωνικογνωστικής θεωρίας για τη σταδιοδρομία σχετικά με το ρόλο του συγκεκριμένου περιβαλλοντικού παράγοντα όπως παρουσιάστηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, μας οδηγούν στην πρώτη, γενική διαπίστωση σχετικά με την αναγκαιότητα περαιτέρω διερεύνησης του ρόλου του συντελεστή αυτού, τόσο ως περιβαλλοντικού παράγοντα όσο και ως υποστηρικτικού μηχανισμού σύμφωνα με το θεωρητικό πλαίσιο της παρούσας μελέτης στη διαμόρφωση των αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων και της συμπεριφοράς του ατόμου στον τομέα αυτό. Η αναφορά των εισηγητών της εν λόγω θεωρίας στη σημαντικότητα και την ανάγκη περαιτέρω έρευνας των επιδράσεων της οικογένειας γίνεται, -σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο-, στην αρχική παρουσίαση των θέσεών τους για τις επιδράσεις των περιβαλλοντικών παραγόντων οι οποίοι συμμετέχουν στη διαμόρφωση των κοινωνικογνωστικών μηχανισμών (Lent, Brown&Hackett, 1994), στην παρουσίαση των θέσεών τους για τους περιορισμούς και τους υποστηρικτικούς μηχανισμούς όπου γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στο ρόλο του βαθμού γονεϊκής στήριξης (Lent, Brown&Hackett, 2000) και στη σχηματοποίηση των τριών ομόκεντρων κύκλων που υιοθετούν προκειμένου να παρουσιάσουν τις επιδράσεις των περιβαλλοντικών παραγόντων στην επαγγελματική ανάπτυξη του ατόμου (Σχήμα 2, Lent, Brown&Hackett, 2000).

Ακόμη, η επισκόπηση των ερευνητικών δεδομένων που αναφέρθηκαν στις προηγούμενες παραγράφους, μας οδηγεί σε μερικές ακόμη διαπιστώσεις σε ότι αφορά τη σημασία και την αναγκαιότητα διερεύνησης του ρόλου του εν λόγω παράγοντα για τις επιδράσεις αυτού στις εξαρτημένες μεταβλητές της παρούσης ερευνητικής εργασίας (αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας και συμπεριφορά του ατόμου στον τομέα αυτό): - Στη σημασία της διερεύνησης των επιδράσεων της οικογένειας σε θέματα επαγγελματικής ανάπτυξης ιδιαίτερα στον ελληνικό χώρο όπου ο ρόλος της οικογένειας είναι πρωταρχικός στη ζωή των εφήβων. - Στη βαρύτητα των επιδράσεων της οικογένειας σε θέματα επαγγελματικής ανάπτυξης και ειδικότερα στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων σύμφωνα με την ελληνική αλλά και την ξενόγλωσση επιστημονική βιβλιογραφία και ως εκ τούτου στην ανάγκη περαιτέρω διερεύνησης του ρόλου των επιδράσεων αυτών στις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων και στη συμπεριφορά του ατόμου στον τομέα αυτό. - Στην ανάγκη περαιτέρω έρευνας των επιδράσεων της οικογένειας στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων ιδιαίτερα στην ηλικιακή ομάδα των εφήβων μέσου όρου ηλικίας 16 ετών. - Στην ανάγκη εμπειρικού ελέγχου των επιδράσεων των διεργασιών που λαμβάνουν χώρα στην οικογένεια σε θέματα επαγγελματικής ανάπτυξης, συγκεκριμένα στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων και τις σχετικές με αυτήν αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας στη βάση ενός συνδυαστικού θεωρητικού σχήματος (θεωρία της προσκόλλησης και κοινωνικογνωστική θεωρία για τη σταδιοδρομία).

- Στο ότι η μελέτη των επιδράσεων της οικογένειας είναι σκόπιμο και θεμιτό να περιλαμβάνει παραμέτρους και από τους δύο άξονες επιδράσεων αυτής όπως έχουν κατηγοριοποιηθεί στη σχετική βιβλιογραφία και αναφέρθηκαν σε προηγούμενο σημείο της παρούσας μελέτης. Συγκεκριμένα, από τον άξονα των διεργασιών, θα διερευνηθούν παράμετροι που αναφέρονται τόσο στις σχέσεις αλληλεπίδρασης μεταξύ των μελών της οικογένειας όπως το είδος του δεσμού που ανέπτυξε και διατηρεί το άτομο με τους γονείς του (ύπαρξη ή μη ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης) όσο και σε συγκεκριμένου τύπου συμπεριφορές των γονέων (ενέργειες και πρακτικές) αναφορικά με τη λήψη εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων. Από τον άξονα της δομής της οικογένειας θα διερευνηθεί το μέγεθος της οικογένειας και η σειρά γέννησης του παιδιού.

- Στη διαπίστωση ότι τα σχετικά ευρήματα από τη διερεύνηση των επιδράσεων της οικογένειας σε θέματα επαγγελματικής ανάπτυξης άρα και σε θέματα σχετικά με τη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων όπως οι σχετικές αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας μπορεί να έχουν περιορισμένη περιγραφική ή προβλεπτική αξία καθώς οι επιδράσεις της οικογένειας προσδιορίζονται τόσο από την εκάστοτε συνολική δυναμική της, όσο και από τα χαρακτηριστικά του ίδιου του παιδιού.

3.4 Θεωρήσεις και ερευνητικά δεδομένα αναφερόμενα στη σχέση των διεργασιών που λαμβάνουν χώρα στο οικογενειακό πλαίσιο με θέματα σχετικά με την επαγγελματική ανάπτυξη

Θεωρία της προσκόλλησης

Η θεωρία της προσκόλλησης (attachmenttheory) (Bowlby, 1969,1973,1980,1982,1988) αναφέρεται στο είδος του δεσμού που ανέπτυξε ή και διατηρεί το παιδί (από τη βρεφική ή την παιδική ηλικία και συνεχίζει να υφίσταται μέχρι τη νεότητα και την ενηλικίωση) με πρόσωπα του οικογενειακού περιβάλλοντος που το φρόντιζαν, δηλαδή στη διαμόρφωση ενός πρωταρχικού «ασφαλούς ή μη δεσμού» με τα πρόσωπα αυτά (αίσθημα ασφάλειας και υποστήριξης ή ανησυχία και απόρριψη).

Το σκεπτικό των ερευνών που βασίζονται στη θεωρία της προσκόλλησης είναι ότι η διαμόρφωση αυτού του πρωταρχικού ασφαλούς δεσμού εκτός από το ότι επιδρά στη διαμόρφωση της αυτοεκτίμησης του ατόμου (Coopersmith, 1967. Rosenberg, 1965), καθορίζει την ποιότητα των σχέσεων που αναπτύσσει με τους άλλους ανθρώπους και το περιβάλλον του (Ainsworth, 1989.Ainsworthetal., 1978.Bowlby, 1973). Τα παιδιά διαμορφώνουν ένα πρότυπο σχέσεων αλληλεπίδρασης με τους γονείς που στηρίζεται στο ότι ο γονείς είναι είτε θετικοί / διαθέσιμοι είτε αρνητικοί / μη διαθέσιμοι, στοιχείο που στη συνέχεια γίνεται η λυδία λίθος για τις σχέσεις που αναπτύσσουν με τους άλλους ανθρώπους. Το είδος του δεσμού που στηρίζεται στην ασφάλεια και την υποστήριξη αναφέρεται στη δυνατότητα διαμόρφωσης στενών διαπροσωπικών σχέσεων ενώ το είδος του δεσμού που στηρίζεται στην ανησυχία και την απόρριψη αναφέρεται στην ύπαρξη φόβου για τη διαπροσωπική επικοινωνία (Brennan, Clark, &Shaver, 1998. Lopez, 1993).

Το πλεονέκτημα της ύπαρξης ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης αντανακλά τη γενικότερη υψηλή προσαρμοστικότητα του ατόμου, την αποτελεσματικότητα, τη δυνατότητα για αυτονομία και την ασφάλεια που νοιώθει στη διαχείριση των

διαπροσωπικών του σχέσεων καθώς και διαφόρων θεμάτων της καθημερινότητας, συγκροτώντας αυτό που οι ερευνητές αποδίδουν με τον όρο “healthyandeffectiveself”, ή “healthypersonality” (Lopez&Brennan, 2000:284). Αυτό συμβαίνει γιατί καθώς το παιδί μεγαλώνει και ενώ διατηρεί την ποιότητα του δεσμού αυτού, η αίσθησή του ότι διαθέτει ένα σημείο αναφοράς, μια «βάση» από την οποία μπορεί να απομακρύνεται με ασφάλεια, του επιτρέπει να αναπτύσσει δεξιότητες προσαρμογής και τύπους συμπεριφοράς ώστε να εξερευνά το περιβάλλον και να επιστρέφει στη βάση του χωρίς να νιώθει ότι κινδυνεύει (Bowlby, 1988. Ainsworth&Bell, 1974). Έτσι, η ύπαρξη ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τους γονείς επιτρέπει στο αναπτυσσόμενο άτομο μια συνολικά ενεργητικότερη συμπεριφορά (Ainsworth, 1989. Bowlby, 1973). Επίσης, θεωρείται ότι προσδιορίζει το άτομο καθόλη τη διάρκεια της ζωής του (Barholomew&Horowitz, 1991. Bowlby, 1969/1973/1982) σε διάφορους τομείς της ανάπτυξής του (Kenny&Rice, 1995), άρα και στα θέματα που αφορούν την επαγγελματική του ανάπτυξη (Blustein, Prezioso, &Schultheiss, 1995. Hazan&Shaver, 1990) ιδιαίτερα μάλιστα όταν αυτό βρίσκεται σε μεταβατικές περιόδους όπως αυτήν της λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων, της αναζήτησης εργασίας κ.ά. (Ainsworth, 1989. Bowlby, 1982. Lopez, 1993 ό.α. στο Ryan, Solberg, &Brown, 1996).

Έτσι πολλές έρευνες ασχολήθηκαν και κατέδειξαν τη σχέση που υπάρχει μεταξύ του είδους του δεσμού που ανέπτυξε ή και διατηρεί το άτομο με τα πρόσωπα που αποτελούν το οικογενειακό του περιβάλλον και της μετέπειτα ανταπόκρισής του στις απαιτήσεις του περιβάλλοντος 28 άρα και στη συγκρότηση της επαγγελματικής του ταυτότητας. Οι ερευνητές δηλαδή αρχικά διερεύνησαν τη σχέση μεταξύ του είδους του δεσμού που διατηρεί το άτομο με την οικογένειά του και της ύπαρξης διαδικασιών αυτονόμησης στη συγκρότηση της επαγγελματικής ταυτότητας, με συγκεκριμένα ωστόσο συμπεράσματα (Kroger, 1985. Kroger&Haslett, 1988. Lucas, 1997. Quintana&Lapsley, 1987. Schultheiss&Blustein, 1994). Η Rice (1990) σε μετα-ανάλυση που πραγματοποίησε με επεξεργασία των αποτελεσμάτων πολλών επιμέρους ερευνών, κατέδειξε την ύπαρξη στατιστικώς σημαντικής σχέσης μεταξύ της ύπαρξης ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τους γονείς και της συγκρότησης της επαγγελματικής ταυτότητας του νέου ατόμου.

Στη συνέχεια, οι έρευνες που πραγματοποιήθηκαν διερεύνησαν την σχέση μεταξύ της ύπαρξης ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τους γονείς και της συμπεριφορά επαγγελματικής διερεύνησης (careerexploration), καθώς μια από τις απαιτούμενες μορφές συμπεριφοράς για τη συγκρότηση επαγγελματικής ταυτότητας θεωρείται ότι είναι η προσωπική (ατομική) και η επαγγελματική διερεύνηση. Η σχετική έρευνα ενεργοποιήθηκε στη βάση της υπόθεσης ότι καθώς ο ασφαλής δεσμός προσκόλλησης με τους γονείς επιτρέπει στο αναπτυσσόμενο άτομο μια συνολικά ενεργητικότερη συμπεριφορά το ίδιο θα συμβαίνει και με τη συμπεριφορά επαγγελματικής διερεύνησης. Έτσι, οι Ketterson&Blustein (1997), κατέδειξαν ότι τη θετική συνάφεια μεταξύ της ύπαρξης ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τους γονείς και της συμπεριφοράς αυτό-διερεύνησης και επαγγελματικής διερεύνησης. Όμοια και στην έρευνα των Felsman&Blustein (1999), σε εφήβους πριν την ενηλικίωση (17-22 ετών), η ύπαρξη ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τους γονείς (ιδιαίτερα δε με τη μητέρα) φάνηκε να σχετίζεται θετικά με τη συγκεκριμένη συμπεριφορά και με τη δέσμευση σε μια επαγγελματική επιλογή, αλλά λιγότερο από την ύπαρξη ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τους φίλους.

Μια ακόμη παράμετρος που έχει διερευνηθεί για τη σχέση και τις επιδράσεις της με τη συμπεριφορά επαγγελματικής διερεύνησης παράλληλα με την ύπαρξη ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τους γονείς, αφορά την ποιότητα των σχέσεων αλληλεπίδρασης μεταξύ των μελών της οικογένειας και είναι το γονεϊκό στυλ ανατροφής (parentingstyle) (αυταρχικό, αυθεντικό, επιτρΤο γονεϊκό στυλ ανατροφής λειτουργεί συμπληρωματικά με το είδος του δεσμού που ανέπτυξε και διατηρεί το παιδί και θεωρείται ότι επηρεάζει το κλίμα της οικογένειας. Με τον τρόπο αυτό καθορίζει ένα πλήθος παραγόντων οι οποίοι με τη σειρά τους προσδιορίζουν την κατάσταση στην οποία αναπτύσσεται το παιδί30 άρα και την κατάσταση στην οποία θα βρεθεί όταν θα κληθεί να πάρει αποφάσεις για την επαγγελματική του σταδιοδρομία (Gonzalezetal., 2001). Η σχέση του με τη συμπεριφορά επαγγελματικής διερεύνησης έχει καταδειχθεί με σχετικά ερευνητικά δεδομένα.

Έτσι, το αυθεντικό στυλ ανατροφής βρέθηκε σε γερμανούς μαθητές μέσης εκπαίδευσης (επιπέδου γυμνασίου) να σχετίζεται θετικά και στατιστικώς σημαντικά σε σχέση με τις άλλες δύο παραμέτρους που εξετάστηκαν (την τάση των γονέων να είναι δεκτικοί στη συζήτηση διαφόρων θεμάτων που τους έθεταν τα παιδιά τους και την ύπαρξη εξατομικευμένης σχέσης αλληλεπίδρασης γονέα-παιδιού) με τη συμπεριφορά επαγγελματικής διερεύνησης (Kracke, 1997). Όμοια και σε Γάλλους μαθητές-τριες μέσης εκπαίδευσης, όσο υψηλότερα τα επίπεδα ύπαρξης ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τους γονείς τόσο περισσότερο οι έφηβοι φάνηκε να υιοθετούν συμπεριφορά επαγγελματικής διερεύνησης. Επίσης, η εν λόγω σχέση βρέθηκε να διαφοροποιείται με βάση το φύλο: η ύπαρξη ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης καταδείχθηκε να είναι στατιστικώς σημαντική για τη σχέση που παρουσιάζει με την εξαρτημένη μεταβλητή για τα κορίτσια αλλά όχι για τα αγόρια. Σε ό,τι αφορά το στυλ γονεϊκής ανατροφής, όταν αυτό είναι αδιάφορο-παραμέλησης, οι έφηβοι απευθύνονται λιγότερο στα μέλη της οικογένειάς τους αναζητώντας εκπαιδευτικές και επαγγελματικές πληροφορίες και περισσότερο σε επαγγελματίες συμβούλους (Vignolietal., 2005).

Σύμφωνα με μετα-ανάλυση που πραγματοποίησαν οι Wright&Perrone (2008) μεταξύ των ετών 1989 και 2005, η ύπαρξη ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τους γονείς έχει βρεθεί ότι σχετίζεται και επηρεάζει όχι μόνο τη συμπεριφορά επαγγελματικής διερεύνησης αλλά και τη δέσμευση (careercommitment) και τη συνέπεια (congruence) σε ότι αφορά μια επαγγελματική επιλογή, την επαγγελματική ωριμότητα (career maturity), την επαγγελματική αναποφασιστικότητα (career επτικό και αδιάφοροπαραμέλησης).

Το γονεϊκό στυλ ανατροφής λειτουργεί συμπληρωματικά με το είδος του δεσμού που ανέπτυξε και διατηρεί το παιδί και θεωρείται ότι επηρεάζει το κλίμα της οικογένειας. Με τον τρόπο αυτό καθορίζει ένα πλήθος παραγόντων οι οποίοι με τη σειρά τους προσδιορίζουν την κατάσταση στην οποία αναπτύσσεται το παιδί άρα και την κατάσταση στην οποία θα βρεθεί όταν θα κληθεί να πάρει αποφάσεις για την επαγγελματική του σταδιοδρομία (Gonzalezetal., 2001). Η σχέση του με τη συμπεριφορά επαγγελματικής διερεύνησης έχει καταδειχθεί με σχετικά ερευνητικά δεδομένα.

Έτσι, το αυθεντικό στυλ ανατροφής βρέθηκε σε γερμανούς μαθητές μέσης εκπαίδευσης (επιπέδου γυμνασίου) να σχετίζεται θετικά και στατιστικώς σημαντικά σε σχέση με τις άλλες δύο παραμέτρους που εξετάστηκαν (την τάση των γονέων να είναι δεκτικοί στη συζήτηση διαφόρων θεμάτων που τους έθεταν τα παιδιά τους και

την ύπαρξη εξατομικευμένης σχέσης αλληλεπίδρασης γονέα-παιδιού) με τη συμπεριφορά επαγγελματικής διερεύνησης (Kracke, 1997). Όμοια και σε Γάλλους μαθητές-τριες μέσης εκπαίδευσης, όσο υψηλότερα τα επίπεδα ύπαρξης ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τους γονείς τόσο περισσότερο οι έφηβοι φάνηκε να υιοθετούν συμπεριφορά επαγγελματικής διερεύνησης. Επίσης, η εν λόγω σχέση βρέθηκε να διαφοροποιείται με βάση το φύλο: η ύπαρξη ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης καταδείχθηκε να είναι στατιστικώς σημαντική για τη σχέση που παρουσιάζει με την εξαρτημένη μεταβλητή για τα κορίτσια αλλά όχι για τα αγόρια. Σε ό,τι αφορά το στυλ γονεϊκής ανατροφής, όταν αυτό είναι αδιάφορο-παραμέλησης, οι έφηβοι απευθύνονται λιγότερο στα μέλη της οικογένειάς τους αναζητώντας εκπαιδευτικές και επαγγελματικές πληροφορίες και περισσότερο σε επαγγελματίες συμβούλους (Vignolietal., 2005).

Σύμφωνα με μετα-ανάλυση που πραγματοποίησαν οι Wright&Perrone (2008) μεταξύ των ετών 1989 και 2005, η ύπαρξη ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τους γονείς έχει βρεθεί ότι σχετίζεται και επηρεάζει όχι μόνο τη συμπεριφορά επαγγελματικής διερεύνησης αλλά και τη δέσμευση (careercommitment) και τη συνέπεια (congruence) σε ό,τι αφορά μια επαγγελματική επιλογή, την επαγγελματική ωριμότητα (careermaturity), την επαγγελματική αναποφασιστικότητα (careerindecision), τις φιλοδοξίες (aspirations) και το σχεδιασμό της σταδιοδρομίας (planning). Συγκεκριμένα, η συμπεριφορά επαγγελματικής διερεύνησης και η δέσμευση σε μια επαγγελματική επιλογή σχετίζονται αν και μέτρια με την ύπαρξη ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τους γονείς και την ψυχολογική αυτονόμηση (psychologicalseparation) από τους γονείς (Scott&Church, 2001). Η Kenny (1990,2003) διαπίστωσε ότι η ύπαρξη ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τους γονείς σχετίζεται θετικά με την ύπαρξη ωριμότητας στο σχεδιασμό της σταδιοδρομίας. Επίσης, οι Tokaretal., (2003) βρήκαν ότι μεγαλύτερη ψυχολογική αυτονόμηση και η ύπαρξη ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τους γονείς σχετίζονται με χαμηλότερα επίπεδα επαγγελματικής αναποφασιστικότητας καθώς επίσης και ότι η ψυχολογική αυτονόμηση και η ύπαρξη ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τους γονείς σε φοιτητές εξηγούσαν 9% της ανάλυσης διακύμανσης της ανάγκης για επαγγελματική πληροφόρηση και αυτό-διερεύνηση. Σε ορισμένες έρευνες επίσης καταδείχθηκε ότι η ύπαρξη ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τους γονείς επηρεάζει τον τρόπο που λειτουργούν και άλλες μεταβλητές που αφορούν τις σχέσεις με αυτούς. Έτσι, οι Santos&Coimbra, (2000), απομόνωσαν και μελέτησαν διαστάσεις ψυχολογικής αυτονόμησης από τους γονείς νέων μεταξύ 16 και 22 ετών σε σχέση με τη γενική και επαγγελματική τους αναποφασιστικότητα, επιβεβαιώνοντας τις υποθέσεις του Blustein και των συνεργατών του (1991) ότι οι συσχετίσεις των δύο παραμέτρων δεν μπορούν να υποστηριχθούν με βεβαιότητα αν δεν υπάρχει και η επίδραση του ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τους γονείς. Όμοια και στην έρευνα των Lee&Hughey (2001) σε φοιτητές-τριες, ενώ καταδείχθηκε η θετική συσχέτιση μεταξύ της ύπαρξης ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τους γονείς και της επαγγελματικής ωριμότητας (του σχεδιασμού σταδιοδρομίας και της συμπεριφοράς επαγγελματικής διερεύνησης), η σχέση μεταξύ της ψυχολογικής αυτονόμησης από τους γονείς με την εν λόγω μεταβλητή δεν επιβεβαιώθηκε χωρίς την ύπαρξη ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης. Αντίστοιχα, στην έρευνα της O'Brien και των συνεργατών της (2000), η ύπαρξη ψυχολογικής αυτονόμησης δεν φάνηκε να σχετίζεται με τα θέματα επαγγελματικής ανάπτυξης που εξετάστηκαν (τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας για τη σταδιοδρομία και τις

επαγγελματικές φιλοδοξίες νεαρών φοιτητριών) παρά μόνο όταν εξετάστηκε μαζί με το είδος του δεσμού που διατηρούσαν τα άτομα του δείγματος.

Σύμφωνα επίσης με την ίδια μετα-ανάλυση (Wright&Perrone, 2008), η έννοια που αναφέρεται στη σταδιοδρομία και έχει διερευνηθεί περισσότερο για την ύπαρξη συσχέτισης με το είδος του δεσμού που ανέπτυξε και διατηρεί το νέο άτομο με τους γονείς του είναι η αυτοαποτελεσματικότητα για τη σταδιοδρομία και συγκεκριμένα η αυτοαποτελεσματικότητα στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων (CDMSE). Αυτό συμβαίνει γιατί όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη παράγραφο η συμπεριφορά επαγγελματικής διερεύνησης παρουσιάζει θεματική και εννοιολογική συνάφεια με τις συγκεκριμένες αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας.

Έτσι, η πλειονότητα των ερευνών που διενεργήθηκαν διερευνώντας τη σχέση των εν λόγω μεταβλητών, καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η ύπαρξη ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης σχετίζεται θετικά και στατιστικώς σημαντικά με τις συγκεκριμένες αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας. Μόνο μια έρευνα δεν κατέδειξε την μη ύπαρξη στατιστικώς σημαντικής σχέσης μεταξύ της ύπαρξης ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τους γονείς και του συγκεκριμένου τύπου αυτοαποτελεσματικότητας (Blusteinetal., 1991).

Ακόμη, η ύπαρξη ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τους γονείς φάνηκε να ερμηνεύει 12% της ανάλυσης διακύμανσης των αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας στην ολοκλήρωση ενεργειών αναζήτησης εργασίας (careersearchefficacy), ενώ καταγράφηκαν και διαφορές φύλου. Έτσι, η ύπαρξη ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης παράλληλα με την ύπαρξη διαστάσεων δυσλειτουργίας στις σχέσεις αλληλεπίδρασης μεταξύ των μελών της οικογένειας ερμήνευσαν μεγαλύτερο ποσοστό της ανάλυσης διακύμανσης για τις φοιτήτριες (17%) από ότι για τους φοιτητές (9%), εύρημα που καταδεικνύει ότι οι αλληλεπιδράσεις των δύο μεταβλητών της οικογένειας και αυτών στην επαγγελματική ανάπτυξη των γυναικών είναι περισσότερο πολύπλοκες από ότι για τους άνδρες (Ryan, Solberg&Brown, 1996).

Η Ο'Brien (1992), διαπίστωσε ότι ο συνδυασμός ύπαρξης ψυχολογικής αυτονόμησης και ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τους γονείς επιδρούν και καθορίζουν τις επαγγελματικές επιλογές και τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων εφήβων κοριτσιών. Αργότερα η ίδια ερευνήτρια με συνεργάτη της (Ο'Brien&Fassinger, 1993), διερεύνησαν σε μαθήτριες Λυκείου αν παράγοντες όπως η αυτοαποτελεσματικότητα στα μαθηματικά, η αυτοαποτελεσματικότητα στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων και το είδος του δεσμού που διατηρούν με τη μητέρα τους μπορούν να προβλέψουν την στάση τους προς την εργασία (careerorientation) καθώς και τις επαγγελματικές τους επιλογές (παραδοσιακά γυναικείες και μη επαγγελματικές επιλογές). Τα αποτελέσματα της έρευνάς τους μεταξύ άλλων έδειξαν ότι όσα κορίτσια διατηρούσαν ασφαλή δεσμό προσκόλλησης με τη μητέρα θεωρούσαν σημαντική την εργασία και τη σταδιοδρομία τους. Οι ερευνητές διαπίστωσαν επίσης ότι τις συγκεκριμένες μεταβλητές της επαγγελματικής ανάπτυξης των κοριτσιών μπορούν να προβλέψουν παράγοντες όπως η αυτοαποτελεσματικότητα στα μαθηματικά και στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων και το μοντέλο αυτό των σχέσεων γίνεται πιο ισχυρό όταν συμπεριλαμβάνεται σε αυτό το είδος του δεσμού με τη μητέρα.

Η ίδια ερευνήτρια (O'Brien, 1996) διερεύνησε τη συμβολή της ψυχολογικής αυτονομίας και του είδους του δεσμού που διατηρούν μαθήτριες μέσης εκπαίδευσης σε μεταβλητές της επαγγελματικής τους ανάπτυξης: τη στάση τους για την εργασία (careerorientation), τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας για τη σταδιοδρομία (careerself-efficacybeliefs) (μια διαφοροποίηση της κλίμακας της αυτοαποτελεσματικότητας στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων) και της συνέπειας στην επαγγελματική επιλογή. Τα αποτελέσματα της ανάλυσής της μεταξύ άλλων έδειξαν ότι οι μαθήτριες που είχαν μέτριο βαθμό ύπαρξης ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τη μητέρα και «στηρίζονταν» σε αυτές στη διαχείριση προσωπικών θεμάτων, είχαν τις ίδιες απόψεις και στάσεις με τους γονείς τους, πολύ υψηλά επίπεδα αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας, υψηλά επίπεδα στη στάση τους ως προς την εργασία και ρεαλισμού για την επαγγελματική τους επιλογή. Πενταετής διαχρονική έρευνα της ίδιας ερευνήτριας με άλλους συνεργάτες της (O'Brien et al., 2000) σε νεαρές κοπέλες πριν την ενηλικίωση έδειξε μεταξύ άλλων, ότι η ύπαρξη ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τον πατέρα είχε άμεση θετική επίδραση στις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας για τη σταδιοδρομία (οδηγούσε στη διαμόρφωση υψηλών αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας) και αυτές στις επαγγελματικές φιλοδοξίες, κάτι που δεν καταδείχθηκε για την ύπαρξη αυτονομίας.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η επίδραση της ύπαρξης ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τους γονείς (ιδιαίτερα με τη μητέρα) και ψυχολογικής αυτονομίας έχει καταδειχθεί να έχει ευεργετικά αποτελέσματα στην επαγγελματική ανάπτυξη και τα επιτεύγματα που σχετίζονται με τη σταδιοδρομία ακόμη και στην ενήλικη ζωή, σε καταξιωμένες επαγγελματίες γυναίκες ανεξαρτήτου εθνικότητας (Richie et al., 1997). Επίσης η Lucas (1997), μελέτησε την ύπαρξη διαφορών φύλου στην ψυχολογική αυτονομία από τους γονείς, τη συγκρότηση ταυτότητας και θεμάτων της επαγγελματικής ανάπτυξης εφήβων: τη βεβαιότητα στην επαγγελματική επιλογή, τη συμπεριφορά αυτό-διερεύνησης και τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας για τη σταδιοδρομία. Για τα αγόρια, η ύπαρξη ψυχολογικής αυτονομίας από τους γονείς λειτουργεί ως παράγοντας που προβλέπει τη συγκρότηση ταυτότητας. Επίσης, η ύπαρξη ψυχολογικής αυτονομίας καταδείχθηκε να σχετίζεται στατιστικώς σημαντικά με τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας, ευρήματα που δεν επιβεβαιώθηκαν για τα κορίτσια.

Τέλος, σε μια σύγχρονη έρευνα, η διερεύνηση των σχέσεων μεταξύ του είδους του δεσμού που διατηρεί το άτομο με τους γονείς και τους φίλους του, του γονεϊκού στυλ ανατροφής και της διαδικασίας λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων (της αυτοαποτελεσματικότητας στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων και της επαγγελματικής αναποφασιστικότητας, ειδικότερα του φόβου της δέσμευσης), έδειξε μεταξύ άλλων ότι η ύπαρξη ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τους γονείς (ιδιαίτερα με τη μητέρα) και τους φίλους σχετίζεται θετικά με τις συγκεκριμένες αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας, χωρίς να καταγραφούν διαφορές φύλου, ενώ αρνητικά με τις συγκεκριμένες αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας. Ο φοβισμένος και ο απορριπτικός τύπος γονεϊκής ανατροφής βρέθηκε να σχετίζονται αρνητικά με τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας (Wolfe & Betz, 2004). Αρνητικές επιδράσεις σε θέματα επαγγελματικής ανάπτυξης καταγράφονται στις περιπτώσεις απουσίας ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τους γονείς και γενικά υποστηρικτικών δεσμών με τους ανθρώπους του οικογενειακού περιβάλλοντος. Σε αυτήν την περίπτωση παρουσιάζονται προβλήματα και δυσκολίες στην επαγγελματική ανάπτυξη. Τα

προβλήματα αυτά στο πλαίσιο ερευνητικών διαπιστώσεων καταγράφονται ως αναποτελεσματικότητα στην ολοκλήρωση εργασιακών ενασχολήσεων (Quicketal., 1992), επαγγελματική αναποφασιστικότητα κατά τη διάρκεια των σπουδών η οποία σχετίζεται και με υψηλό άγχος, ανυπαρξία συγκροτημένης ταυτότητας και αίσθημα εξωτερικού ελέγχου (Blustein&Philips, 1988. Hartman&Fuqua, 1983, ό.α Quicketal., 1992), άγχος και υπερβολική εξάρτηση από τους γονείς στη διαδικασία λήψης αποφάσεων (Orndorff&Herr, 1996), υιοθέτηση συμπεριφοράς απομόνωσης ή υπερβολικής εξάρτησης από τους άλλους (Quicketal., 1992), καθώς και χαμηλά επίπεδα αυτοαποτελεσματικότητας στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων, αστάθεια, υπερβολική εξάρτηση από τους άλλους και αναποφασιστικότητα σε ότι αφορά τη σταδιοδρομία με εναλλαγές στα πρότυπα σταδιοδρομίας ακόμη και στην ενήλικη ζωή (Giannakos, 1999.2001).

Σε ό,τι αφορά διαφορές φύλου στη σχέση μεταξύ του είδους του δεσμού που ανέπτυξε και διατηρεί το άτομο με τους γονείς του ή άλλων συναφών εννοιών που λειτουργούν συμπληρωματικά με αυτόν και αναφέρονται στο κλίμα των σχέσεων αλληλεπίδρασης μεταξύ των μελών της οικογένειας και μεταβλητών της επαγγελματικής του ανάπτυξης, η μετα-ανάλυση των Wright&Perrone (2008) υποδεικνύει δύο τύπους διαφοροποίησης σύμφωνα με: α) το φύλο του ατόμου στη διερεύνηση της εν λόγω σχέσης και β) το φύλο του γονέα με τον οποίο το άτομο διατηρεί ή όχι ασφαλές δεσμό προσκόλλησης.

Σε ό,τι αφορά τον πρώτο τύπο, ο Lopez (1989) κατέγραψε ότι για τους άνδρες, η ψυχολογική αυτονόμηση ιδιαίτερα από τη μητέρα σχετίζεται θετικά με τη συγκρότηση επαγγελματικής ταυτότητας ενώ για τις γυναίκες από τον πατέρα. Ωστόσο και για τα δύο φύλα η ψυχολογική αυτονόμηση από τη μητέρα συνέβαλε περισσότερο στην ανάλυση διακύμανσης των επιπέδων συγκρότησης επαγγελματικής ταυτότητας. Επίσης, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η Lucas (1997), διαπίστωσε ότι για τα αγόρια εφήβους η ψυχολογική αυτονόμηση σχετίζεται στατιστικώς σημαντικά με τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας για τη σταδιοδρομία αλλά όχι για τα κορίτσια. Ακόμη, ο Blustein και οι συνεργάτες του (1991), κατέγραψαν ότι η ύπαρξη ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης και με τους δύο γονείς επηρεάζει τη συμπεριφορά επαγγελματικής διερεύνησης για τα κορίτσια ενώ για τα αγόρια η ύπαρξη προσκόλλησης με τον πατέρα. Παρόμοια, στις φοιτήτριες η ύπαρξη συναισθηματικής στήριξης από τους γονείς τους στις σχετικές με τη σταδιοδρομία αποφάσεις τους τις οδηγεί σε μεγαλύτερη βεβαιότητα στις επιλογές αυτές (Li&Kerpleman, 2007). Τέλος, ο Vignoli και οι συνεργάτες του (2005) καταγράφουν ότι η ύπαρξη ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης καταδεικνύεται σημαντική στη σχέση με τις ερευνώμενες μεταβλητές επαγγελματικής ανάπτυξης για τα κορίτσια αλλά όχι για τα αγόρια. Σε ό,τι αφορά την επίδραση του φύλου του γονέα στη σχέση μεταξύ του είδους του δεσμού που διατηρεί το άτομο και μεταβλητών της επαγγελματικής ανάπτυξης, αρκετές έρευνες καταγράφουν ότι αυτό αποτελεί σημαντική παράμετρο στην εν λόγω σχέση. Έτσι, η ύπαρξη ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τη μητέρα φαίνεται να σχετίζεται σημαντικά με μεταβλητές της επαγγελματικής ανάπτυξης του ατόμου (Felsman&Blustein, 1999. Ketterson&Blustein, 1997. Rainey&Borders, 1997).

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι στο εννοιολογικό πλαίσιο που προσδιορίζει η θεωρία της προσκόλλησης, διαστάσεις της λειτουργίας της οικογένειας, ιδιαίτερα το είδος του δεσμού που ανέπτυξε και διατηρεί το άτομο με τους γονείς του αλλά και άλλες όπως η ύπαρξη ψυχολογικής αυτονόμησης και το στυλ γονεϊκής ανατροφής, είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με θέματα της επαγγελματικής ανάπτυξης του ατόμου όπως η

συγκρότηση επαγγελματικής ταυτότητας, η συμπεριφορά επαγγελματικής διερεύνησης, η επαγγελματική αναποφασιστικότητα και οι αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας στην ολοκλήρωση ενεργειών αναζήτησης εργασίας και στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων. Ιδιαίτερα δε για τους εφήβους, τα ερευνητικά ευρήματα παρέχουν υποστήριξη στον ισχυρισμό ότι η ύπαρξη ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τους γονείς μπορεί να είναι κρίσιμος και καθοριστικός παράγοντας σε θέματα της επαγγελματικής ανάπτυξης αυτών όπως στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων, δεδομένου ότι όχι μόνο καταγράφεται θετική συνάφεια με τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων αλλά ο ασφαλής δεσμός προσκόλλησης είναι δυνατό να λειτουργήσει ως παράγοντας πρόβλεψης αυτών.

3.5 Η κοινωνικογνωστική θεωρία της συμπεριφοράς

Στο πλαίσιο της κοινωνικογνωστικής θεωρίας της συμπεριφοράς όπως αναλυτικά παρουσιάστηκε σε προηγούμενη παράγραφο, η έννοια της αυτοαποτελεσματικότητας περιλαμβάνει μια εμπειρικά παραγόμενη θεωρία της αιτιολογίας της μέσα από τις πηγές τροφοδότησης της αυτοαποτελεσματικότητας του ατόμου και όπως αυτές προσδιορίζονται από κοινωνικές μεταβλητές (π.χ. το φύλο, η εθνικότητα, το οικογενειακό, το κοινωνικο-οικονομικό πλαίσιο κ.ά.). Το οικογενειακό πλαίσιο παίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση αντιλήψεων εμπιστοσύνης στο παιδί σχετικά με τις δυνατότητές του, άρα και στη διαμόρφωση σχετικών αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας. Η διαμόρφωση υποκειμενικής κρίσης σε ότι αφορά τη δυνατότητα του ατόμου για αυτοκαθορισμό καθορίζεται από την ποιότητα των σχέσεων φροντίδας και αγωγής που παρέχουν οι γονείς. Παιδιά που αισθάνονται ασφαλή, βιώνουν σχέσεις υποστήριξης, διατηρούν ασφαλή δεσμό προσκόλλησης με τους γονείς τους και έχουν τη δυνατότητα να αυτενεργούν στο οικογενειακό πλαίσιο, οδηγούνται στο να υιοθετούν τον ίδιο τύπο αυτόνομης συμπεριφοράς και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον (Bandura, 1997). Οι βάσεις δηλαδή της υποκειμενικής εκτίμησης της δυνατότητας του ατόμου για την οργάνωση και εκτέλεση μιας σειράς ενεργειών που αναφέρονται στην αυτορύθμιση της συμπεριφοράς του, θεωρείται ότι βρίσκονται στην υποστήριξη και την ενθάρρυνση των προσώπων που ασχολούνται με την αγωγή του παιδιού προκειμένου αυτό να έχει τη δυνατότητα να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες και την ελευθερία για εμπλοκή σε διερευνητικές δραστηριότητες³¹. Με τον τρόπο αυτό αρχίζει να αντιλαμβάνεται με ποιο τρόπο οι προσωπικές του ενέργειες (συμπεριφορά) καθορίζουν, τις περισσότερες φορές, την έκβασή τους (αποτελέσματα -επίδοση) (Bandura, 1997). Η υιοθέτηση τύπων συμπεριφοράς που ευνοούν την αυτενέργεια και οδηγούν στην ανάπτυξη υψηλότερων επιπέδων αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας, μεταφέρονται και σε θέματα σχετικά με την επαγγελματική ανάπτυξη. Έτσι, οι νέοι οι οποίοι έχουν δεχθεί την απαιτούμενη υποστήριξη από τους γονείς τους είναι δυνατό να αναπτύξουν αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας σε ότι αφορά την ικανότητά τους να οργανώσουν και να ολοκληρώσουν ενέργειες που αναφέρονται στο σχεδιασμό και την αποτελεσματική υλοποίηση των σχεδίων τους σχετικά με την επαγγελματική τους σταδιοδρομία (Bandura, 1997).

Στη βάση αυτών των θέσεων, ο Bandura προσπαθώντας σε νεότερες θέσεις του να αποσαφηνίσει τον τρόπο που οι περιβαλλοντικοί παράγοντες επιδρούν στην ανθρώπινη συμπεριφορά, εισηγείται ότι οι παράμετροι του περιβάλλοντος του ατόμου που λειτουργούν είτε βραχυπρόθεσμα είτε μακροπρόθεσμα ως προς τις

επιδράσεις που ασκούν (π.χ. τα οικονομικά δεδομένα, η κοινωνική κατάσταση του ατόμου, η δομή και οι διεργασίες της οικογένειας, κ.ά.) «επηρεάζουν άμεσα και έμμεσα την τάση για αυτοκαθορισμό διαμέσου του καθορισμού της αυτοαποτελεσματικότητάς του» (Bandura, 2000:77).

Η κοινωνικογνωστική θεωρία της συμπεριφοράς και ειδικότερα οι θέσεις της για τη σχέση μεταξύ των διεργασιών που λαμβάνουν χώρα στο οικογενειακό πλαίσιο και των υποκειμενικών εκτιμήσεων για αυτοκαθορισμό (ειδικότερα της έδρασης του ελέγχου), έχουν μελετηθεί στο πλαίσιο πολλών ερευνών, οι οποίες έχουν επικεντρωθεί στη διερεύνηση της σημασίας της παροχής ενός περιβάλλοντος στο οποίο υπάρχουν ερεθίσματα που ενισχύουν τη γνωστική ανάπτυξη, στη θερμή ανταπόκριση στη συμπεριφορά του παιδιού, στην αγωγή του στη βάση της διαμόρφωσης αυτονομίας και ανεξαρτησίας, στην υιοθέτηση διαπραγματευτικών πρακτικών πειθαρχίας και στη διαμόρφωση σχέσεων που στηρίζονται στη ζεστασιά και τη συναισθηματική στήριξη. Οι τύποι αυτοί συμπεριφοράς των γονέων διαπιστώθηκε ότι επηρεάζουν την ύπαρξη έδρασης εσωτερικού ελέγχου στο παιδί άρα και μεγαλύτερης υποκειμενικής δυνατότητας του δεύτερου για αυτοκαθορισμό.

Οι αντίθετοι τύποι συμπεριφοράς σχετίζονται με την ύπαρξη έδρασης εξωτερικού ελέγχου σε αυτό (βλ. περισσότερα: Scheenwind, 1995). Από τη χρονική στιγμή της διατύπωσης των νεότερων θέσεων του Bandura (2000) σχετικά με το ρόλο των περιβαλλοντικών παραγόντων (ειδικότερα της ποιότητας των σχέσεων φροντίδας και αγωγής από τους γονείς) και παράλληλα με τις θέσεις των εισηγητών της κοινωνικογνωστικής θεωρίας για τη σταδιοδρομία σχετικά με το ρόλο των υποστηρικτικών μηχανισμών και των περιορισμών στην επαγγελματική ανάπτυξη (Lent, Brown&Hackett, 2000), το ερευνητικό ενδιαφέρον για τις εν λόγω μεταβλητές έγινε εντονότερο.

Έτσι, ο εισηγητής της κοινωνικογνωστικής θεωρίας της συμπεριφοράς με συνεργάτες του (Banduraetal., 2001), διερεύνησε τις σχέσεις μεταξύ του οικογενειακού πλαισίου (κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο των γονέων, αντιλήψεις ακαδημαϊκής αυτοαποτελεσματικότητας των γονέων), μεταβλητών της επαγγελματικής ανάπτυξης των παιδιών (φιλοδοξίες και επαγγελματικές επιλογές ανάλογα με το φύλο) και αντιλήψεων ακαδημαϊκής και επαγγελματικής αυτοαποτελεσματικότητας. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι στοιχεία από το οικογενειακό περιβάλλον όπως το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο των γονέων, επιδρούν έμμεσα στην επαγγελματική αυτοαποτελεσματικότητα των παιδιών και τις τελικές τους επιλογές διαμέσου των προσδοκιών αυτοαποτελεσματικότητας των γονέων. Όσο υψηλότερο το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο των γονέων, τόσο υψηλότερα τα επίπεδα αντιλήψεων ακαδημαϊκής αυτοαποτελεσματικότητας αυτών, υψηλότερες οι φιλοδοξίες τους για τα παιδιά τους και με τη σειρά τους υψηλότερες οι αντιλήψεις ακαδημαϊκής αυτοαποτελεσματικότητας και ως εκ τούτου επαγγελματικής αυτοαποτελεσματικότητας των ίδιων των παιδιών.

Επίσης, σύμφωνα με τους Torres&Solberg (2001) η ύπαρξη υποστήριξης από την οικογένεια επηρεάζει άμεσα το επίπεδο της ακαδημαϊκής αυτοαποτελεσματικότητας Λατίνων φοιτητών αστικής περιοχής, ενώ διαφοροποιημένα ως προς τις επιδράσεις των σχέσεων αλληλεπίδρασης με τους γονείς φαίνονται τα αποτελέσματα των Scott&Mallinckrodt (2005), οι οποίοι διερεύνησαν σε φοιτήτριες θετικών και φυσικών επιστημών διαστάσεις της οικογενειακής επίδρασης (υπό το πρίσμα της θεωρίας της προσκόλλησης και της κοινωνικογνωστικής θεωρίας της συμπεριφοράς)

στη διαμόρφωση αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας για θετικές και φυσικές επιστήμες. Τα αποτελέσματά τους έδειξαν ότι οι αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας σχετίζονται αρνητικά με μνήμες από τους πατεράδες που ήταν υπερβολικά αυστηροί και χωρίς ιδιαίτερους συναισθηματικούς δεσμούς με τα κορίτσια τους, ενώ δεν ήταν σημαντική η θετική συσχέτιση με τη ζεστή συναισθηματική σχέση μαζί τους. Με άλλα λόγια, οι αρνητικά φορτισμένες συναισθηματικές σχέσεις επηρεάζουν περισσότερο από τις θετικά φορτισμένες τη διαμόρφωση των συγκεκριμένων αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας, στοιχείο που πιθανόν να οφείλεται στη φύση των συγκεκριμένων αντιλήψεων σε σχέση και με το φύλο των υποκειμένων.

Επίσης, στην έρευνα των Howard και των συνεργατών (2009), σε Ιταλούς μαθητές μέσης εκπαίδευσης, διερευνήθηκε η επίδραση των υποστηρικτικών σχέσεων από τους γονείς, τους εκπαιδευτικούς και τους φίλους καθώς και των τάσεων του ατόμου για αυτοκαθορισμό (όπως οι αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας, η εύρεση κινήτρων και ο προσδιορισμός στόχων) στη σχολική επίδοση, την επαγγελματική αποφασιστικότητα και την απογοήτευση. Τα αποτελέσματά τους μεταξύ άλλων έδειξαν ότι η υποστήριξη από τους γονείς επηρεάζει άμεσα τη σχολική επίδοση και έμμεσα, διαμέσου της τάσης του ατόμου για αυτοκαθορισμό την επαγγελματική αποφασιστικότητα και για τα δύο φύλα, ενώ παρατηρήθηκαν και διαφορές φύλου: στα αγόρια η επίδραση της υποστήριξης από τους γονείς στη σχολική επίδοση και την επαγγελματική αποφασιστικότητα πραγματοποιείται διαμέσου των τάσεων για αυτοκαθορισμό ενώ στα κορίτσια η υποστήριξη από τους γονείς στις εν λόγω μεταβλητές είναι άμεση.

Σύγχρονες έρευνες αναζητούν τη σχέση μεταξύ των σχέσεων αλληλεπίδρασης των μελών της οικογένειας με τη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων και των σχετικών με αυτήν αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας, υπό το πρίσμα τόσο της κοινωνικογνωστικής θεωρίας της συμπεριφοράς όσο και άλλων θεωριών που αναφέρονται στην επίδραση των σχέσεων στην οικογένεια στην αυτοαποτελεσματικότητα και τη συμπεριφορά του ατόμου, άρα και στην επαγγελματική του ανάπτυξη.

Έτσι, οι Hargrove, Creagh&Burgess, (2002) διερεύνησαν την επίδραση των αντιλήψεων φοιτητών σχετικά με τα πρότυπα των σχέσεων αλληλεπίδρασης αυτών με την οικογένειά τους (σύμφωνα με το θεωρητικό πλαίσιο της οικογενειακής θεωρίας των συστημάτων³²) στις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων και στη διαμόρφωση επαγγελματικής ταυτότητας. Γενικά, τα αποτελέσματα των ερευνητών παρείχαν υποστήριξη στις υποθέσεις τους σχετικά με τις επιδράσεις των παραμέτρων της οικογένειας στις μεταβλητές που εξετάστηκαν. Η ποιότητα των σχέσεων μεταξύ των μελών της οικογένειας και η προώθηση της προσωπικής ανάπτυξης του ατόμου συμμετείχαν στην ανάλυση διακύμανσης των αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας, ενώ η ύπαρξη σύγκρουσης στην οικογένεια και η εξωστρέφεια αποδείχθηκαν σημαντικοί προγνωστικοί δείκτες αυτών. Συγκεκριμένα, η σχέση της ύπαρξης σύγκρουσης με τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας ήταν αντιστρόφως ανάλογη: όσο πιο πολύ οι φοιτητές βιώνουν την ύπαρξη σύγκρουσης, αντιπαλότητας και θυμού τόσο λιγότερο πιθανό είναι να εμπλακούν σε διερευνητικές δραστηριότητες που αφορούν την αυτοαποτελεσματικότητα στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων. Επίσης, η ύπαρξη εξωστρέφειας στον τρόπο λειτουργίας της οικογένειας φάνηκε να συνδέεται άμεσα και θετικά με τις

υποκλίμακες: επιλογής διαμόρφωσης στόχου και επαγγελματικής πληροφόρησης των αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας (όσο πιο εξωστρεφείς και επικοινωνιακές οι σχέσεις στην οικογένεια τόσο πιο υψηλά τα επίπεδα αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας των υποκειμένων).

Αργότερα ο ίδιος ερευνητής με άλλους συνεργάτες (Hargrove, Inman & Crane, 2005) διερεύνησαν σε μαθητές-τριες μέσης εκπαίδευσης τον τρόπο που πρότυπα αλληλεπίδρασης των μελών της οικογένειας προβλέπουν την επαγγελματική ταυτότητα και την τάση του ατόμου να πραγματοποιεί επαγγελματικά σχέδια, καταδεικνύοντας ότι η ύπαρξη τάσης μεταξύ αυτών στο να εκφράζουν συναισθήματα και να συζητούν τα προβλήματά τους παίζει σημαντικό ρόλο στην πρόβλεψη της ύπαρξης τάσης του ατόμου να πραγματοποιεί επαγγελματικά σχέδια. Τα ίδια πρότυπα αλληλεπίδρασης μεταξύ των μελών της οικογένειας είχε διερευνήσει νωρίτερα η Whiston (1996), σε σχέση με την επαγγελματική αναποφασιστικότητα και την αυτοαποτελεσματικότητα στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων. Τα αποτελέσματα της εν λόγω έρευνας αν και γενικά δεν παρείχαν επιβεβαίωση στις υποθέσεις που διατυπώθηκαν, ωστόσο παρείχαν υποστήριξη στην ύπαρξη σχέσης μεταξύ των συγκεκριμένων αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας με την προώθηση της προσωπικής ανάπτυξης του ατόμου, ενώ δε καταγράφηκαν συσχετίσεις μεταξύ της CDMSE και της διατήρησης του συστήματος της οικογένειας.

Μια ακόμη σημαντική έρευνα είναι αυτή της Alliman-Brisset και των συνεργατών της (2004), οι οποίοι διερεύνησαν σε δείγμα Αφρικανο-Αμερικανών μαθητών μέσης εκπαίδευσης χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου τη σχέση μεταξύ της υποστήριξης των γονέων στην επιλογή επαγγέλματος και μεταβλητών της επαγγελματικής ανάπτυξης: τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας στη συμπεριφορά επαγγελματικής διερεύνησης, στη γνώση εαυτού, για τη μετάβαση από την εκπαίδευση στην αγορά εργασίας, στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων και τις αντίστοιχες με την τελευταία προσδοκίες για αποτελέσματα. Τα αποτελέσματα της έρευνάς τους επιβεβαίωσαν τις αρχικές τους υποθέσεις για την επίδραση της υποστήριξης των γονέων στη διαμόρφωση όλων των αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας που διερευνήθηκαν και μάλιστα με διαφορές φύλου στις αντιλήψεις των υποκειμένων σχετικά με το ποια μορφή υποστήριξης των γονέων τους λειτουργεί ως προγνωστικός δείκτης των αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητάς τους. Σε ότι αφορά τα κορίτσια η συναισθηματική στήριξη από τους γονείς φάνηκε να εξηγεί μεγάλο ποσοστό της ανάλυσης διακύμανσης των προσδοκιών για αποτελέσματα στη διαδικασία λήψης μ εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων και της αυτοαποτελεσματικότητας στη γνώση του εαυτού, ενώ στα αγόρια τα γονεϊκά πρότυπα φάνηκε να εξηγούν τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων και τις προσδοκίες για αποτελέσματα, τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας για τη μετάβαση από την εκπαίδευση στην αγορά εργασίας και στη συμπεριφορά επαγγελματικής διερεύνησης.

Σύμφωνα με τα ερευνητικά δεδομένα που αναφέρθηκαν, είναι δυνατό να συμπεράνουμε ότι η μορφή των σχέσεων αλληλεπίδρασης μεταξύ των μελών της οικογένειας σε όποια θεωρητική βάση και αν αυτή προσδιορίζεται (θεωρία της προσκόλλησης, οικογενειακή θεωρία των συστημάτων κ.ά.), επιδρά και επηρεάζει σύμφωνα με τις θέσεις της κοινωνικογνωστικής θεωρίας της συμπεριφοράς τις

αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας για τη σταδιοδρομία σε όποιον τομέα ή δραστηριότητα και αν αυτές αναφέρονται.

3.6 Η κοινωνικογνωστική θεωρία για τη σταδιοδρομία

Στο πλαίσιο της κοινωνικογνωστικής θεωρίας για τη σταδιοδρομία, από τους περιβαλλοντικούς παράγοντες και τον τρόπο που αυτοί συνδέονται με τους κοινωνικογνωστικούς μηχανισμούς και τις μεταβλητές της επαγγελματικής ανάπτυξης του ατόμου μέσω των διαδικασιών που περιγράφονται στα μοντέλα, οι γονεϊκές επιδράσεις είναι από τους παράγοντες που έχουν διερευνηθεί περισσότερο εξαιτίας του προεξάρχοντος ρόλου που και οι ίδιοι οι εισηγητές της θεωρίας τους αποδίδουν (Lent, Brown&Hackett, 1994). Έτσι, έως την εποχή της διατύπωσης των θέσεων των εισηγητών σχετικά με το ρόλο των υποστηρικτικών μηχανισμών και των περιορισμών, αρκετές είναι οι έρευνες που εξετάζουν κυρίως τις θετικές γονεϊκές επιδράσεις σε περιορισμένα ωστόσο θέματα της επαγγελματικής ανάπτυξης του ατόμου και κυρίως σε σχέση με τις αντιλήψεις επαγγελματικής και ακαδημαϊκής αυτοαποτελεσματικότητας και τις επαγγελματικές επιλογές των ατόμων (Lent, Brown&Hackett, 2000).

Στις έρευνες αυτές, η υποστήριξη των γονέων καταδείχθηκε παράγοντας που μπορεί να προβλέψει τις αντιλήψεις επαγγελματικής αυτοαποτελεσματικότητας τις σχετικές με αυτές αξίες και τα ενδιαφέροντα καθώς και τις διαφορές φύλου σε αυτές (Lapanetal.,1999), ενώ σε άλλη έρευνα η υποστήριξη από εκπαιδευτικούς, γονείς και φίλους καταδείχθηκε να σχετίζεται με θετικές ακαδημαϊκές εμπειρίες όπως τις κατέγραψαν οι ίδιοι οι φοιτητές (Fischer&Stafford, 1999). Η υποστήριξη από τον πατέρα φάνηκε να σχετίζεται με τα εκπαιδευτικά σχέδια και τις επαγγελματικές προσδοκίες Αμερικανομεξικανών μαθητριών λυκείου (McWhirter, Hackett, &Bandalos, 1998). Επίσης, η υποστήριξη και ενθάρρυνση των γονέων έχει συνδεθεί με την επιλογή και τη συμπεριφορά επίδοσης φοιτητών σε τομείς μηχανικής (Hackettetal.,1982. Schaeferetal., 1997). ενώ θετικές εμπειρίες υποστήριξης βρέθηκαν να παίζουν ρόλο ακόμα και σε ενήλικες εργαζόμενους (Blusteinetal., 1997. Richieetal., 1997).

Σε ό,τι αφορά προγράμματα συμβουλευτικής παρέμβασης όπου ενεργοποιήθηκε η βοήθεια και η συμμετοχή των γονέων για την ενίσχυση της ικανότητας των παιδιών τους για αυτοκαθορισμό διαμέσου των αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας για διάφορα θέματα σχετικά με τη σταδιοδρομία, οι έφηβοι παρουσίασαν μεγαλύτερη σιγουριά για την επαγγελματική τους επιλογή, μικρότερη αναποφασιστικότητα και ισχυρότερο αίσθημα ταυτότητας (Kush&Cohran, 1993), ενώ σε φοιτητές οι διάφορες μορφές άμεσης ενίσχυσης και έμμεσης λειτουργικής μάθησης από τους γονείς καταδείχθηκε να επηρεάζουν θετικά τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας για το συγκεκριμένο τομέα σπουδών (Lopezetal., 1997). Διαφοροποιημένα ωστόσο ήταν τα αποτελέσματα των Tang, Fouad&Smith, (1999), στην έρευνα των οποίων από τους περιβαλλοντικούς παράγοντες που διερευνήθηκαν σε συγκεκριμένη πολιτισμική ομάδα Αφρο-Αμερικανών (ο βαθμός πολιτισμικής επιρροής, το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο της οικογένειας και ο βαθμός γονεϊκής εμπλοκής), μόνο το επίπεδο πολιτισμικής επιρροής βρέθηκε να συνδέεται με τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας, ενώ ο βαθμός γονεϊκής εμπλοκής καταδείχθηκε να συνδέεται με συγκεκριμένες, παραδοσιακά «ασφαλείς» επιλογές για συγκεκριμένες

επαγγελματικές δραστηριότητες, ευρήματα που αιτιολογήθηκαν με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τον τρόπο αλληλεπίδρασης μεταξύ των μελών της οικογένειας στη συγκεκριμένη πολιτισμική ομάδα.

Μετά τις θέσεις των εισηγητών της θεωρίας σχετικά με το ρόλο των υποστηρικτικών μηχανισμών και περιορισμών στις διαδικασίες επαγγελματικής ανάπτυξης, το ερευνητικό ενδιαφέρον ενεργοποιείται γύρω από τη μελέτη κυρίως των υποστηρικτικών μηχανισμών όπως ο βαθμός γονεϊκής στήριξης, καθώς όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη παράγραφο οι εισηγητές της θεωρίας διαπιστώνουν ότι ο περιβαλλοντικός αυτός παράγοντας δεν έχει διερευνηθεί ικανοποιητικά (Lent, Brown&Hackett, 2000).

Έτσι, αρχικά ορισμένες έρευνες καταδεικνύουν τη βαρύτητα της υποστήριξης των γονέων (ακόμη και σε σχέση με άλλα σημαντικά πρόσωπα ή με άλλους παράγοντες πλαισίου) στα θέματα επαγγελματικής ανάπτυξης εφήβων. Οι γονείς, οι συγγενείς, οι φίλοι και οι εκπαιδευτικοί όταν αξιολογούνται από τους εφήβους ως σημαντικά πρόσωπα φαίνεται να αποτελούν παράγοντες που ασκούν την πιο σημαντική επίδραση (σε σχέση με άλλους όπως το φύλο ή η εθνικότητα) στην επαγγελματική τους ανάπτυξη, ιδιαίτερα κατά τις διαδικασίες επαγγελματικής επιλογής (McMahon, Carroll&Gillies, 2001. Paa&McWhirter, 2000.Otto, 2000). Οι γονείς και τα συγγενικά πρόσωπα φαίνεται να αποτελούν τη βασικότερη πηγή παροχής πληροφοριών σχετικά με τη σταδιοδρομία, λειτουργούν ως πρότυπα επαγγελματικών

ενασχολήσεων και αποτελούν τη βασική πηγή υποστήριξης στις σχετικές με τη σταδιοδρομία αποφάσεις (Schultheiss, 2003. Schultheissetal., 2001.Schultheissetal., 2002). Επίσης, η υποστήριξη που δέχονται οι έφηβοι για τα επαγγελματικά τους σχέδια (ο βαθμός εμπλοκής τους στο σχολείο και οι ακαδημαϊκές και επαγγελματικές τους φιλοδοξίες) φάνηκε ότι προέρχεται από τους γονείς, τους φίλους και τους εκπαιδευτικούς (Kenneyetal., 2003). Ακόμα και οι φοιτητές κολλεγίου θεωρούν τους γονείς τους βασικές πηγές επίδρασης σε ότι αφορά τις επαγγελματικές τους επιλογές (Mau&Bikos, 2000).

Στη συνέχεια, πολλοί ερευνητές ασχολήθηκαν με τον εμπειρικό έλεγχο των υποθέσεων της κοινωνικογνωστικής θεωρίας ιδιαίτερα σε ότι αφορά το ρόλο των υποστηρικτικών μηχανισμών (του βαθμού γονεϊκής στήριξης ή άλλων θεωρητικών κατασκευών που αναφέρονται στην υποστήριξη των γονέων), παρέχοντας την αναγκαία ανατροφοδότηση προκειμένου να επιβεβαιωθούν ή να αναθεωρηθούν οι διαδικασίες που προτείνονται από τους εισηγητές.

Στην έρευνα των Ferry, Fouad&Smith (2000), από τους περιβαλλοντικούς παράγοντες που εξετάστηκαν [όπως ο βαθμός γονεϊκής εμπλοκής, το στυλ γονεϊκής ανατροφής (οργάνωση ή έλεγχος) και η ποιότητα των οικογενειακών σχέσεων (σύγκρουση-εχθρότητα ή συνοχή)] σε ότι αφορά τις επιδράσεις τους στους κοινωνικογνωστικούς μηχανισμούς (αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας για θετικές και φυσικές επιστήμες και προσδοκίες για αποτελέσματα) καθώς και στις μεταβλητές της επαγγελματικής ανάπτυξης φοιτητών (ενδιαφέροντα και στόχοι), ο βαθμός γονεϊκής εμπλοκής και συγκεκριμένα η ενθάρρυνση από τους γονείς επηρεάζει σημαντικά τις εμπειρίες μάθησης (την επίδοση στους βαθμούς στα μαθηματικά και τις φυσικές επιστήμες) και αυτές τις συγκεκριμένες αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας και τις προσδοκίες για αποτελέσματα. Όσο περισσότερο ενθαρρυντικούς αντιλαμβάνεται ένας νέος τους γονείς του τόσο υψηλότερες ήταν οι

βαθμολογίες του στα μαθηματικά και τις φυσικές επιστήμες και τόσο φάνηκε να ενισχύονται θετικά τόσο ενισχύονται θετικά οι σχετικές αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητάς του. Όμοια και στην έρευνα των Byars-Whinston&Foad, (2008), ο βαθμός γονεϊκής εμπλοκής φάνηκε να σχετίζεται με τους στόχους φοιτητών σε ότι αφορά τις θετικές και μαθηματικές επιστήμες διαμέσου των αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας και των προσδοκιών για αποτελέσματα (μοντέλο έμμεσης επίδρασης). Ο βαθμός γονεϊκής εμπλοκής φάνηκε να προβλέπει σημαντικά και τις αντιλήψεις ακαδημαϊκής αυτοαποτελεσματικότητας και αυτές με τη σειρά τους την ακαδημαϊκή και εργασιακή συμπεριφορά φοιτητών (Wettersenetal., 2005).

Η υποστήριξη από τους γονείς φαίνεται επίσης να παρουσιάζει σημαντική συνάφεια και να προβλέπει τις αντιλήψεις επαγγελματικής αυτοαποτελεσματικότητας σχεδόν σε όλες τις έρευνες που έχει διερευνηθεί, αν και τα αποτελέσματα είναι κάπως ασυνεπή μεταξύ τους σε ότι αφορά εφήβους χαμηλού κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου ή συγκεκριμένης πολιτισμικής ομάδας σε έρευνες που έχουν γίνει κυρίως στο εξωτερικό. Έτσι στην έρευνα των Turner&Lapan, (2002), η υποστήριξη των γονέων σε μαθητές-τριες μέσης εκπαίδευσης για συγκεκριμένες, στερεοτυπικά διαφοροποιημένες ανά φύλο επαγγελματικές κατηγορίες φάνηκε να προβλέπει σημαντικά τις διαφοροποιημένες ανά φύλο αντιλήψεις επαγγελματικής αυτοαποτελεσματικότητας και μαζί με παράγοντες άμεσα σχετιζόμενους με τις αποφάσεις των παιδιών ερμήνευσαν σε μεγάλο ποσοστό την ανάλυση διακύμανσης σε τρεις κατηγορίες ενδιαφερόντων (Ρεαλιστικού, Ερευνητικού και Κοινωνικού τύπου). Όμοια ο βαθμός γονεϊκής στήριξης φάνηκε να προβλέπει τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας και διαμέσου αυτών και τις εκπαιδευτικές και ακαδημαϊκές φιλοδοξίες εφήβων απομακρυσμένης αγροτικής περιοχής, χαμηλής κοινωνικής τάξης (Ali&McWhirter, 2006. Ali&Saunders, 2006).

Ωστόσο, σε άλλη έρευνα, ο βαθμός γονεϊκής στήριξης σε μαθητές-τριες Λυκείου χαμηλού κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου, φάνηκε να επηρεάζει λιγότερο σε σχέση με την υποστήριξη από αδελφούς και φίλους τις αντιλήψεις επαγγελματικής αυτοαποτελεσματικότητας και τις προσδοκίες για αποτελέσματα, εύρημα που αποδόθηκε στο ότι για τους εφήβους της συγκεκριμένης κοινωνικής κατηγορίας που οι γονείς τους έχουν χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, τα αδέλφια και οι φίλοι αποτελούν άμεσα, προσβάσιμα πρότυπα επαγγελματικών ρόλων και λειτουργούν ως οι κύριες πηγές αναζήτησης επαγγελματικών πληροφοριών (Ali, McWhirter&Chronister, 2005). Αντίστοιχα, σε αγόρια μέσης εκπαίδευσης Μεξικανο-Αμερικανικής καταγωγής, παρά το ότι καταγράφηκε σημαντική θετική συνάφεια μεταξύ της γονεϊκής υποστήριξης με τις συγκεκριμένες αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας και των επαγγελματικών επιλογών των ατόμων, ωστόσο το επίπεδο πολιτισμικής επιρροής φάνηκε να αποτελεί τον σημαντικότερο προβλεπτικό παράγοντα των αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας. Επίσης, οι υποστηρικτικοί μηχανισμοί φάνηκε να επηρεάζουν όχι μόνο άμεσα αλλά κυρίως έμμεσα, διαμέσου των αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας τις επαγγελματικές επιλογές των ατόμων (Floresetal., 2006).

Σε ό,τι αφορά τη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων και τη μελέτη των σχετικών με αυτήν διαδικασιών στο πλαίσιο της κοινωνικογνωστικής θεωρίας για τη σταδιοδρομία, σύγχρονες έρευνες ανταποκρίνονται στην ανάγκη μελέτης των σχέσεων αλληλεπίδρασης μεταξύ των μελών της οικογένειας και θεμάτων της επαγγελματικής ανάπτυξης του ατόμου ιδιαίτερα δε της διαδικασίας λήψης αποφάσεων σταδιοδρομίας (Hargove,

Creagh&Burgess, 2002. Keller&Whiston, 2008.Whiston&Keller, 2004) και καταδεικνύουν ότι η υποστήριξη από τους γονείς προβλέπει θετικά τη βεβαιότητα για μια επαγγελματική επιλογή (Constantine, Wallace&Kindaichi, 2005).

Ειδικότερα σε ότι αφορά τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας που αναφέρονται στη διαδικασία λήψης αποφάσεων σταδιοδρομίας (τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων και τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας στην ολοκλήρωση ενεργειών αναζήτησης εργασίας), οι έρευνες δείχνουν ότι η υποστήριξη από τους γονείς όχι μόνο παρουσιάζει σημαντική συνάφεια αλλά προβλέπει τις συγκεκριμένες αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας σχεδόν σε όλες τις έρευνες που έχει διερευνηθεί με ομοιογενή δείγματα διαφόρων πολιτισμικών (Αμερικανούς, Αυστραλούς, Ιταλούς, Λατινο-αμερικάνους) αλλά δεν φαίνεται να ισχύει πάντα για άτομα εθνοφυλετικών μειονοτήτων (π.χ. Βιετναμέζους). Έτσι, σε Λατινο-Αμερικάνους μαθητές-τριες μέσης εκπαίδευσης, η υποστήριξη από τους γονείς (και από τους εκπαιδευτικούς) φάνηκε να σχετίζεται θετικά με τις συγκεκριμένες αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας, στοιχείο που δεν καταδείχθηκε για τον παράγοντα εθνική ταυτότητα. Το εύρημα αυτό αποδόθηκε στην ομοιογένεια του δείγματος της έρευνας (οι μαθητές διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων ήταν μόλις το 3% του υπό έρευνα δείγματος) (Gushue&Whitson, 2006). Όμοια σε Ιταλούς φοιτητές-τριες, η υποστήριξη από τους γονείς φάνηκε να επιδρά και για τα δύο φύλα τόσο άμεσα στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων (στην επαγγελματική αναποφασιστικότητα) όσο και έμμεσα, διαμέσου των αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας για την ολοκλήρωση ενεργειών αναζήτησης εργασίας αν ίσκει μόνο για τα κορίτσια (Notaetal., 2007). Η υποστήριξη των γονέων φάνηκε να επηρεάζει και την τάση των Ιταλών μαθητών-τριών μέσης εκπαίδευσης για αυτοκαθορισμό (τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας, την εύρεση κινήτρων και τον προσδιορισμό στόχων) και διαμέσου αυτών τη σχολική επίδοση και την επαγγελματική αποφασιστικότητα παρά τις διαφορές φύλου (Howardetal., 2009).

Επίσης, σε αμερικάνους μαθητές-τριες μέσης εκπαίδευσης, διαστάσεις της συμπεριφοράς των γονέων (όπως η γενική ψυχολογική υποστήριξη προς τα παιδιά τους και συγκεκριμένου τύπου συμπεριφορές που σχετίζονται με την υποστήριξη των γονέων σε θέματα σταδιοδρομίας) φάνηκε να ερμηνεύουν πολύ μεγάλο ποσοστό της ανάλυσης διακύμανσης των αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων και όχι της επαγγελματικής ωριμότητας αυτών, δηλαδή σχετίζονται θετικά περισσότερο με τις συγκεκριμένες αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας παρά με την επαγγελματική ωριμότητα. Στη συγκεκριμένη έρευνα επίσης, διερευνήθηκαν οι υποκειμενικές αντιλήψεις τωνφήβων σχετικά με τη συμπεριφορά των γονέων τους αλλά και οι απόψεις των ίδιων των γονέων και τα ευρήματα της έρευνας έδειξαν ότι όσο μεγαλύτερη η ασυνέπεια των απόψεων μεταξύ των εφήβων και των γονέων τους τόσο χαμηλότερα τα επίπεδα αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας (Keller&Whiston, 2008). Τέλος, σε Αυστραλούς μαθητές μέσης εκπαίδευσης, η ύπαρξη κοινωνικής υποστήριξης (από γονείς, εκπαιδευτικούς, φίλους κ.ά.) αν και δεν διερευνήθηκε ως προς τη σχέση που παρουσιάζει με τις συγκεκριμένες αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας, βρέθηκε να σχετίζεται άμεσα και θετικά με τη συμπεριφορά επαγγελματικής διερεύνησης και χεδιασμού σταδιοδρομίας (Rogers, Creed&Glandon, 2008).

Σε άλλη έρευνα η βαρύτητα της επίδρασης του βαθμού γονεϊκής στήριξης δεν φάνηκε να διατηρείται στην ερμηνεία μεγάλου ποσοστού της διακύμανσης των

αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων ούτε να λειτουργεί ως παράγοντας πρόβλεψης αυτών έναντι του επιπέδου πολιτισμικής επιρροής και της υποστήριξης των φίλων σε Βιετναμέζους μαθητές-τριες μέσης εκπαίδευσης. Το εύρημα αυτό αποδόθηκε στο ότι οι έφηβοι της συγκεκριμένης εθνικο-φυλετικής ομάδας θεωρούν τους γονείς τους λιγότερο ικανούς σε σχέση με τους φίλους τους να τους παρέχουν επαγγελματική πληροφόρηση για το αμερικανικό εκπαιδευτικό σύστημα. Επίσης, οι συγκεκριμένοι μαθητές συζητούν περισσότερο με τους φίλους τους θέματα σχετικά με τη σταδιοδρομία και τις επαγγελματικές δραστηριότητες που θα επιλέξουν και καθώς περνούν αρκετό χρόνο της ημέρας μαζί τους, εμπλέκονται και σε δραστηριότητες αναζήτησης επαγγελματικών πληροφοριών (Patel, Salahuddin&O'Brien, 2008). Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι όπως καταδεικνύει ο εμπειρικός έλεγχος από πολλαπλές έρευνες σχετικά με το ρόλο των υποστηρικτικών μηχανισμών και ειδικότερα του βαθμού γονεϊκής στήριξης, αυτός αποτελεί στις περισσότερες των περιπτώσεων τον κύριο ανεξάρτητο παράγοντα ο οποίος μπορεί να προβλέψει τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας σε όποιον τομέα ή δραστηριότητα και αν αυτές αναφέρονται (αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας για τις θετικές και φυσικές επιστήμες, αντιλήψεις επαγγελματικής αυτοαποτελεσματικότητας, αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων, στην ολοκλήρωση ενεργειών αναζήτησης εργασίας) ενώ φαίνεται να συνδέεται τόσο άμεσα όσο και έμμεσα, διαμέσου των αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας με τις μεταβλητές της επαγγελματικής ανάπτυξης (ενδιαφέροντα, στόχοι, επιλογές και ενέργειες υλοποίησης). Οι επιδράσεις δηλαδή του εν λόγω περιβαλλοντικού παράγοντα σύμφωνα με την κοινωνικογνωστική θεωρία για τη σταδιοδρομία προσδιορίζονται είτε ως γενικές και μακροπρόθεσμες οι οποίες συμβάλλουν στη διαμόρφωση των κοινωνικογνωστικών μηχανισμών και μέσω αυτών στις μεταβλητές της επαγγελματικής ανάπτυξης του ατόμου είτε ως άμεσες, κατά τη διαδικασία υλοποίησης των στόχων σταδιοδρομίας που έχουν τεθεί.

Επίσης, η επεξεργασία του θέματος των επιδράσεων των σχέσεων αλληλεπίδρασης μεταξύ των μελών της οικογένειας και διαστάσεων της συμπεριφοράς των γονέων (όπως η γενική ψυχολογική στήριξη που παρέχουν ή σε ότι αφορά θέματα σχετικά με τη σταδιοδρομία) μέσα από τα ερευνητικά δεδομένα που αναφέρθηκαν στις προηγούμενες παραγράφους και τα οποία αναζητήθηκαν στο εύρος της θεωρίας της προσκόλλησης, της κοινωνικογνωστικής θεωρίας της συμπεριφοράς, της οικογενειακής θεωρίας των συστημάτων και της κοινωνικογνωστικής θεωρίας για τη σταδιοδρομία, καταδεικνύει τον προεξάρχοντα και σημαντικό ρόλο της επίδρασης των σχέσεων που διατηρεί ένας μαθητής-τρια μέσης εκπαίδευσης μέσου όρου ηλικίας 15 περίπου ετών με τους γονείς του. Οι γονείς επιδρούν στην επαγγελματική ανάπτυξη των τελευταίων όταν λειτουργούν περισσότερο ή λιγότερο υποστηρικτικά, με τα πρότυπα που δίδουν τις σχέσεις τους μαζί τους, ως πηγές τροφοδότησης των αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας διαμέσου των πηγών μάθησης σε θέματα της επαγγελματικής τους ανάπτυξης, ακόμα και σε θέματα που έχουν μελετηθεί λιγότερο σύμφωνα με τις επιστημονικές σύγχρονων ερευνητών όπως αυτά που αναφέρονται στη διαδικασία λήψης αποφάσεων σταδιοδρομίας όπως οι αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων (Alliman-Brissetetal., 2004. Keller&Whiston, 2008.Whiston&Keller, 2004).

3.7 Ενδοοικογενειακές διεργασίες που συνδέονται με τη διαμόρφωση αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων με βάση μια συνθετική θεωρητική προσέγγιση

Η διερεύνηση των σχέσεων μεταξύ των διεργασιών που λαμβάνουν χώρα στο οικογενειακό πλαίσιο και της αυτοαποτελεσματικότητας στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων στο πλαίσιο της παρούσης εργασίας πραγματοποιείται με τη βοήθεια μιας συνθετικής θεωρητικής προσέγγισης. Η μελέτη στη βάση αυτή, προέκυψε, από τη μια πλευρά, από τον προβληματισμό σχετικά με τη δυναμική και κριτική αλληλεπίδραση «του εγώ με το περιβάλλον» δηλαδή τη διαμόρφωση του εαυτού (ταυτότητα, σύστημα αξιών και πεποιθήσεων, επιλογές κ.ά.) από ατομικές και ενδοατομικές καταστάσεις αλλά και από στοιχεία που καθορίζουν οι παροχές κοινωνικού πλαισίου του ατόμου. Τον προβληματισμό αυτό θεωρούμε ότι καλύπτουν οι βασικές θεωρητικές αρχές της κοινωνικογνωστικής θεωρίας της συμπεριφοράς και η κοινωνικογνωστική θεωρία για τη σταδιοδρομία όπως παρουσιάστηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο.

Από την άλλη πλευρά, βασίζεται στις διαπιστώσεις που αναφέρονται στη βιβλιογραφία σχετικά με τις επιδράσεις οικογενειακών παραγόντων, ιδιαίτερα δε των διεργασιών που λαμβάνουν χώρα στο οικογενειακό πλαίσιο στα θέματα που αφορούν την επαγγελματική ανάπτυξη του ατόμου. Σύμφωνα με αυτές, καθώς τα ερευνητικά δεδομένα προκύπτουν από τη θεωρητική βάση πολλών και διαφορετικών μεταξύ τους προσεγγίσεων [π.χ. της θεωρίας της Roe (1957) για την επαγγελματική επιλογή, της Αντλεριανής θεωρίας για τη σημασία της σειράς γέννησης του παιδιού, της θεωρίας της προσκόλλησης, της οικογενειακής θεωρίας των συστημάτων, της κοινωνικογνωστικής θεωρίας της συμπεριφοράς και της κοινωνικογνωστικής θεωρίας για τη σταδιοδρομία κ.ά.], τα ευρήματά τους έχουν περιορισμένη περιγραφική και προβλεπτική αξία επειδή πολλά από αυτά απομονώνουν ορισμένους μόνο από τους παράγοντες και τις διαστάσεις που αφορούν τις διεργασίες που λαμβάνουν χώρα στο οικογενειακό πλαίσιο. Έτσι καταγράφεται η ανάγκη διατύπωσης, εφαρμογής και κυρίως εμπειρικού ελέγχου μιας ολοκληρωμένης, συνθετικής θεωρητικής προσέγγισης που θα διερευνήσει και έτσι θα μας επιτρέψει να κατανοήσουμε καλύτερα τον τρόπο που οι διεργασίες που λαμβάνουν χώρα στο οικογενειακό

πλαίσιο επηρεάζουν και καθορίζουν θέματα που αφορούν την επαγγελματική ανάπτυξη του ατόμου (Hargrove, Creagh&Burgess, 2002. Hargrove, Inman&Crane, 2005.Scott&Malinkrodt 2005.Whiston&Keller, 2004.Wright&Perrone, 2008).

Η παρούσα έρευνα υιοθετεί την προτροπή σύγχρονων ερευνητών (Scott&Malinkrodt 2005. Wright&Perrone, 2008) για συνδυαστικό έλεγχο των επιδράσεων των διεργασιών που λαμβάνουν χώρα στο οικογενειακό πλαίσιο στη διαδικασία λήψης αποφάσεων σταδιοδρομίας μαθητών-τριών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (ιδιαίτερα των αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων) όπως αυτές περιγράφονται στο εύρος των αρχών της θεωρίας της προσκόλλησης και της κοινωνικογνωστικής θεωρίας για τη σταδιοδρομία και στοχεύει στον εμπειρικό έλεγχο των σχετικών τους υποθέσεων.

Στο πλαίσιο μιας τέτοιας συνθετικής προσέγγισης των δύο θεωρητικών σχημάτων, η θεωρία της προσκόλλησης και τα ερευνητικά δεδομένα που έχουν καταδείξει το βαθμό επάρκειας και υπεροχής του ερμηνευτικού της σχήματος παρέχει τη

θεωρητική βάση να προσδιοριστούν (και έτσι να μελετηθούν με ακρίβεια σε ερευνητικό επίπεδο) τα πρότυπα συμπεριφοράς των γονέων μέσα από το είδος του δεσμού που ανέπτυξε ή και διατηρεί ο έφηβος-η με τους γονείς του (ή ακόμη και με άλλα σημαντικά πρόσωπα), τα οποία για την κοινωνικογνωστική θεωρία της σταδιοδρομίας συμμετέχουν ως περιβαλλοντικοί παράγοντες στη διαμόρφωση των κοινωνικογνωστικών μηχανισμών. Συγκεκριμένα, η συνολικά ενεργητικότερη συμπεριφορά που υιοθετείται από ένα άτομο που έχει αναπτύξει και διατηρεί υψηλά επίπεδα ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τους γονείς του το οδηγούν στο να διαμορφώσει αντίστοιχες εμπειρίες μάθησης. Οι εμπειρίες αυτές αποτελούν πηγές τροφοδότησης των κοινωνικογνωστικών μηχανισμών όπως οι αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας σε θέματα σχετικά με τη σταδιοδρομία (Wright&Perrone, 2008).

Με τον τρόπο αυτό είναι δυνατό να προκύψει ένα ολοκληρωμένο θεωρητικό πλαίσιο που προσδιορίζει σύμφωνα με τις αρχές και τις θέσεις της θεωρίας της προσκόλλησης τις διεργασίες που λαμβάνουν χώρα στο οικογενειακό πλαίσιο και μπορεί να ενσωματωθεί στην ενότητα των περιβαλλοντικών παραγόντων στη σχηματοποίηση της διαδικασίας επαγγελματικής ανάπτυξης του ατόμου (μοντέλο επιλογής σταδιοδρομίας – Σχήμα 1 της κοινωνικογνωστικής θεωρίας για τη σταδιοδρομία) προκειμένου να μελετηθεί η διαδικασία διαμόρφωσης των κοινωνικογνωστικών μηχανισμών. Η συνθετική αυτή θεώρηση θεωρούν οι ερευνητές ότι θα ενεργοποιήσει τη σχετική έρευνα, ενώ τα ευρήματα θα αξιοποιηθούν και για το σχεδιασμό καταλληλότερων και αποτελεσματικότερων παρεμβάσεων (Wright&Perrone, 2008).

3.8 Θεωρήσεις και ερευνητικά δεδομένα αναφερόμενα στη σχέση μεταξύ χαρακτηριστικών της δομής της οικογένειας με θέματα επαγγελματικής ανάπτυξης

3.8.α Το μέγεθος της οικογένειας

Το ερευνητικό ενδιαφέρον για τον τρόπο που τα χαρακτηριστικά της δομής της οικογένειας (το μέγεθος αυτής και η σειρά γέννησης του παιδιού) επιδρούν στην επαγγελματική ανάπτυξη του ατόμου, υπήρξε ιδιαίτερα έντονο έως το 1980. Οι Schulenberg, Vondracek&Crouter, (1984), σε μετα-ανάλυση δέκα ετών καταγράφουν την ύπαρξη πολλών ερευνών. Ωστόσο, συμπεράσματα είναι δυνατό να εξαχθούν με βάση λίγα από τα ερευνητικά αυτά δεδομένα, καθώς μεθοδολογικά προβλήματα δεν επιτρέπουν γενικεύσεις των συμπερασμάτων των υπολοίπων. Έτσι, φαίνεται ότι τα αγόρια από πολυπληθείς οικογένειες με χαμηλό κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο εμφανίζουν την τάση να έχουν χαμηλές προσδοκίες για σπουδές, παίρνουν μικρότερη εκπαίδευση και επιλέγουν επαγγελματικές δραστηριότητες χαμηλότερου κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου.

Στο πλαίσιο της κοινωνικογνωστικής θεωρίας της συμπεριφοράς, το μέγεθος της οικογένειας έχει διερευνηθεί ως χαρακτηριστικό που ενδέχεται να επιδρά στη διαδικασία αυτορύθμισης της συμπεριφοράς του παιδιού (διαμέσου των αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας). Τα ερευνητικά δεδομένα που είναι διαθέσιμα χρονολογούνται έως τη δεκαετία του 1990 (Kramper, 1982a, 1994. Carton&Nowicki, 1995, ό.α. στο Schneewind, 1995). Έτσι, έχει βρεθεί ότι η έδραση του ελέγχου στο τελευταίο παιδί μετατοπίζεται προς τον εξωτερικό έλεγχο όσο μεγαλώνει το μέγεθος της οικογένειας (Walter&Ziegler, 1980. ό.α. στο Schneewind, 1995). Επίσης, οι

αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας των γονέων δε βρέθηκε να σχετίζονται με το μέγεθος της οικογένειας (Luster&Kain, 1987 ό.α. στο Schneewind, 1995). Οι έρευνες που μελετούν τις επιδράσεις της οικογένειας στην επαγγελματική ανάπτυξη και επιλογή μετά το 1990 όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη παράγραφο, δίνουν έμφαση στις διεργασίες που λαμβάνουν χώρα στο οικογενειακό πλαίσιο, δηλαδή στην ποιότητα των σχέσεων των γονέων με τα παιδιά τους και πως αυτή επηρεάζει θέματα που αναφέρονται στην επαγγελματική ανάπτυξη των τελευταίων.

Έτσι, στην μετα-ανάλυσή τους οι Whiston&Keller (2004) αναφέρουν ότι είναι λίγα τα ερευνητικά δεδομένα για την επίδραση της δομής της οικογένειας στην επαγγελματική ανάπτυξη και ειδικότερα στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων εφήβων. Επίσης, οι διεργασίες που λαμβάνουν χώρα στο οικογενειακό πλαίσιο αξιολογούνται ότι ασκούν στατιστικά σημαντικότερες επιδράσεις από ότι στοιχεία της δομής της οικογένειας. Ωστόσο, οι ερευνήτριες αναφέρουν ότι υπάρχει ουσιαστική ανάγκη έρευνας του ρόλου που διαδραματίζουν στην επαγγελματική ανάπτυξη των εφήβων και ειδικότερα στη διαδικασία λήψης αποφάσεων σταδιοδρομίας στοιχεία και από τους δύο άξονες της οικογένειας (δομή και διεργασίες), καθώς υπάρχουν ενδείξεις ότι τα στοιχεία των δύο αυτών αξόνων αλληλεπιδρούν ως προς τις επιδράσεις που ασκούν σε θέματα της επαγγελματικής ανάπτυξης στην επαγγελματική ανάπτυξη εφήβων και όχι μόνο ατόμων (Whiston&Keller, 2004).

Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγουν και οι ερευνητές που στο πλαίσιο της θεωρίας της κοινωνικής μάθησης. Η σχέση του εν λόγω χαρακτηριστικού με τη ρύθμιση της συμπεριφοράς του ατόμου είναι πιθανό να επηρεάζεται από τα στοιχεία της δομής της οικογένειας όπως το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο αυτής (Schneewind, 1995).

Στον ελληνικό χώρο υπάρχουν ερευνητικά δεδομένα που, αν και δεν είναι σύγχρονα καθώς οι περισσότερες έρευνες έχουν πραγματοποιηθεί πριν το 1990, καταδεικνύουν ότι το μέγεθος της οικογένειας σχετίζεται με θέματα επαγγελματικής ανάπτυξης, ιδιαίτερα δε με τις επαγγελματικές προτιμήσεις και επιλογές των νέων (Αγνή, 2002). Τα ερευνητικά αυτά δεδομένα αναφέρονται εδώ εν συντομία. Έρευνες για την επίδραση της εν λόγω διάστασης στη διαμόρφωση αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας για τη σταδιοδρομία από όσο μπορούμε να γνωρίζουμε δεν υπάρχουν.

Ο αριθμός των μελών της οικογένειας φαίνεται να επηρεάζει τους εφήβους στο αν θα επιδιώξουν ή όχι ανώτερες σπουδές. Όσο αυξάνεται ο αριθμός των αδελφών/μελών, τόσο μειώνεται το ποσοστό των μαθητών που θα επιδιώξουν συνέχιση σπουδών. Φαίνεται ότι όσο πιο πολυμελής είναι μια οικογένεια, τόσο οι ανασταλτικοί παράγοντες αυξάνονται, με αποτέλεσμα να αποθαρρύνεται ή και να εμποδίζεται ο μαθητής για συνέχιση των σπουδών του (Δημητρόπουλος κ.ά. 1994. Μάνδαλος, 1982. Μυλωνάς, 1982, ό.α. στο Αγνή, 2002).

Στις πολυμελείς οικογένειες με γονείς χαμηλού κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου και με χαμηλό εισόδημα, εξαιτίας της επαγγελματικής απασχόλησης των γονέων και της εργασιακής τους κατάστασης, είναι πιθανότερο να δημιουργούνται προϋποθέσεις τέτοιες ώστε τα παιδιά να κινδυνεύουν πολύ περισσότερο να εγκαταλείψουν τις σπουδές τους ή ακόμα και το σχολείο (Βουϊδάσκης, 1996). Όταν όμως η οικογένεια είναι μικρή, τα παιδιά έχουν καλύτερη επίδοση και καλύτερες προοπτικές επαγγελματικής εξέλιξης γιατί είναι προφανές ότι οι γονείς διαθέτουν γι' αυτά

περισσότερο χρόνο, ενδιαφέρον και προσοχή αλλά και έχουν μεγαλύτερες οικονομικές δυνατότητες (Τσολακίδου 1997, ό.α. στο Αγνή, 2002).

Τα πλεονεκτήματα που έχουν τα παιδιά στις μικρές οικογένειες φαίνεται να μην περιορίζονται μόνο στα παραπάνω. Επεκτείνονται και σε ουσιαστικότερα κίνητρα. Έτσι, στις μικρές οικογένειες οι γονείς είναι πιο φιλόδοξοι για τους εαυτούς τους και για τα παιδιά τους. Ασχολούνται μαζί τους περισσότερο, παρακολουθούν τη σχολική τους επίδοση και γενικότερα ενδιαφέρονται περισσότερο για την επαγγελματική τους σταδιοδρομία (Κοντογιαννοπούλου-Πολυδωρίδη, 1995. Χριστομάνος, 1982, ό.α. στο Αγνή, 2002). Ο Τομπαϊδής (1982) αναφέρει ότι στις μεγάλες οικογένειες τα προβλήματα και οι ανάγκες των παιδιών συχνά παραμελούνται. Ο χρόνος που αφιερώνεται στην ανατροφή κάθε παιδιού είναι λιγοστός, με αποτέλεσμα, θέματα όπως αυτό της επαγγελματικής επιλογής να θεωρούνται δευτερεύοντα.

Υπάρχει όμως και η αντίθετη άποψη. Η Λαμπίρη-Δημάκη (1974) μετά από έρευνα κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το μέγεθος της οικογένειας δεν μπορεί να θεωρηθεί ανασταλτικός παράγοντας στην επιδίωξη ανώτατων σπουδών των εφήβων. Υποστηρίζει δηλαδή ότι υπάρχουν νέοι που αν και προέρχονται από πολυμελείς και μη προνομιούχες οικογένειες, λόγω της εξαιρετικής τους ευφυΐας και των ισχυρών τους φιλοδοξιών επιτυγχάνουν στις πανεπιστημιακές σπουδές τους και κατορθώνουν να διαπρέψουν στο επιστημονικό τους αντικείμενο.

3.8.β . Η σειρά γέννησης του παιδιού

Ένας άλλος παράγοντας που έχει υποστηριχθεί ότι σχετίζεται με θέματα επαγγελματικής ανάπτυξης και επηρεάζει ιδιαίτερα τις επαγγελματικές επιλογές των νέων είναι η σειρά γέννησης του παιδιού. Η επίδραση της σειράς γέννησης του παιδιού στην επαγγελματική του ανάπτυξη έχει μελετηθεί κυρίως στη θεωρητική βάση που θέτει η ψυχαναλυτική θεωρία του Alfred Adler. Η θεωρία αυτή προτείνει ότι η σειρά γέννησης του παιδιού ή η ψυχολογική του θέση στην οικογένεια επηρεάζει σημαντικά την πορεία της σταδιοδρομίας του και την επαγγελματική του συμπεριφορά. Αυτό συμβαίνει γιατί στο πλαίσιο της οικογένειας για κάθε παιδί δημιουργούνται διαφορετικά πρότυπα αλληλεπίδρασης με τους γονείς και ως εκ τούτου του παρέχονται διαφορετικές εμπειρίες. Το πρώτο παιδί συνήθως έχει μεγάλο μέρος της προσοχής και της φροντίδας των γονέων. Έτσι, για παράδειγμα, οι γονείς έχουν διαφορετικές απαιτήσεις και αποδίδουν διαφορετικές προσδοκίες, ή δίνουν διαφορετικά προνόμια και δικαιώματα ανάλογα τη σειρά γέννησης του παιδιού. Τα στοιχεία αυτά στη συνέχεια διαμορφώνουν μεταβλητές της επαγγελματικής ανάπτυξης του ατόμου όπως τα πρότυπα ζωής και εργασίας, διαπροσωπικής επικοινωνίας τα οποία αντανακλώνται στα επαγγελματικά ενδιαφέροντα και στις αξίες (Watkins, 1984). Στη βάση αυτών των θεωρητικών παραδοχών, ο Savickas (1988) διατύπωσε την πρόβλεψη ότι η σειρά γέννησης καθορίζει τα επαγγελματικά ενδιαφέροντα που διαμορφώνει ένα παιδί. Ερευνητικά δεδομένα για την ύπαρξη σχέσεων μεταξύ της σειράς γέννησης του παιδιού με τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας για τη σταδιοδρομία (ανεξάρτητα από το συγκεκριμένο τομέα στον οποίο αναφέρονται) δεν υπάρχουν από όσο μπορούμε να γνωρίζουμε.

Μετα-αναλύσεις σχετικά με την επίδραση της σειράς γέννησης έδειξαν ότι πράγματι το στοιχείο αυτό επηρεάζει θέματα της επαγγελματικής ανάπτυξης του ατόμου (Watkins&Savickas, 1990. Watts&Engels, 1995). Οι Watkins&Savickas, 1990 συμπεραίνουν ότι υπάρχει σχέση της σειράς γέννησης με τις επαγγελματικές επιλογές

των ατόμων. Έτσι, ένας αρκετά μεγάλος αριθμός πρωτότοκων παιδιών έγιναν γιατροί, δικηγόροι, δάσκαλοι ή νοσοκόμοι ή ακολούθησαν πολιτική καριέρα.

Ωστόσο οι σχετικές έρευνες είναι χρονολογικά παλαιότερες και σύμφωνα με άλλους ερευνητές έννοιες που να στηρίζονται σε σαφή θεωρητικά σχήματα (Leong, Hartung, Goh&Gaylor, 2001). Μια πιο σύγχρονη έρευνα είναι αυτή των Leongetal., (2001) οι οποίοι στηριζόμενοι στην τυπολογική θεωρία του Holland (1985) ότι τα ενδιαφέροντα που διαμορφώνει το άτομο στην παιδική ηλικία είναι το αποτέλεσμα της διαπαιδαγώγησης και της κοινωνικοποίησής του, διερεύνησαν σε φοιτητές ιατρικής και στη συνέχεια και σε φοιτητές άλλων ακαδημαϊκών αντικειμένων αν διαφέρουν τα επαγγελματικά ενδιαφέροντα και οι αξίες ανάμεσα στα πρωτότοκα, υστερότοκα και τα μοναχοπαίδια. Τα αποτελέσματά τους έδειξαν πράγματι διαφορές όπως για παράδειγμα ότι τα μοναχοπαίδια δείχνουν περισσότερο να ενδιαφέρονται για ερευνητικού τύπου δραστηριότητες και ότι τα υστερότοκα ενδιαφέρονται για αθλητικές ή αγροτικές δραστηριότητες. Ωστόσο, καθώς η συγκεκριμένα έρευνα έχει αρκετούς περιορισμούς,

διατυπώνεται το συμπέρασμα ότι η εκτίμηση του στοιχείου της σειράς γέννησης θα πρέπει να γίνεται σε συνδυασμό με τον τρόπο που αντιλαμβάνεται το παιδί τη θέση του στην οικογένεια καθώς και με τη δυναμική των σχέσεων αυτού με τα τυχόν άλλα αδέλφια αυτού και με τους γονείς του.

Στο πλαίσιο της κοινωνικογνωστικής θεωρίας της συμπεριφοράς, υπάρχουν ερευνητικά δεδομένα που καταδεικνύουν ότι το μοναχοπαίδι καθώς και το πρώτο παιδί της οικογένειας ως προς την έδραση του ελέγχου έχει μεγαλύτερες υποκειμενικές εκτιμήσεις εσωτερικού ελέγχου από ότι το τελευταίο παιδί (Crandall, Katkovsky, &Crandall, 1965. Hoffman, &Teyber, 1979.Krampen, 1982b, ό.α. στο Schneewind, 1995). Η διαφορά αυτή αποδίδεται στο ρόλο των γονέων στις οικογένειες με ένα ή δύο παιδιά ο οποίος είναι πιο έντονος. Ωστόσο, οι ερευνητές καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι ο βαθμός επίδρασης της σειράς γέννησης είναι σχετικά περιορισμένος, μη στατιστικά σημαντικός και διαμεσολαβείται από τις επιδράσεις που ασκούν οι διεργασίες που λαμβάνουν χώρα στο οικογενειακό πλαίσιο (Schneewind, 1995).

Σε ό,τι αφορά ερευνητικά δεδομένα στον ελληνικό χώρο, λέγεται ότι, καθώς στα πρωτότοκα παιδιά ανατίθεται συχνά η φύλαξη και η προσοχή των μικρότερων αδελφών τους, έχει βρεθεί ότι αυτά στρέφονται συχνότερα σε εκπαιδευτικά επαγγέλματα (Βάμβουκας, 1982, ό.α. στο Αγνή, 2002). Επίσης, έχει βρεθεί ότι σε φοιτητές **Ιατρικής** και Οδοντιατρικής αυτοί προέρχονται κυρίως από oligομελείς οικογένειες και ήταν τα πρώτα σε σειρά γέννησης παιδιά (Βαλαώρας, 1969, ό.α. στο Αγνή, 2002).

Ανάλογη επίδραση θεωρείται ότι ασκούν και άλλα χαρακτηριστικά που αφορούν στο μέγεθος της οικογένειας όπως το φύλο του ατόμου σε σχέση με το φύλο των αδελφών του. Έτσι, παραδοσιακά «ανδρικά» επαγγελματικά ενδιαφέροντα παρατηρούνται συχνότερα στις ανδρικές δυάδες αδελφών (δηλαδή οικογένειες με δύο αδέλφια). Ομοίως, εμφανίζεται μια τάση για τα κορίτσια, σε όλες τις θηλυκές δυάδες (δηλαδή στις οικογένειες με δύο κορίτσια), να σημειώνουν υψηλότερους βαθμούς σε πρότυπα ενδιαφερόντων που συνδέονται με παραδοσιακά «γυναικεία» επαγγέλματα (Γεωργούσης, 1995).

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι καταγράφεται η ανάγκη εμπειρικού ελέγχου των επιδράσεων διαστάσεων στοιχείων της δομής της οικογένειας (όπως το μέγεθος αυτής και η σειρά γέννησης του παιδιού) στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων και ειδικότερα στις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας στον τομέα αυτό λόγω έλλειψης εμπειρικών δεδομένων στη χώρα μας. Επίσης, καταγράφεται η ανάγκη εμπειρικού ελέγχου των επιδράσεων που ασκούνται στις συγκεκριμένες αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας τόσο από τον άξονα των διεργασιών όσο και από αυτόν της δομής της οικογένειας μαζί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο (ΚΟΙΕ) της οικογένειας

4.1 Εισαγωγικά

Το κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο της οικογένειας αποτελεί έναν από τους πιο πολυσυζητημένους παράγοντες για τις επιδράσεις που ασκεί στην επαγγελματική ανάπτυξη του ατόμου, επειδή σχετίζεται όχι μόνο με τη δυνατότητα κοινωνικής και οικονομικής στήριξης αυτού, αλλά και με τη μετάδοση αντίστοιχων πολιτιστικών προτύπων. Έτσι στη σχετική βιβλιογραφία εμφανίζονται πάρα πολλές έρευνες και σχετικά από αυτές δεδομένα που καταδεικνύουν ότι ο παράγοντας αυτός είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με την επαγγελματική ανάπτυξη του ατόμου. Στο πλαίσιο της παρούσης εργασίας δεν θα ήταν δυνατό ούτε άλλωστε σκόπιμο να αναφερθούμε σε όλα τα σχετικά ευρήματα. Από την πληθώρα αυτών των ερευνών στην επόμενη παράγραφο πραγματοποιούμε μια σύντομη θεματική επισκόπηση σε όσες διερευνούν τη σχέση του ΚΟΙΕ με τις μεταβλητές επαγγελματικής ανάπτυξης και στη συνέχεια εστιάζουμε στο πλαίσιο της κοινωνικογνωστικής θεωρίας της συμπεριφοράς και της κοινωνικογνωστικής θεωρίας για τη αυτοαποτελεσματικότητα.

Σε ό,τι αφορά τον εννοιολογικό και μεθοδολογικό προσδιορισμό του ΚΟΙΕ, τα τελευταία χρόνια διαφαίνεται στη σχετική βιβλιογραφία μια σημαντική διαφοροποίηση ως προς τον ορισμό του ΚΟΙΕ της οικογένειας (Ali&Saunders, 2006. Liuetal., 2004.Thompson&Subich, 2006). Παλαιότερα το κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο οριζόταν με αναφορά στο επάγγελμα, την εκπαίδευση και το εισόδημα των γονέων. Σήμερα, η τρέχουσα βιβλιογραφία το προσεγγίζει ως ένα σύνθετο ψυχολογικό φαινόμενο όπου το επάγγελμα, η εκπαίδευση και το εισόδημα των γονέων εκλαμβάνονται μόνο ως κάποιες από τις περιγραφικές διαστάσεις του.

Στη νέα εναλλακτική του προσέγγιση, το ΚΟΙΕ ορίζεται στη βάση τριών αλληλοσχετιζόμενων παραμέτρων (Rossides, 1990,1997, ό.α. στο Thompson&Subich, 2006): 1) ως προς τους οικονομικούς πόρους (περιλαμβάνει το εισόδημα, τα περιουσιακά στοιχεία, την οικονομική ασφάλεια, το μορφωτικό επίπεδο, τον προσωπικό έλεγχο στους πόρους άλλων, την ασφάλεια υγειονομικής περίθαλψης, τη σταθερότητα του οικογενειακού εισοδήματος), 2) ως προς το κοινωνικό κύρος (περιλαμβάνει το κύρος του επαγγέλματος όπως γίνεται κατανοητό από αυτόν που το ασκεί, το εύρος και το είδος της σχέσης του ατόμου με άλλες ομάδες ή κουλτούρες, την ατομική αίσθηση της αξίας σε σύγκριση με τους ομοίους του) και 3) ως προς την κοινωνική ισχύ (περιλαμβάνει ενδείξεις ελέγχου σε κοινωνικές αξίες όπως αυτές γίνονται αντιληπτές από το άτομο όπως αίσθηση δύναμης στο να αλλάξει ή να επηρεάσει κανείς τους άλλους, την πολιτική, τη νομική εξουσία κ.ά.).

4.2 Συνοπτική θεματική επισκόπηση ερευνητικών δεδομένων αναφερόμενων στη σχέση του ΚΟΙΕ με θέματα που αφορούν την επαγγελματική ανάπτυξη

Στη σχετική βιβλιογραφία εμφανίζονται πάρα πολλές έρευνες που προσπαθούν να εντοπίσουν την άμεση και έμμεση επίδραση του ΚΟΙΕ στον επαγγελματικό προσανατολισμό παιδιών και εφήβων. Μεγάλο μέρος των ερευνών αυτών διεξάγεται στις Η.Π.Α. και αφορά την κοινωνική κατάσταση αυτής. Από τις έρευνες αυτές οι περισσότερες έχουν ως δείγματα άτομα που ανήκουν στη λευκή φυλή και στη μεσαία κοινωνική τάξη και ακολουθεί μεγάλο μέρος ερευνών που προσπαθεί να προσδιορίσει τις μεταβλητές που επηρεάζουν (θετικά ή αρνητικά) εφήβους μειονοτικών ομάδων και μη προνομιούχων κοινωνικών στρωμάτων όπως Αφροαμερικανούς, Λατινοαμερικανούς και Ασιάτες-αμερικάνους (ενδεικτικά: Ali&McWhirter, 2006. Ali & Saunders, 2006.Ferry, Fouad & Smith, 2000.Flores & O' Brien, 2002.Kenny et al., 2003.Graham, 1992.Gushue et al., 2006.Gushue & Whitson, 2006.McWhirter, Hackett & Bandalos, 1998.Tang, Fouad & Smith, 1999. Turner&Lapan, 2003a,2003b κ.ά.) ενώ ελάχιστες έρευνες έχουν εξετάσει το αντίστροφο φαινόμενο, πως δηλαδή εξελίσσονται επαγγελματικά παιδιά που μεγαλώνουν σε συνθήκες οικονομικής ευμάρειας και αφθονίας καθώς και το αν έχουν βρεθεί σε κίνδυνο (Kerr&Sodano, 2003. Luthar, 2003, ό.α. στο Καζή, 2008).

Τα παιδιά των ανώτερων κοινωνικών και οικονομικών κατηγοριών φαίνεται να αντιμετωπίζουν με μεγαλύτερη άνεση τη διαδικασία επιλογής επαγγέλματος και επιτυγχάνουν στις πανεπιστημιακές τους σπουδές (ενδεικτικά: Falkowski&Falk, 1983. Watson&Stead, 1994 ό.α. στο Αγνή, 2002). Όσο υψηλότερο είναι το ΚΟΙΕ επίπεδο της οικογένειας τόσο υψηλότερες είναι και οι επαγγελματικές φιλοδοξίες των νέων (Vigod, 1972. Dillard & Perrin, 1980.Farmer, 1985.Hannah & Kahn, 1989.Human, 1956, ό.α. στο Αγνή, 2002.Edwards&Pasquale, 2003. ό.α. στο Καζή, 2008) καθώς και οι φιλοδοξίες για ανώτατη εκπαίδευση και για αντίστοιχα ακαδημαϊκά και επαγγελματικά επιτεύγματα (Otto, 2000). Το αντίθετο φαίνεται να συμβαίνει σε εφήβους συγκεκριμένων πολιτισμών (εθνικο-φυλετικών ομάδων) και χαμηλού κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου όπως για παράδειγμα σε Ασιάτες-Αμερικανούς (Lareau, 2003. Tang, Fouad & Smith, 1999, Patel, Salahuddin & O'Brien, 2008), σε Αφρο-αμερικανούς εφήβους (Constantine, Wallace & Kindachi, 2005.Graham, Taylor & Hudley, 1998.Jackson & Nutini, 2002. Turner & Lapan, 2003a,2003b), ΛατινοΑμερικανούς (Ali, McWhirter & Chronister, 2005. Flores&O'Brien, 2002.Kennyetal., 2003), κ.ά.

Επίσης, από το ΚΟΙΕ της οικογένειας, το μορφωτικό επίπεδο των γονέων έχει φανεί ότι είναι ένας καλός δείκτης για το είδος των πνευματικών ενδιαφερόντων με τα οποία θα ενθαρρυνθεί το παιδί να ασχοληθεί, όπως επίσης είναι καλός δείκτης για τα ακαδημαϊκά και επαγγελματικά επιτεύγματα. Η πολιτισμική ατμόσφαιρα του σπιτιού και το μορφωτικό υπόβαθρο ιδιαίτερα δε του πατέρα παίζουν σημαντικό ρόλο και κατευθύνουν τις επαγγελματικές προτιμήσεις των εφήβων (Moser, 1952. Zuckerman, 1981.Mullis, Mullis&Gerwels, 1998). Σημαντικότερο ρόλο φαίνεται να παίζει επίσης το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας ιδιαίτερα στα κορίτσια (Astin, Suniewick&Dweek, 1971. Human, 1956.O'Donnell&Anderson, 1978). Η μετα-ανάλυση των Brown και των συνεργατών του (1996) οδήγησε τους ερευνητές στο συμπέρασμα σχετικά με τις σημαντικές επιπτώσεις που έχει η κοινωνική τάξη στις

επαγγελματικές επιλογές, στην επαγγελματική προσαρμογή και στα ακαδημαϊκά επιτεύγματα.

Ακόμη και πιο σύγχρονες έρευνες έδειξαν ότι η κοινωνική τάξη φαίνεται να παίζει σημαντικό ρόλο στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων: επηρεάζει όχι μόνο την πρόσβαση σε πόρους για την εκπαίδευση και την υποστήριξη από το οικογενειακό δίκτυο, αλλά και το επίπεδο της επαγγελματικής προσαρμογής, την επίτευξη συνέπειας μεταξύ εργασίας και στόχων και τέλος, τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα δίνουν νόημα στην εργασία τους και βρίσκουν κίνητρο σε αυτήν (Blustein et al., 2002). Τα παιδιά που προέρχονταν από την εργατική τάξη δίνουν σημασία στα εξωτερικά αποτελέσματα της εργασίας (π.χ. εξωτερική αμοιβή), ενώ αντίθετα παιδιά τα οποία προέρχονται από ανώτερες κοινωνικές τάξεις διέθεταν μια πιο εσωτερικευμένη και θεωρητική άποψη για την εργασία (π.χ. ικανοποίηση από την εργασία, κοινωνική συμβολή κ.ά.) (Chaves et al., 2004).

Συμπερασματικά, από τη σύντομη θεματική επισκόπηση που παρουσιάστηκε θα λέγαμε ότι το ΚΟΙΕ της οικογένειας φαίνεται να επηρεάζει και να καθορίζει το περιεχόμενο των επαγγελματικών επιλογών ενός παιδιού καθώς σχετίζεται με τη διαθεσιμότητα ενός δικτύου (οικονομικού, οικογενειακού και πολιτισμικού).

Στις έρευνες που έχουν διεξαχθεί στον ελληνικό χώρο για τη σχέση του ΚΟΙΕ της οικογένειας με τα θέματα επαγγελματικής ανάπτυξης, σημασία φαίνεται να έχει το μορφωτικό και εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων. Έτσι, πολλοί μελετητές διαπίστωσαν ότι το ΚΟΙΕ της οικογένειας συσχετίζεται με την επίδοση του παιδιού σχολείο (Βρύζας, 1992. Γκόρος, 1992. Τζάνη, 1988. Τσιάντης, 1991. Κάτσικας, 1995. Σώκου-Μπάδα και συν., 1988, ό.α. στο Giannimis & Papanis, 2008), ενώ μικρότερο ρόλο φαίνεται να παίζει το οικονομικό επίπεδο. Καλύτερες προϋποθέσεις για ανάπτυξη των διανοητικών ικανοτήτων τους και πανεπιστημιακή εκπαίδευση έχουν τα παιδιά που οι γονείς τους έχουν οικονομική άνεση και υψηλό μορφωτικό και εκπαιδευτικό επίπεδο και όχι αυτών που εργάζονται σε χειρωνακτικά επαγγέλματα (Κοντογιαννοπούλου-Πολυδωρίδη, 1985. Ψαχαρόπουλος-Καζαμιάς, 1985. Τριαλιανός, 1988, ό.α. στο Αγνή, 2002). Όσο υψηλότερο το οικογενειακό εισόδημα τόσο υψηλότεροι οι μέσοι όροι σχολικής επίδοσης, αλλά το εισόδημα βρέθηκε να έχει άμεση σχέση με το επίπεδο μόρφωσης και το επάγγελμα των γονέων (Κασσωτάκης, 1981α, 1988).

Από μια συνολική εκτίμηση των σχετικών ερευνητικών πορισμάτων μπορεί κανείς να καταλήξει σε βασικές επισημάνσεις σχετικά με το μορφωτικό και εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων: προσδιορίζει τα κριτήρια επιλογής για την επαγγελματική απόφαση (π.χ. επιστημονικά επαγγέλματα, υψηλό εισόδημα, απόκτηση δύναμης, κοινωνικό και επαγγελματικό γόητρο των σπουδών όπως για τις ιατρικές και πολυτεχνικές σχολές, κ.ά.) και το επίπεδο των φιλοδοξιών των εφήβων (Αγνή & Παπάνης, 2007. Γεώργας και συν., 1991. Καλογήρου, 1979, 1986. Κασσιμάτη, 1991. Κασσωτάκης, 1981α, 1988. Κιντής, 1980. Λιάντης, 1996. Παπάς, 1989. Σακκάς, 1982. Τακανίδης, 1983. Τομπαΐδης, 1982, ό.α. στο Αγνή, 2002).

Ιδιαίτερη αναφορά θα πρέπει να γίνει επίσης και σε ότι αφορά το επάγγελμα των γονέων. Το επάγγελμα των γονέων θεωρείται σημαντικός παράγοντας στη διαμόρφωση των μελλοντικών επιλογών των εφήβων (Gounias & Vitsilakis Soroniatis, 2005). Οι ερευνητές διαπιστώνουν ότι οι έφηβοι επιδιώκουν επαγγέλματα παρόμοια με αυτά των πατέρων τους ή εκφράζουν επαγγελματικές προτιμήσεις αντίστοιχες ή

υψηλότερες από το επαγγελματικό επίπεδο του πατέρα (Βάμβουκας, 1982. Γεωργούσης, 1995. Κάντας, 1986. Μπούρμπουλας, 1981. Τζάνη, 1996). Όμως σε ορισμένες περιπτώσεις παρατηρείται και το αντίθετο: παιδιά που ο πατέρας τους ασκεί κάποιο μη επιστημονικό επάγγελμα, τείνουν να επιλέγουν ανώτατες σχολές, τάση που ερμηνεύεται ως προσπάθεια κοινωνικής κινητικότητας προς τα άνω (Δημητρώπουλος και συν., 1994. Πυργιωτάκης, 1992).

Είναι φανερό λοιπόν ότι το ΚΟΙΕ της οικογένειας επηρεάζει την πορεία και την κατεύθυνση της επαγγελματικής ανάπτυξης, ιδιαίτερα δε τα επαγγελματικά σχέδια των νέων. Γενικά, το υψηλό μορφωτικό και οικονομικό επίπεδο της οικογένειας έχει, συνήθως, θετική επίδραση στην επαγγελματική ανάπτυξη, ενώ, αντίθετα, το χαμηλό μορφωτικό και οικονομικό επίπεδο του οικογενειακού περιβάλλοντος δρα περιοριστικά ως προς τον ορίζοντα των επαγγελματικών βλέψεων και φιλοδοξιών του ατόμου (Κασσωτάκης & Μαρμαρινός, 2004).

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι έρευνες από το χώρο της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης καταδεικνύουν ότι το ΚΟΙΕ της οικογένειας με τις υλικοτεχνικές και πολιτιστικές συνθήκες που συνιστούν το «πορτραίτο» της και τον χαρακτήρα των κοινωνικών σχέσεων που αναπτύσσονται σε αυτήν, συνδέεται με πρακτικές ανατροφής που είτε προωθούν την ανάπτυξη της αυτονομίας και αυτάρκειας, την επιδίωξη υψηλών στόχων και άλλων θετικών χαρακτηριστικών, είτε συντελούν στην ανάπτυξη της παθητικότητας του ετεροκαθορισμού της ζωής και άλλων αρνητικών χαρακτηριστικών (Πυργιωτάκης, 1986). Γενικά, το οικογενειακό περιβάλλον (το οποίο καθορίζεται από ένα πλέγμα εννοιών και δραστηριοτήτων όπως το οικονομικό και μορφωτικό επίπεδο των γονέων, η δομή της οικογένειας, οι σχέσεις και οι μορφές αλληλεπίδρασης μεταξύ των μελών τους συστήματος οικογένεια, κ.ά.) αποτελούν τον σημαντικότερο παράγοντα κοινωνικοποίησης του παιδιού με θετική ή αρνητική μορφή (Πυργιωτάκης, 1996).

4.3 Οι επιδράσεις του ΚΟΙΕ της οικογένειας στην επαγγελματική ανάπτυξη στο πλαίσιο της κοινωνικογνωστικής θεωρίας της συμπεριφοράς και της κοινωνικογνωστικής θεωρίας για τη σταδιοδρομία

Στο πλαίσιο της κοινωνικογνωστικής θεωρίας της συμπεριφοράς έρευνες καταδεικνύουν ότι το ΚΟΙΕ της οικογένειας σχετίζεται με τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας και την τάση του ατόμου για αυτοκαθορισμό. Έτσι, οι Hannah&Kahn (1989), αναφέρουν ότι το υψηλότερο ΚΟΙΕ επίπεδο της οικογένειας σχετίζεται θετικά με τις αντιλήψεις επαγγελματικής αυτοαποτελεσματικότητας στα κορίτσια. Όμοια ο Young (1983) διαπίστωσε ότι σε περιπτώσεις εθνοφυλετικών ομάδων, η φυλή συνδέεται με το ΚΟΙΕ και έχει σημαντική επίδραση στις επαγγελματικές φιλοδοξίες και την επίδοση των εφήβων. Η ίδια διαπίστωση υποστηρίχθηκε από τους Hughes&Demo (1989) όπου το ΚΟΙΕ ήταν ο σημαντικότερος παράγοντας που προέβλεψε τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας και την τάση του ατόμου για αυτοκαθορισμό. Πολύ αργότερα, ο Bandura και οι συνεργάτες του (2001) όπως αναφέρθηκε στην παράγραφο της θεωρητικής διερεύνησης των επιδράσεων των ενδοοικογενειακών διεργασιών στην επαγγελματική ανάπτυξη, κατέδειξε ότι το ΚΟΙΕ της οικογένειας σχετίζεται με τις αντιλήψεις ακαδημαϊκής αυτοαποτελεσματικότητας των γονέων και επηρεάζει αυτές των γόνων τους.

Στο πλαίσιο της κοινωνικογνωστικής θεωρίας για τη σταδιοδρομία το ΚΟΙΕ της οικογένειας ενσωματώνεται στην ενότητα «περιβαλλοντικοί παράγοντες». Η ομάδα αυτή των επιδράσεων, προηγείται όλων των διαδικασιών και συμμετέχει στη διαμόρφωση των μαθησιακών εμπειριών και των γνωστικών μηχανισμών (αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας, προσδοκίες αποτελέσματος, στόχοι).

Οι εισηγητές της θεωρίας σε επισκόπηση ερευνητικών δεδομένων μέχρι την περίοδο που διατυπώνουν τις θέσεις τους σχετικά με το ρόλο των υποστηρικτικών μηχανισμών και των περιορισμών (Blustein, 2001. Blustein et al., 2002. Lent, Brown & Hackett, 2000. Lent et al., 2001. McWhirter, 1997. Richie et al., 1997) καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι ιδιαίτερα στις περιπτώσεις ύπαρξης πραγματικών-ρεαλιστικών ή αντιλαμβανόμενων περιορισμών που προσδιορίζουν περιβαλλοντικοί παράγοντες (μεταξύ των οποίων συμπεριλαμβάνεται και το ΚΟΙΕ της οικογένειας), η έρευνα και η συμβουλευτική πρακτική θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τον τυχόν αντισταθμιστικό ρόλο των υποστηρικτικών μηχανισμών στην επαγγελματική ανάπτυξη ιδιαίτερα των νέων ατόμων (από την οικογένεια ή την κοινότητα) για τη μελέτη αλλά και την ντιμετώπισή τους (Lent, Brown & Hackett, 2000). Υπό αυτήν την έννοια, η αντίληψη περιορισμών (ή ευκαιριών) αντανακλά μια αλληλεπίδραση μεταξύ αντικειμενικών περιβαλλοντικών παραγόντων και ενεργούς αναγνώρισης και αντιμετώπισης αυτών των παραγόντων.

Συγκεκριμένοι εξωτερικοί περιορισμοί που εντόπισαν άλλοι ερευνητές ότι επηρεάζουν την επαγγελματική ανάπτυξη, ιδιαίτερα τους εφήβους που προέρχονται από χαμηλά κοινωνικο-οικονομικά στρώματα είναι: η έλλειψη επαγγελματικών ευκαιριών, η περιορισμένη έκθεση και πρόσληψη πληροφοριών ως προς τις επαγγελματικές επιλογές, η έλλειψη κοινωνικού-συγγενικού δικτύου υποστήριξης, τα περιορισμένα οικονομικά μέσα της οικογένειας, οι διακρίσεις φύλου, φυλής ή εθνικότητας στο εκπαιδευτικό ή επαγγελματικό περιβάλλον, η διαφωνία στην οικογένεια σχετικά με τις επαγγελματικές αποφάσεις, τα οποία οδηγούν σε δισταγμό επιδίωξης επαγγελματικών δραστηριοτήτων για τις οποίες τα άτομα αντιλαμβάνονται ότι θα προκύψουν εμπόδια οικονομικά και κοινωνικά (Ferry, Fouad & Smith, 2000. Luzzo & McWhirter, 2001). Επίσης, ό,τι αποτελεί εμπόδιο για τα παιδιά των χαμηλών κοινωνικο-οικονομικών τάξεων, αντίστροφα, μπορεί να αποτελέσει ευκαιρία για τα παιδιά που προέρχονται από υψηλότερα στρώματα: τους παρέχονται οικονομικοί πόροι για να σπουδάσουν, έχουν ισχυρό κοινωνικό δίκτυο που τους υποστηρίζει (π.χ. γνωριμίες με ανθρώπους εξουσίας) και νιώθουν ότι τουλάχιστον είναι διασφαλισμένο το δικαίωμά τους να τους δοθούν ευκαιρίες (Ferry, Fouad & Smith, 2000).

Στη συνέχεια ερευνητικά δεδομένα επιβεβαίωσαν τη θετική επίδραση των προσβάσιμων πηγών κοινωνικής στήριξης (όπως η υποστήριξη από τους γονείς) στην ενεργό αντιμετώπιση των πραγματικών-ρεαλιστικών ή αντιλαμβανόμενων περιορισμών. Ο βαθμός στήριξης και ενθάρρυνσης από σημαντικά πρόσωπα που αποτελούν το περιβάλλον κοινωνικής επιρροής ενός νέου κυρίως ατόμου όπως είναι οι γονείς, όχι μόνο λειτουργεί ενισχυτικά στην επαγγελματική του ανάπτυξη αλλά είναι δυνατό, σε ορισμένες περιπτώσεις να αντισταθμίσει ή ακόμα και να εξουδετερώσει τα εμπόδια που θέτει το χαμηλό κοινωνικο-οικονομικό του επίπεδο, ή τους όποιους περιορισμούς θέτουν προσωπικά στοιχεία, ακόμη και άλλες διακρίσεις (φύλου, ταξικές, εθνικο-φυλετικές) που μπορεί να αντιμετωπίσει ένα την περίοδο που λαμβάνουν χώρα οι διαδικασίες επαγγελματικής ανάπτυξης, ειδικότερα όταν συντελείται η διαμόρφωση των ενδιαφερόντων των στόχων και των επιλογών,

σύμφωνα με το μοντέλο επιλογής σταδιοδρομίας της κοινωνικογνωστικής θεωρίας για τη σταδιοδρομία.

Έτσι, στις περιπτώσεις κατώτερων οικονομικά και πολιτισμικά διαφορετικών ομάδων που έχουν μελετηθεί όπως σε Αφρο-Αμερικανούς στις Η.Π.Α., έχει διαπιστωθεί ότι υπάρχουν περιορισμοί που προσδιορίζει η διαφορετική τους εθνικότητα όπως είναι οι περιορισμένες και συγκεκριμένες επαγγελματικές επιλογές, αλλά εδώ η επίδραση των γονέων ήταν πιο σημαντική από αυτή της εθνικότητας στη διαμόρφωση αντιλήψεων επαγγελματικής αυτοαποτελεσματικότητας για συγκεκριμένες επαγγελματικές δραστηριότητας καθώς και των αντίστοιχων με αυτές επιλογών (Turner&Lapan, 2002,2003a,2003b). Όμοια και οι Constantine, Wallace&Kindachi (2005), διερευνώντας την αντίληψη εμποδίων στην ίδια πολιτισμική ομάδα, έδειξε όπως έχει ήδη αναφερθεί στην παράγραφο των σχέσεων των διεργασιών που λαμβάνουν χώρα στην οικογένεια με θέματα της επαγγελματικής ανάπτυξης (βλ. 5.Α.1.δ) ότι όσο μεγαλύτεροι οι περιορισμοί που αντιλαμβάνονται οι έφηβοι τόσο υψηλότερος ο βαθμός επαγγελματικής αναποφασιστικότητας, ενώ η υποστήριξη των γονέων σχετίζεται θετικά με τη ύπαρξη βεβαιότητας στην επαγγελματική επιλογή.

Επίσης, η Kenney και οι συνεργάτες της (2003) διερεύνησαν σε Λατινοαμερικάνους εφήβους την υποκειμενική αντίληψη των εμποδίων και την υποστήριξη από μέλη του οικογενειακού περιβάλλοντος στη συμπεριφορά και την επίδοση στο σχολείο και στη διαμόρφωση επαγγελματικών φιλοδοξιών. Όσο περισσότεροι οι περιορισμοί που αντιλαμβάνονται οι νέοι (ρατσισμός, πολιτισμική διάκριση, οικονομική αποστέρηση, ανεπαρκής εκπαίδευση), τόσο χαμηλότερες οι φιλοδοξίες τους, στοιχείο που επιβεβαιώθηκε και από μεταγενέστερη έρευνα του Jackson και των συνεργατών του (2006) σε εφήβους κατώτερων οικονομικά και πολιτισμικά διαφορετικών τάξεων (Αφροαμερικανούς και Λατινοαμερικανούς). Ωστόσο, η υποστήριξη από πρόσωπα του οικογενειακού περιβάλλοντος καταδείχθηκε στατιστικά πιο σημαντικός προβλεπτικός παράγοντας από τους αντιλαμβανόμενους περιορισμούς (Kenneyetal., 2003).

Η ύπαρξη υποστήριξης από τους γονείς Λατινοαμερικάνων εφήβων κοριτσιών και η αντίληψη λιγότερων περιορισμών βρέθηκε να σχετίζεται επίσης με την ύπαρξη υψηλότερων επαγγελματικών φιλοδοξιών, ενώ οι υπόλοιποι περιβαλλοντικοί παράγοντες που μελετήθηκαν (επίπεδο πολιτισμικής επιρροής, η στάση και συμπεριφορά σε φεμινιστικά θέματα, η εκπαίδευση της μητέρας και η επαγγελματική της δραστηριότητα) δε βρέθηκε να επηρεάζουν τη διαμόρφωση αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας για μη παραδοσιακές επαγγελματικές δραστηριότητες.(Flores&O'Brien, 2002).

Τα τελευταία χρόνια στη σχετική βιβλιογραφία το ΚΟΙΕ της οικογένειας εφήβων συγκεκριμένων πληθυσμιακών ομάδων (όπως π.χ. εθνοφυλετικών) διερευνάται ως προς τις σχέσεις του και τις επιδράσεις που ασκεί στους κοινωνικογνωστικούς μηχανισμούς (αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας και προσδοκίες αποτελέσματος) που επηρεάζουν την επαγγελματική τους ανάπτυξη. Οι Ali, McWhirter&Chronister (2005), μελετώντας εφήβους χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου στις Η.Π.Α., κατέδειξαν ότι η επίδραση αυτού καθαυτού του κοινωνικοοικονομικού επιπέδου της οικογένειάς τους στις μεταβλητές που προβλέπει το μοντέλο επιλογής σταδιοδρομίας της θεωρίας για την επαγγελματική ανάπτυξη χάνεται, όταν συνυπολογίζεται η επίδραση συγκεκριμένων παραγόντων όπως η κοινωνική υποστήριξη και οι

αντιλαμβανόμενοι περιορισμοί. Οι έφηβοι που είχαν μεγαλύτερη υποστήριξη από τους συγγενείς τους (συγκεκριμένα από τα αδέρφια τους ανεξαρτήτως φύλου), καθώς και από φίλους τους, φάνηκε ότι είχαν υψηλότερες αντιλήψεις ακαδημαϊκής και επαγγελματικής αυτοαποτελεσματικότητας και χαμηλότερα επίπεδα αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας σχετικά με τους περιορισμούς στη σταδιοδρομία τους.

Παρόμοια ήταν τα αποτελέσματα και σε μεταγενέστερη έρευνα σε εφήβους χαμηλού κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου αγροτικής περιοχής (στα Απαλάχια Όρη) (Ali&Saunders, 2006). Εδώ οι ερευνητές διερεύνησαν παράγοντες που διαμορφώνουν τους κοινωνικογνωστικούς μηχανισμούς (τις αντιλήψεις επαγγελματικής και ακαδημαϊκής αυτοαποτελεσματικότητας και τις προσδοκίες για αποτελέσματα) στις ακαδημαϊκές και επαγγελματικές φιλοδοξίες της ομάδας των εφήβων. Οι ερευνητές επιβεβαίωσαν μεταξύ άλλων ότι οι έφηβοι με τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά είχαν χαμηλές επιδόσεις στους κοινωνικογνωστικούς μηχανισμούς και χαμηλές ακαδημαϊκές και επαγγελματικές φιλοδοξίες. Ωστόσο, στη συγκεκριμένη έρευνα παρά το ότι η υποστήριξη από τους γονείς, τα συγγενικά πρόσωπα, τους φίλους και τους εκπαιδευτικούς δεν ήταν χαμηλή και φάνηκε να επηρεάζει τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας και τις προσδοκίες για αποτελέσματα περισσότερο από το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, δε θεωρήθηκε ότι λειτούργησε αντισταθμιστικά στο να τους βοηθήσει να βελτιώσουν τις χαμηλές επαγγελματικές τους φιλοδοξίες.

Τα υψηλά επίπεδα υποστήριξης από τους γονείς τους βρέθηκε να λειτουργούν επίσης αντισταθμιστικά στις αρνητικές επιδράσεις του χαμηλού ΚΟΙΕ ΑφροΑμερικανών εφήβων (οι οποίοι αποτελούν ομάδα υψηλού κινδύνου) στις επαγγελματικές τους φιλοδοξίες, στην εκτίμηση της ικανότητάς τους για ακαδημαϊκή επίδοση και στην αυτοεκτίμηση (Cunninghametal., 2002). Έτσι, τόσο οι παραπάνω ερευνητές (Cunninghametal., 2002. Ali, McWhirter&Chronister, 2005), όσο και ο Liu σε επισκόπηση ερευνών που έκανε μεταξύ των ετών 1981 έως 2000 (Liuetal., 2004), προτείνουν ότι η έρευνα για την πιθανή επίδραση της κοινωνικοοικονομικής τάξης στην επαγγελματική ανάπτυξη και την επαγγελματική συμβουλευτική θα πρέπει να συμπεριλάβει πιο εκλεπτυσμένους και βασισμένους σε θεωρία δείκτες αυτής της δομής, όπως επίσης θα πρέπει ίσως να θεωρήσουμε ότι η επίδραση του κοινωνικοοικονομικού επιπέδου μπορεί να διαμεσολαβείται από άλλες μεταβλητές.

Επίσης, τα τελευταία χρόνια στο πλαίσιο της κοινωνικογνωστικής θεωρίας για τη σταδιοδρομία διερευνάται η σχέση μεταξύ του ΚΟΙΕ της οικογένειας και οι επιδράσεις αυτού στη διαδικασία λήψης και υλοποίησης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων και τις σχετικές αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας. Έτσι, οι Thompson&Subich (2006) διερεύνησαν σε φοιτητές-τριες τη σχέση του ΚΟΙΕ της οικογένειας με την αυτοαποτελεσματικότητα στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων και τη βεβαιότητα για την επαγγελματική επιλογή. Τα αποτελέσματά τους επιβεβαίωσαν την ύπαρξη (αν και όχι στατιστικά σημαντικής) θετικής συνάφειας μεταξύ του ΚΟΙΕ και των συγκεκριμένων αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας καθώς και της βεβαιότητας για την επαγγελματική επιλογή.

Επίσης, οι Rollins&Valdez, (2006), διερεύνησαν σε δείγμα Αφρο-Αμερικανών εφήβων μαθητών Λυκείου τις σχέσεις μεταξύ του αντιλαμβανόμενου ρατσισμού, του φύλου, του ΚΟΙΕ της οικογένειας, των αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας για την ολοκλήρωση εργασιών αναζήτησης εργασίας, των αντιλήψεων

αυτοαποτελεσματικότητας στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων και της επαγγελματικής ταυτότητας. Οι ερευνητές επιβεβαίωσαν μεταξύ άλλων την υπόθεσή τους ότι τα άτομα με υψηλότερα επίπεδα εθνικής ταυτότητας και υψηλότερο ΚΟΙΕ της οικογένειας έχουν υψηλότερη επίδοση και στους δύο τύπους αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας. Ωστόσο, στον αντίποδα αυτών των ερευνητικών δεδομένων, οι Patel, Salahuddin&O'Brien (2008) εξετάζοντας σε μια συγκεκριμένη πολιτισμική ομάδα εφήβων (ασιάτες-αμερικανούς) τη σχέση του ΚΟΙΕ της οικογένειας με τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων δε διαπίστωσαν κάποια σχέση μεταξύ του ΚΟΙΕ με τις συγκεκριμένες αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας (το ΚΟΙΕ δεν φάνηκε να λειτουργεί ως παράγοντας πρόβλεψης των συγκεκριμένων αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας), εύρημα που για τους ερευνητές είναι πιθανό να οφείλεται στον τρόπο που προσδιορίστηκε το ΚΟΙΕ της οικογένειας (μόνο από το εισόδημα της οικογένειας).

4.4 Συμπεράσματα

Το ΚΟΙΕ της οικογένειας φαίνεται ότι μπορεί να επηρεάζει και να καθορίζει θέματα της επαγγελματικής ανάπτυξης των εφήβων όπως η διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων, σύμφωνα με στοιχεία που έχουν καταδειχθεί από έρευνες στο εξωτερικό και στη χώρα μας. Έτσι, είναι δυνατό να διευκολύνει ή να δυσχεράνει την εν λόγω διαδικασία, καθώς φαίνεται να σχετίζεται με την επαγγελματική αναποφασιστικότητα, επηρεάζει τη διαμόρφωση των επαγγελματικών στόχων (τις επαγγελματικές και ακαδημαϊκές φιλοδοξίες, το περιεχόμενο των τελικών εκπαιδευτικών και επαγγελματικών επιλογών, το σχεδιασμό των απαιτούμενων βημάτων για τη λήψη αποφάσεων, κ.ά.) (Blustein et al., 2001.Dillard & Perrin, 1980.Edwards & Pasquale, 2003.Farmer, 1985.Hannah & Kahn, 1989.Human, 1956.Mullis, Mullis & Gerwels, 1998.Vigod, 1972), σχετίζεται με τις απόψεις σχετικά με την εργασία (Chaves et al., 2004) και με τα ακαδημαϊκά επιτεύγματα και την επίδοση Falkowski & Falk, 1983.Graham, Taylor & Hudley, 1998.Jackson & Nutini, 2002.Moser, 1952.Otto, 2000.Stead, 1994.Turner & Lapan, 2003a.Watson&Zuckerman, 1981).

Στο πλαίσιο της κοινωνικογνωστικής θεωρίας για τη σταδιοδρομία το ΚΟΙΕ της οικογένειας αποτελεί έναν περιβαλλοντικό παράγοντα που κατατάσσεται στις γενικές επιδράσεις, ο οποίος συμμετέχει στη διαμόρφωση των κοινωνικογνωστικών μηχανισμών. Έτσι, σύμφωνα με σύγχρονα ερευνητικά δεδομένα σχετίζεται με τις αντιλήψεις επαγγελματικής αυτοαποτελεσματικότητας (Ali, McWhirter&Chronister, 2005. Ali&Saunders, 2006.Constantineetal., 2005), τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων και για την ολοκλήρωση εργασιών αναζήτησης εργασίας (Rollins&Valdez, 2006.Patel, Salahuddin&O'Brien, 2008.Thompson&Subich, 2006).

Ωστόσο, τα σχετικά ευρήματα είναι σχετικά περιορισμένα σε αριθμό, δεν αφορούν τον ελληνικό χώρο και ως εκ τούτου καταγράφεται η ανάγκη περαιτέρω εμπειρικού ελέγχου των σχέσεων του ΚΟΙΕ της οικογένειας με θέματα της επαγγελματικής ανάπτυξης εφήβων όπως οι αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων.

Πολύ περισσότερο, η ανάγκη περαιτέρου εμπειρικού ελέγχου των επιδράσεων του ΚΟΙΕ στις συγκεκριμένες αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας στο εύρος της

συγκεκριμένης θεωρίας καθίσταται επιτακτική, δεδομένου ότι, σύμφωνα με τα ερευνητικά δεδομένα που αναφέρθηκαν, η επίδρασή του είναι δυνατό να χάνεται, όταν συνυπολογίζεται εκείνη άλλων παραγόντων όπως η υποστήριξη από σημαντικά πρόσωπα όπως γονείς ή φίλοι (κοινωνική υποστήριξη) και οι αντιλαμβανόμενοι περιορισμοί (Ali, McWhirter&Chronister, 2005. Ali & Saunders, 2006.Constantine et al., 2005.Cunningham, Hurley, Foney & Hayes, 2002.Ferry, Fouad & Smith, 2000.Flores&O'Brien, 2002.Thompson&Subich, 2006.Turner&Lapan, 2003b). Με άλλα λόγια, η επίδραση του ΚΟΙΕ της οικογένειας στα θέματα επαγγελματικής ανάπτυξης που εξετάζονται είναι πιθανό σε ορισμένες περιπτώσεις να διαμεσολαβείται από άλλους παράγοντες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η ομάδα των ομηλίκων και οι φιλικές σχέσεις με τους συνομηλίκους

5.1 Εισαγωγικά

Σε προηγούμενη ενότητα ασχοληθήκαμε με την πρωτογενή κοινωνικοποίηση που συντελείται αποκλειστικά στο οικογενειακό πλαίσιο και τον τρόπο που επηρεάζει τους νέους στη διαδικασία της επαγγελματικής τους ανάπτυξης. Η δευτερογενής κοινωνικοποίηση συντελείται όχι μόνο μέσα στην οικογένεια αλλά κυρίως στον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο του ατόμου. Στο χώρο αυτό εντάσσεται το σχολείο, οι συνομήλικοι, ποικίλες άλλες κοινωνικές ομάδες στις οποίες συμμετέχει το νέο άτομο, τα Μ.Μ.Ε., άνθρωποι από τον επαγγελματικό χώρο του ατόμου, κ.ά. (Κασσωτάκης & Μαρμαρινός, 2004).

Η ομάδα των ομηλίκων (peergroups) και οι φιλικές σχέσεις με τους συνομηλίκους (friendships) θεωρούνται από τους αναπτυξιακούς ψυχολόγους ιδιαίτερα σημαντικές πηγές από τις οποίες τροφοδοτείται η ταυτότητα του νέου ατόμου³⁴ (π.χ. Erikson, 1968.Flum&Porton, 1995.Marcia, 1980). Οι πηγές αυτές του προσφέρουν κοινωνική στήριξη (socialsupport)³⁵ όχι μόνο την περίοδο της εφηβείας και της νεότητας αλλά σε όλη τη διάρκεια της ζωής του (Harter, 1999. Hartup&Stevens, 1997.Rubin, Bukowski, &Parker, 1998). Η επίδραση της ομάδας των ομηλίκων ξεκινά ήδη από το 4ο έτος της ζωής του παιδιού, όπου αυτό αρχίζει να συμμετέχει σε κοινά παιχνίδια με άλλους. Η συναναστροφή αυτή εντείνεται σταδιακά, ενώ η φοίτηση στο σχολείο ενισχύει το ρόλο τους. Μέσα στις ομάδες αυτές το άτομο μαθαίνει να συνεργάζεται για την επίτευξη στόχων, να ανταγωνίζεται τους άλλους, να συγκρίνει τον εαυτό του, να προσαρμόζει τη συμπεριφορά του στα αποδεκτά πρότυπα της ομάδας, να αποκτά κοινωνικές δεξιότητες κ.ά. (Κασσωτάκης & Μαρμαρινός, 2004). Στο πλαίσιο της κοινωνικογνωστικής θεωρίας της συμπεριφοράς (Bandura, 1986,1997) σε ό,τι αφορά τους τρόπους διαμόρφωσης και εξέλιξης της έννοιας της αυτοαποτελεσματικότητας στην προσωπική ιστορία του ατόμου, πρωτίστως η οικογένεια, μετά το σχολείο και ακολούθως οι συναναστροφές με τους συνομηλίκους διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαδικασία αυτή. Σε ό,τι αφορά την τελευταία πηγή, στο πλαίσιο δηλαδή των συναναστροφών με τους συνομηλίκους διαδραματίζονται οι διεργασίες κοινωνικής μάθησης και παρέχονται στο παιδί πληροφορίες για την εκτίμηση και επαλήθευση της κοινωνικής του επάρκειας μέσω της σύγκρισης με τα άλλα παιδιά. Ο Bandura (1986) υποστηρίζει ότι οι συνομήλικοι εξυπηρετούν σημαντικές λειτουργίες επάρκειας: όσοι από αυτούς είναι πιο έμπειροι και ικανοί παρέχουν πρότυπα ικανοποιητικών τρόπων συμπεριφοράς. Επιπλέον, οι συνομήλικοι παρέχουν για το παιδί σημεία αναφοράς για τη σύγκριση της επάρκειάς του και της εκτίμησης των

ικανοτήτων του. Επομένως, τα παιδιά είναι ιδιαίτερα ευαίσθητα στα μηνύματα σχετικά με την κοινωνική τους θέση μεταξύ των συνομιλήκων στις κοινές τους δραστηριότητες, οι οποίες καθορίζουν το γόητρο και τη δημοτικότητά τους.

Οι συνάφειες της κοινωνικής στήριξης με τις πτυχές της έννοιας του εαυτού, ιδιαίτερα την αυτοεκτίμηση και την αυτοαντίληψη έχουν εξεταστεί σε πλήθος παλαιότερων αλλά και πιο σύγχρονων ερευνών. Όλες αυτές οι έρευνες έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η όσο μεγαλύτερη είναι η κοινωνική στήριξη που νιώθει το άτομο ότι λαμβάνει από διάφορα πρόσωπα του κοινωνικού του περιγύρου, τόσο θετικότερες οι εκτιμήσεις του εαυτού (βλ. περισσότερα Μακρή-Μπότσαρη, 2001). Επίσης, πλήθος διατμητικών και διαχρονικών μελετών έχει καταδείξει μια θετική σχέση ανάμεσα στην κοινωνική στήριξη που προσφέρει η αλληλεπίδραση με τις ομάδες των ομηλικών και σε διάφορες παραμέτρους που αφορούν στον τομέα της ψυχικής του υγείας: υψηλότερη αυτοεκτίμηση, θετική αυτοαντίληψη, καλύτερη προσαρμογή στο σχολικό περιβάλλον, ανάπτυξη κοινωνικών ικανοτήτων, ψυχολογική προσαρμογή και ωριμότητα κ.ά., ακόμη και σε περιπτώσεις που ο έφηβος μεγαλώνει κάτω από «σκληρές» οικογενειακές συνθήκες (π.χ. φτώχεια, κακοποίηση, κ.ά.) (βλ. Hartup&Stevens, 1997. Λεονταρή, 1989. Μακρή-Μπότσαρη, 2001). Βέβαια, πολλές έρευνες έχουν δείξει ότι η ομάδα των ομηλικών και οι φιλικές σχέσεις με τους συνομιλήκους ευθύνονται και για την προβληματική («αντικοινωνική» και παραβατική) συμπεριφορά του εφήβου καθώς αποτελούν το «πεδίο δοκιμής» τέτοιων μορφών συμπεριφοράς (βλ. Μακρή-Μπότσαρη, 2001).

Η βαρύτητα της επίδρασης των σχέσεων με την ομάδα των ομηλικών και των φιλικών σχέσεων με τους συνομιλήκους την περίοδο της εφηβείας και στην πρώτη νεότητα (όψιμη εφηβεία) σε αναπτυξιακά ή άλλα θέματα ψυχικής υγείας διαφοροποιείται ανάλογα: α) τη φάση ζωής του ατόμου και β) την αντίληψή του για το εύρος και την ποιότητα των διαπροσωπικών σχέσεων που διατηρεί με τα πρόσωπα του οικογενειακού περιβάλλοντος που θεωρεί σημαντικά (Hartup&Stevens, 1997).

Έτσι, σε ό,τι αφορά τον πρώτο παράγοντα, κατά τη διάρκεια της εφηβείας το δίκτυο των σημαντικών άλλων αναδομείται και παρατηρείται μια μεταβολή στη φύση των σχέσεων των εφήβων με τους συνομιλήκους τους. Οι ομάδες της παιδικής ηλικίας και οι σχέσεις που αναπτύσσει το άτομο με τους συνομιλήκους είναι διαφορετικές από εκείνες των εφήβων. Η διαφορά τους έγκειται στις διαφορετικές ψυχοκοινωνικές ανάγκες που εξυπηρετούν σε ατομικό επίπεδο στην περίοδο της εφηβείας (Ναυρίδης, 1989). Στην πρώτη φάση της εφηβείας το άτομο ενδιαφέρεται να χαλαρώσει την εξάρτησή του από τους γονείς. Στο μέσο της εφηβείας, απασχολείται με το να «εγκαταστήσει» τον εαυτό του ανάμεσα στους συνομιλήκους (Marsha, 1996).

Δεν είναι τυχαίο ότι σχετικές έρευνες έχουν καταδείξει ότι στην εφηβεία τα νεαρά άτομα τείνουν να μοιράζονται τις προσωπικές τους σκέψεις περισσότερο με τους φίλους παρά με τους γονείς τους, ενώ το 29% του συνολικού διαθέσιμου χρόνου της ημέρας τον περνούν με τους φίλους τους (Harter, 1999. Hartup&Stevens, 1997).

Επίσης, με την έλευση της εφηβείας και καθώς οι αναπτυσσόμενοι έφηβοι αναζητούν την ανεξαρτητοποίησή τους από τον οικογένεια (Feldman, 2009. Παρασκευόπουλος, 1985), ο «παιδικού τύπου» δεσμός με τους γονείς εξελίσσεται σε μια πιο ισότιμη σχέση μεταξύ τους, οι δε φίλοι αρχίζουν να αποτελούν μια σημαντική πηγή στήριξης για τον έφηβο (Sabetelli&Mazor, 1985). Η διεργασία της ανεξαρτητοποίησης του εφήβου δηλαδή, έχει ως συνέπεια τη χαλάρωση των συναισθηματικών δεσμών και τη

μείωση της εξάρτησης από τους γονείς του, οι οποίοι μέχρι τώρα αποτελούσαν την κύρια πηγή συναισθηματικής τροφής αυτού (Τσιάντης, 1991). Έτσι σε αυτό το στάδιο οι φίλοι και η ομάδα των ομιλήκων είναι εκείνοι προς τους οποίους ο έφηβος στρέφεται όλο και περισσότερο αναζητώντας συμβουλή και διαπροσωπική αλληλεπίδραση (Grusec&Lytton, 1988. Helsen, Vollebergh&Meeus, 2000). Για τον έφηβο η οικογένεια δεν αποτελεί πια το μοναδικό πόλο έλξης και κάλυψης των συναισθηματικών του αναγκών αλλά μετατοπίζεται προς τις σχέσεις με τους συνομηλίκους (Berndt, &Perry, 1986. Josselson, 1992.Sullivan, 1953).

Σε ό,τι αφορά το δεύτερο παράγοντα, τη διαφοροποίηση της επίδρασης της ομάδας των ομηλίκων και των φιλικών σχέσεων με τους συνομηλίκους σε σχέση με αυτή των γονέων την περίοδο της εφηβείας, αν και τα νεαρά άτομα αναζητούν ολοένα και περισσότερο τη στήριξη των συνομηλίκων τους, η πλειονότητα αυτών εξακολουθεί να βασίζεται στους γονείς για συναισθηματική στήριξη και συμβουλές. Έτσι, η εφηβεία σήμερα θεωρείται μια περίοδος αυξανόμενης αυτονομίας και ταυτόχρονα διατήρησης της εγγύτητας με τους γονείς και άλλους σημαντικούς ενήλικες (Laibre, Carlo, &Raffaelli, 2000). Με τον τρόπο αυτό, αν και έφηβοι συχνά δίνουν την εντύπωση πως έχουν αποσυνδεθεί ψυχικά από τους γονείς τους, σε πολλές έρευνες διαπιστώνεται ότι αισθάνονται συναισθηματικά κοντά τους και τους σέβονται. Έρευνα στον ελληνικό χώρο έδειξε ότι οι βαθμοί αυτοαντίληψης των σχέσεων με τους γονείς καθώς και οι βαθμοί στήριξης από αυτούς παρουσιάζουν σημαντική και αξιόλογη πτώση από το δημοτικό προς το γυμνάσιο, ωστόσο διατηρούνται σε σχετικά υψηλά επίπεδα και σταθεροποιούνται. Αυτό σημαίνει ότι το επίπεδο των διαπροσωπικών σχέσεων ανάμεσα στους νεαρούς εφήβους και στους γονείς τους καταγράφεται ικανοποιητικό (Μακρή-Μπότσαρη, 2000γ).

Η θέση ότι η επίδραση της γονεϊκής στήριξης διατηρείται ισχυρή καθόλη τη διάρκεια της εφηβείας βασίζεται και στο πλαίσιο της θεωρίας της προσκόλλησης, σύμφωνα με την οποία τα παιδιά διαμορφώνουν μοντέλα σχέσεων στη βάση της αλληλεπίδρασής τους με τα πρόσωπα του οικογενειακού τους περιβάλλοντος (Bowlby, 1982,1988).

Όσο ασφαλέστερη είναι η προσκόλληση με τους γονείς και η σχέση μαζί τους κρίνεται από το άτομο ικανοποιητική και υποστηρικτική, τόσο μεγαλύτερη η μετέπειτα ικανότητα του ατόμου να δημιουργεί και να διατηρεί συναισθηματικές υποστηρικτικές σχέσεις με τους συνομηλίκους του. Έτσι, παρά το ότι τα μοντέλα αυτά παραμένουν ανοιχτά σε αναδιαμόρφωση καθ'όλη τη διάρκεια της ζωής, ταυτόχρονα ανθίστανται στο χρόνο και επηρεάζουν σημαντικά τον τρόπο με τον οποίο το άτομο αντιλαμβάνεται τον εαυτό του και τους άλλους στο πλαίσιο των διαπροσωπικών σχέσεων στην εφηβεία και τη μετέπειτα ενήλικη ζωή (Ainsworth, 1989. Greensberg, Siegal&Leitch, 1984).

Στην επόμενη παράγραφο παραγματοποιείται συνοπτική επισκόπηση των ερευνητικών δεδομένων που αναφέρονται στο ρόλο της ομάδας των ομιλήκων και των φιλικών σχέσεων με τους συνομηλίκους σε θέματα επαγγελματικής ανάπτυξης, ιδιαίτερα δε της διαδικασίας λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων και των σχετικών με αυτές αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας στο εύρος της θεωρίας της προσκόλλησης και της κοινωνικογνωστικής θεωρίας για τη σταδιοδρομία.

5.2 Ερευνητικά δεδομένα αναφερόμενα στη σχέση της ομάδας των ομηλικών και των φιλικών σχέσεων με τους συνομηλικούς με θέματα σχετικά με την επαγγελματική ανάπτυξη

Ο ρόλος της ομάδας των ομηλικών και οι φιλικές σχέσεις με τους συνομηλικούς χαρακτηρίζεται από τη διεθνή βιβλιογραφία σημαντικός για την επαγγελματική ανάπτυξη του εφήβου (Hotchkiss&Borow, 1996). Οι σχέσεις με τους συνομηλικούς ιδιαίτερα στο πλαίσιο του σχολικού περιβάλλοντος, συμβάλλουν στην αντιπαραβολή των απόψεων και των κρίσεων των γονέων ή των λοιπών προσώπων του οικογενειακού περιβάλλοντος με τις κρίσεις και τις απόψεις των συνομηλικών για το πρόσωπό του. Οι στάσεις που τα σημαντικά πρόσωπα της περιόδου αυτής υιοθετούν και εκδηλώνουν απέναντι στο άτομο συντελούν στη διαμόρφωση της αυτοαντίληψής του, η οποία αποτελεί βασική προϋπόθεση για τον μετέπειτα σχολικό και επαγγελματικό του προσανατολισμό (Φλουρής, Κουλοπούλου & Σπυριδάκης, 1981. Φλουρής, 1989. Κασσωτάκης & Μαρμαρινός, 2004).

Τα ερευνητικά δεδομένα που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη παράγραφο καταδεικνύουν τη θετική επίδραση της ύπαρξης κοινωνικής στήριξης από την ομάδα των ομιλήκων και τις φιλικές σχέσεις με τους συνομιλήκους σε διάφορες παραμέτρους που αφορούν στον τομέα της ψυχικής του υγείας ενός έφηβου ατόμου.

Τα σχετικά ευρήματα σε θέματα επαγγελματικής ανάπτυξης καταδεικνύουν και εδώ την ύπαρξη θετικής συσχέτισης καθώς και διαφορές φύλου, ωστόσο θεωρούνται σχετικά περιορισμένα και προέρχονται κυρίως από το εξωτερικό (Guayetal., 2003). Επίσης, η βαρύτητα της επίδρασης της ομάδας των ομιλήκων και των φιλικών σχέσεων με τους συνομιλήκους θεωρείται μικρότερη σε σχέση με αυτήν των γονέων, ενώ αναφέρεται και αφορά σε διαφορετικά θέματα επαγγελματικής ανάπτυξης από αυτή των γονέων. Ορισμένοι ερευνητές επίσης θεωρούν ότι δεν έχει αποσαφηνιστεί ο τρόπος που οι δύο ομάδες σημαντικών άλλων (γονείς ή άλλα πρόσωπα του οικογενειακού περιβάλλοντος και φίλοι) αλληλεπιδρούν και επηρεάζουν τα θέματα επαγγελματικής ανάπτυξης (Steinberg, Dornbusch&Brown, 1992). Τέλος, αρκετά είναι τα σύγχρονα ερευνητικά δεδομένα με βάση την κοινωνικογνωστική θεωρία για τη σταδιοδρομία τα οποία καταδεικνύουν την επίδραση της υποστήριξης από την ομάδα των ομιλήκων και των φίλων (αν και διαφορετικής βαρύτητας έναντι των γονέων) στη διαμόρφωση των κοινωνικογνωστικών μηχανισμών οι οποίοι με τη σειρά τους επηρεάζουν και καθορίζουν θέματα επαγγελματικής ανάπτυξης εφήβων, ιδιαίτερα δε εφήβων εθνοφυλετικών ομάδων.

Στη χώρα μας ο ρόλος της ομάδας των ομηλικών και των φιλικών σχέσεων με τους συνομιλήκους στην επαγγελματική ανάπτυξη όπως καταγράφηκε σε παλαιότερες έρευνες φαίνεται να είναι περιορισμένος (Δημητρόπουλος και συν., 1985. ΣόφτηΜπεσμπέα, 1982. Πάντα, 1988. Κασσωτάκης, 1992). Ωστόσο, όπως προκύπτει από την άτυπη εμπειρική παρατήρηση που μπορεί να κάνει στο πλαίσιο της άσκησης του έργου του ένας λειτουργός Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού στις δομές Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της χώρας (ΚΕ.ΣΥ.Π. και Γρα.Σ.Ε.Π.37), πολλοί μαθητές στρέφονται προς μια ορισμένη εκπαιδευτική κατεύθυνση και σε ορισμένες περιπτώσεις και σε επαγγελματική ακολουθώντας το παράδειγμα των φίλων τους, οι περισσότεροι από τους οποίους είναι συμμαθητές τους (Βάγгер, 2004).

Σύμφωνα με άλλες έρευνες, οι πληροφορίες που παίρνουν τα άτομα την περίοδο της εφηβείας για την αγορά εργασίας και την απασχόληση έχει βρεθεί ότι προέρχονται από τους γονείς, τους φίλους, τους εκπαιδευτικούς θεσμούς, τα Μ.Μ.Ε καθώς και από τυχόν εμπειρίες εργασίας μερικής απασχόλησης (Feij, 1998. Jablin, 2000. Jablin&Krone, 1987). Ο Jablin (2000) υποστηρίζει ότι καθώς οι φίλοι αποτελούν σημαντική πηγή κοινωνικής στήριξης και αναφοράς λόγω της ομοιότητας μεταξύ τους (ηλικία, αξίες, αναπτυξιακές, υλικές ή συναισθηματικές ανάγκες, ανάγκες πληροφόρησης για το περιβάλλον κ.ά.), το μοίρασμα των σκέψεων και των φιλοδοξιών στις μεταξύ τους συζητήσεις συμβάλλει στην ανταλλαγή πληροφοριών και αποτελεί πηγή ανατροφοδότησης σχετικά με τις προδιαγραφές άσκησης διαφόρων επαγγελματικών δραστηριοτήτων (καθήκοντα και υποχρεώσεις, προσόντα, προοπτικές εργασίας κ.ά.). Η γνώμη των φίλων ιδιαίτερα του ίδιου φύλου, έχει βαρύτητα ως προς την επίδραση που ασκεί στις επιλογές ενός εφήβου τόσο στα αγόρια όσο και στα κορίτσια. Ο Saltiel (1986) διαπίστωσε ότι τα αγόρια επηρεάζονται από ομόφυλους φίλους σε θέματα επαγγελματικών επιλογών. Μικρή διαφοροποίηση παρουσιάστηκε στην εν λόγω έρευνα στα κορίτσια, όπου φάνηκε να επηρεάζονται περισσότερο από φίλες σε θέματα επιλογής εκπαιδευτικής κατεύθυνσης. Ωστόσο, από παλιά οι Kandel&Lesser, (1968) καταγράφουν ότι οι έφηβοι δέχονται την επίδραση των συνομηλίκων κυρίως για θέματα που αφορούν την καθημερινή πραγματικότητα της εφηβικής ηλικίας, αλλά πολύ λιγότερο για θέματα που αφορούν το μέλλον τους. Για τα επαγγελματικά τους σχέδια εμπιστεύονται περισσότερο τους γονείς τους, από τους οποίους δέχονται και μεγαλύτερη επίδραση. Οι έφηβοι όταν πρόκειται για μακροπρόθεσμες επιλογές (εκπαιδευτικές ή επαγγελματικές) λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τη γνώμη των γονέων τους, καμιά φορά περισσότερο και από των συνομηλίκων τους (Noller, 1994). Οι Steinberg, Dornbusch&Brown, (1992) υποστηρίζουν ότι οι γονείς αποτελούν έναν πολύ σημαντικό παράγοντα επιρροής σε ό,τι αφορά τη διαμόρφωση μιας επαγγελματικής επιλογής (δηλαδή στο περιεχόμενο αυτής), ενώ οι φίλοι και η ομάδα των ομιλήκων αποτελούν ισχυρές επιρροές στις καθημερινές συμπεριφορές στο σχολείο ή σε άλλες καθημερινές δραστηριότητες, επηρεάζοντας με αυτόν τον τρόπο την επαγγελματική του ανάπτυξη αφού οι δραστηριότητες αυτές συμβάλλουν στη διαμόρφωση των επιλογών του. Η συμμετοχή των εφήβων σε εξωσχολικές δραστηριότητες μαζί με τους φίλους τους (π.χ. αθλητικές, κοινωνικές κ.ά.) ή σε δραστηριότητες που αφορούν καθημερινές επιλογές (π.χ. επιλογή προσωπικών ενδυμάτων, διατήρηση προσωπικού χώρου κ.ά.), τους παρέχει εμπειρία στη λήψη αποφάσεων άρα και αποφάσεων σταδιοδρομίας και έτσι φάνηκε ότι συμβάλλει στην προεπαγγελματική τους ολοκλήρωση καθώς έχει προφανείς λειτουργικές ομοιότητες με τις δραστηριότητες που αφορούν τη διαδικασία λήψης μιας επαγγελματικής απόφασης. Παράλληλα, αναπτύσσει και βελτιώνει τις επικοινωνιακές τους δεξιότητες και αυτές που αφορούν την επίλυση προβλημάτων συμβάλλοντας έτσι και στην επαγγελματική τους ανάπτυξη (Eccles&Barber, 1999. Μέλλον, 2008).

Στην έρευνα των Paa&McWhirter (2000) σχετικά με τους παράγοντες (προσωπικούς και περιβαλλοντικούς) που επηρεάζουν τις επαγγελματικές προσδοκίες εφήβων μαθητών-τριών μέσης εκπαίδευσης, οι ερευνητές διαπίστωσαν ότι οι έφηβοι θεωρούν τους φίλους και συνομηλίκους του ίδιου φύλου με αυτούς τον δεύτερο κατά σειρά περιβαλλοντικό παράγοντα που τους επηρεάζει στις επαγγελματικές τους προσδοκίες μετά από τους γονείς τους (ακολουθούν οι εκπαιδευτικοί και επαγγελματικοί σύμβουλοι του ίδιου φύλου). Αξιοσημείωτο ωστόσο είναι ότι για ένα μεγάλο

ποσοστό του δείγματος οι φίλοι και συνομήλικοι δεν αποτελούσαν παράγοντα επίδρασης στις επαγγελματικές τους προσδοκίες.

Όμοια και σε άλλες έρευνες, παρά το ότι η ομάδα των ομιλήκων και οι φίλοι καταγράφονται ως η ομάδα εκείνη προς την οποία ο έφηβος στρέφεται ολοένα και περισσότερο και συζητά τις επαγγελματικές του προσδοκίες, εντούτοις οι γονείς παραμένουν η σημαντικότερη πηγή καθοδήγησης σε ότι αφορά σημαντικά θέματα της ζωής όπως τα οικονομικά και τα θέματα επαγγελματικής ανάπτυξης (Jodletal., 2001).

Πιο σύγχρονες έρευνες σε εφήβους (Levine&Hoffner, 2006) δείχνουν ότι η φιλία αποτελεί πεδίο έκφρασης, συζήτησης των στόχων και φιλοδοξιών που αναφέρονται στη σταδιοδρομία, ανατροφοδότησης σχετικά με τις επαγγελματικές προτιμήσεις, κοινωνικής στήριξης και ανταλλαγής πληροφοριών. Ωστόσο, οι γονείς είναι εκείνοι που κατέχουν τον πρώτο ρόλο στη μεταφορά επαγγελματικών πληροφοριών (θετικών και αρνητικών μέσω των συζητήσεων με αυτούς) δηλαδή πληροφοριών σχετικά με την εργασία, τις προοπτικές και το ισοζύγιο προσφοράς και ζήτησης ειδικοτήτων στην αγορά εργασίας, ιδιαίτερα δε για τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις διαφόρων επαγγελματικών ενασχολήσεων.

Οι Felsman&Blustein (1999), στη θεωρητική βάση της θεωρίας της προσκόλλησης διερεύνησαν σε νέους όψιμης εφηβικής ηλικίας και στην αρχή της ενηλικίωσης (17-22 ετών), τη σχέση του είδους του δεσμού που ανέπτυξαν και διατηρούν τα άτομα με τους γονείς και τους φίλους τους με τη συμπεριφορά επαγγελματικής διερεύνησης και τη δέσμευση σε μια επαγγελματική. Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν τις υποθέσεις των ερευνητών για την ύπαρξη θετικής συσχέτισης μεταξύ του είδους του δεσμού με τους γονείς (ιδιαίτερα δε το είδος του δεσμού με τη μητέρα) και με τους φίλους με τις εξαρτημένες μεταβλητές της έρευνας, χωρίς διαφορές φύλου. Ωστόσο, το είδος του δεσμού που διατηρούσαν τα υποκείμενα με τους φίλους τους φάνηκε να επηρεάζει περισσότερο τις εξαρτημένες μεταβλητές από ότι το είδος του δεσμού με τους γονείς

Στην ίδια θεωρητική βάση, οι Wolfe&Betz (2004), διερεύνησαν σε φοιτητές τη σχέση ανάμεσα στο είδος του δεσμού που διατηρεί το άτομο με τους γονείς και τους φίλους του, του γονεϊκού στυλ ανατροφής με την αυτοαποτελεσματικότητα στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων και την επαγγελματική αναποφασιστικότητα, ειδικότερα το φόβο της δέσμευσης. Τα αποτελέσματα της έρευνάς τους μεταξύ άλλων έδειξαν ότι η ύπαρξη ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τους γονείς (ιδιαίτερα με τη μητέρα) και τους φίλους παρουσιάζει θετική συσχέτιση με τις συγκεκριμένες αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας, χωρίς να καταγραφούν διαφορές φύλου, ενώ δεν καταγράφηκαν και διαφορές ως προς το ποιο είδος δεσμού επηρεάζει περισσότερο τις εξαρτημένες μεταβλητές.

Ο Guay και οι συνεργάτες του (2003), βασισμένοι στη θεωρία του αυτοκαθορισμού (Deci&Ryan, 1995. Ryan&Deci, 2000) διερεύνησαν σε φοιτητές τη σχέση μεταξύ της ύπαρξης αυτονομίας και ελέγχου στις σχέσεις αλληλεπίδρασης με τους γονείς και τους φίλους με την επαγγελματική αναποφασιστικότητα, και τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων. Τα αποτελέσματα της έρευνάς τους έδειξαν ότι οι σχέσεις με τους γονείς και τους φίλους που στηρίζονται στην αυτονομία ενισχύουν τα επίπεδα των συγκεκριμένων αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας σε αντίθεση με τις αυτές που

στηρίζονται στον έλεγχο. Επίσης, η ύπαρξη σχέσεων αλληλεπίδρασης με τους φίλους που στηρίζονται στην αυτονομία παρουσιάζουν θετική συσχέτιση με τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας και κρίθηκαν σημαντικοί στη διαμόρφωση της συγκεκριμένης εξαρτημένης μεταβλητής, ανεξάρτητα από τις τιμές της μεταβλητής των σχέσεων αλληλεπίδρασης με τους γονείς.

Στο εύρος της κοινωνικογνωστικής θεωρίας για τη σταδιοδρομία, η ομάδα των ομιλήκων και οι φιλικές σχέσεις με τους συνομιλήκους έχουν διερευνηθεί ως προς τις επιδράσεις που ασκούν ως μηχανισμός παροχής κοινωνικής στήριξης στη διαμόρφωση των κοινωνικογνωστικών μηχανισμών ιδιαίτερα σε εφήβους που προέρχονται από διαφορετικές πολιτισμικές ή εθnico-φυλετικές ομάδες όπου κατά κύριο λόγο αναδεικνύονται ως σημαντικότερος παράγοντας στη διαμόρφωση των εξαρτημένων μεταβλητών επαγγελματικής ανάπτυξης που εξετάστηκαν σε σχέση με την υποστήριξη των γονέων.

Έτσι, οι Carter&Cook (1992) υποστηρίζουν ότι, σε εθνικές και φυλετικές μειονότητες, παρά το σημαντικό και πρωταρχικό ρόλο που έχει η οικογένεια σε θέματα επαγγελματικής ανάπτυξης, το ερευνητικό ενδιαφέρον για τη συμβολή άλλων παραμέτρων παροχής κοινωνικής υποστήριξης όπως οι φίλοι και συνομιληκοί παρουσιάζεται έντονο τα τελευταία χρόνια.

Σχετικές διαπιστώσεις έχουν γίνει σε Ασιάτες-Αμερικανούς εφήβους. Η συγκεκριμένη εθnicoφυλετική ομάδα θεωρεί τη σχολική και ακαδημαϊκή επίδοση και τις σχετικές με αυτές επαγγελματικές επιλογές σημαντικές αξίες στη ζωή. Καθώς τα μέλη της εν λόγω ομάδας συνάπτουν φιλίες με άτομα όμοιας καταγωγής, στις περιπτώσεις που οι φίλοι δεν αποδέχονται τις αξίες που αναφέρθηκαν, η επίδραση αυτών μπορεί να υπερισχύσει αυτής της οικογένειας και έτσι οι έφηβοι που θα παρουσιάσουν χαμηλές σχολικές επιδόσεις θα οδηγηθούν σε περιορισμένο ορίζοντα επαγγελματικών επιλογών (Hymeletal., 1996. Steinberg, Dornbusch, &Brown, 1993). Όμοια έχει καταδειχθεί η βαρύτητα της επίδρασης της ομάδας των ομιλήκων και των φιλικών σχέσεων με τους συνομιλήκους στην επιλογή εκπαιδευτικής κατεύθυνσης Λατίνων εφήβων μαθητών-τριών μέσης εκπαίδευσης (Azmitia&Coopers, 2001).

Σε παρόμοια συμπεράσματα κατέληξαν και οι Patel, Salahuddin&O' Brien, (2008), οι οποίοι, όπως αναφέρθηκε και στη βιβλιογραφική διερεύνηση του θέματος της οικογένειας, διερεύνησαν σε εφήβους μειονοτικής ομάδας (παιδιά Βιετναμέζων μεταναστών γεννημένα στην Αμερική) τη σχέση του φύλου, του επιπέδου πολιτισμικής επιρροής, της κοινωνικής υποστήριξης από γονείς και φίλους, του ΚΟΙΕ της οικογένειας, του βαθμού υποκειμενικής εκτίμησης ρατσισμού και των αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων. Τα ευρήματα της έρευνάς τους κατέδειξαν την ύπαρξη θετικής συνάφειας μεταξύ της υποστήριξης από την ομάδα των ομιλήκων και των φίλων και των συγκεκριμένων αντιλήψεων αυτοαποτελεσματικότητας, καθώς και ότι η επίδραση της ομάδας των ομιλήκων και των φίλων ήταν πιο σημαντική από αυτήν των γονέων στη διαμόρφωσή τους. Οι ερευνητές αποδίδουν τα ευρήματα αυτά στο ότι είναι πιθανό οι συγκεκριμένοι έφηβοι να θεωρούν τους γονείς τους ως μη ικανούς να τους παράσχουν οποιαδήποτε μορφή βοήθειας για τον επαγγελματικό τους προσανατολισμό καθώς οι γνώσεις τους για το εκπαιδευτικό σύστημα και την αμερικανική αγορά εργασίας είναι περιορισμένες. Για το λόγο αυτό καταφεύγουν στους φίλους. Επίσης, οι ερευνητές αναφέρουν ότι είναι πιθανό οι γονείς να επηρεάζουν άλλα θέματα επαγγελματικής ανάπτυξης όπως το περιεχόμενο των

εκπαιδευτικών ή επαγγελματικών επιλογών των συγκεκριμένων νέων καθώς τους μεταδίδουν αξίες που θεωρούν σημαντικές στις επαγγελματικές ενασχολήσεις. Τις αξίες αυτές οι έφηβοι συζητούν με τους φίλους τους και καθώς περνούν σημαντικό χρόνο της ημέρας με αυτούς, είναι πιθανό να συμμετέχουν μαζί τους σε δραστηριότητες αναζήτησης επαγγελματικών πληροφοριών όπως αυτές που αφορούν τη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων και έτσι διαμορφώνουν υψηλότερες αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας για τις συγκεκριμένες ενέργειες.

Ακόμη, η υποστήριξη των φίλων φαίνεται να παρουσιάζει διαφορές με βάση το φύλο των υποκειμένων. Στην έρευνα του Howard και των συνεργατών του (2009) σε Ιταλούς μαθητές-τριες μέσης εκπαίδευσης, στα κορίτσια η υποστήριξη από τους φίλους επηρεάζει την τάση για αυτοκαθορισμό (τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας, την εύρεση κινήτρων και τον προσδιορισμό των στόχων) και διαμέσου αυτής τη σχολική επίδοση και την επαγγελματική αποφασιστικότητα, ενώ για τα αγόρια η υποστήριξη από τους φίλους δεν φαίνεται να ασκεί καμία επίδραση στις υπο έρευνα μεταβλητές.

Κάπως διαφορετικά ήταν τα αποτελέσματα στη διερεύνηση των σχέσεων σε εφήβους χαμηλού κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου μιας συγκεκριμένης αγροτικής περιοχής (Απαλάχεια Όρη) μεταξύ υποστηρικτικών μηχανισμών (από οικογένεια, συγγενείς, φίλους και εκπαιδευτικούς), κοινωνικογνωστικών μηχανισμών (αντιλήψεις ακαδημαϊκής και επαγγελματικής αυτοαποτελεσματικότητας και προσδοκίες για αποτελέσματα) και των επαγγελματικών τους φιλοδοξιών (Ali&Saunders, 2006).

Όπως αναφέρθηκε και στην παράγραφο σχετικά με το ΚΟΙΕ της οικογένειας, στη συγκεκριμένη έρευνα παρά το ότι η υποστήριξη από τις συγκεκριμένες πηγές δεν ήταν χαμηλή και φάνηκε να επηρεάζει τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας και τις προσδοκίες για αποτελέσματα περισσότερο από το ΚΟΙΕ, ωστόσο αφενός δεν παρουσιάστηκαν διαφοροποιήσεις ως προς το βαθμό επίδρασης μιας πηγής από αυτές, αφετέρου το σύνολο της υποστήριξης αυτής δεν φάνηκε ικανό στη συγκεκριμένη ομάδα εφήβων να λειτουργήσει αντισταθμιστικά ώστε να τους βοηθήσει να βελτιώσουν τις χαμηλές επαγγελματικές τους φιλοδοξίες.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι η διερεύνηση των σχέσεων της αλληλεπίδρασης των εφήβων με την ομάδα των ομηλίκων και οι φιλικές σχέσεις τους με συνομήλικους με θέματα επαγγελματικής ανάπτυξης και συγκεκριμένα με τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητας στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων στην παρούσα έρευνα κρίνεται αναγκαία πρωτίστως γιατί οι φίλοι και συνομήλικοι αποτελούν πηγές στήριξης, δηλαδή υποστηρικτικούς μηχανισμούς που θεωρούνται σημαντικοί από τους ίδιους τους νέους στην ηλικιακή περίοδο της εφηβείας. Επίσης, οι συνάφειες της αλληλεπίδρασης της ομάδας των ομήλικων και των φίλων με θέματα επαγγελματικής ανάπτυξης όπως η διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων έχουν εξεταστεί σε αρκετές έρευνες στο εξωτερικό καταδεικνύοντας θετική σχέση ανάμεσά τους, αλλά όχι στη χώρα μας, ούτε έχει εξεταστεί η σχέση τους με τις αντιλήψεις αυτοαποτελεσματικότητα στη διαδικασία λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων. Ως εκ τούτου, εντοπίζεται η ανάγκη διερεύνησης των εν λόγω σχέσεων, αλλά και κυρίως του ρόλου του εν λόγω υποστηρικτικού μηχανισμού όταν αυτός συνυπολογίζεται με άλλους ατομικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες και κυρίως με άλλους υποστηρικτικούς μηχανισμούς όπως είναι οι γονείς.

Έτσι, αν και το εύρος και η ένταση του ρόλου του περιβαλλοντικού αυτού συντελεστή καθορίζεται από διάφορες παραμέτρους όπως το θέμα επαγγελματικής ανάπτυξης που εξετάζεται κάθε φορά (π.χ. έχει καταγραφεί διαφορετική επίδραση όταν πρόκειται για την αναζήτηση επαγγελματικών πληροφοριών από ότι για τις τελικές εκπαιδευτικές ή επαγγελματικές επιλογές) κυρίως, όμως, καθορίζεται από το εύρος και την ένταση του περιβαλλοντικού παράγοντα «βαθμός γονεϊκής στήριξης», ιδιαίτερα δε, για ομάδες εφήβων με συγκεκριμένα πολιτισμικά χαρακτηριστικά.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Svetlana Chachashvili-Bolotin, Marina Milner-Bolotin & Sabina Lissitsa (2016) Examination of factors predicting secondary students' interest in tertiary STEM education, *International Journal of Science Education*, 38:3, 366-390, DOI: 10.1080/09500693.2016.1143137
- Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G. (1994). Towards a unifying social cognitive theory of career and academic interest, choice and performance [Monograph]. *Journal of Vocational Behavior*, 45, 79 –122.
- Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G. (1996). Career development from a social cognitive perspective. In D. Brown, L. Brooks, & Associates (Eds.), *Career choice and development* (3rd ed., pp. 373–421). San Francisco: Jossey-Bass.
- Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G. (2002). Social cognitive career theory. *Career Choice and Development*, 4, 255–311.
- Lent, R. W., Brown, S. D., & Larkin, K. C. (1986). Self-efficacy in the prediction of academic performance and perceived career options. *Journal of Counseling Psychology*, 33(3), 265–269.
- Lent, R. W., Lopez, A. M., Lopez, F. G., & Sheu, H.-B. (2008). Social cognitive career theory and the prediction of interests and choice goals in the computing disciplines. *Journal of Vocational Behavior*, 73(1), 52–62.
- Lent, R. W., Sheu, H.-B., Gloster, C. S., & Wilkins, G. (2010). Longitudinal test of the social cognitive model of choice in engineering students at historically black universities. *Journal of Vocational Behavior*, 76(3), 387–394.
- Brand, J. E., & Xie, Y. (2010). Who benefits most from college? Evidence for negative selection in heterogeneous economic returns to higher education. *American Sociological Review*, 75(2), 273– 302.
- Brown, S. D., & Lent, R. W. (1996). A social cognitive framework for career choice counseling. *The Career Development Quarterly*, 44(4), 354–366. doi:10.1002/j.2161-0045.1996.tb00451.x
- Betz, N. E., Borgen, F. H., & Harmon, L. W. (2006). Vocational confidence and personality in the prediction of occupational group membership. *Journal of Career Assessment*, 14(1), 36–55

- Bandura, A. (1986). Social foundations of thought and action: A social cognitive theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Bandura, A. (2002). Social cognitive theory in cultural context. *Applied Psychology: An International Review*, 51(2), 269–290.
- Lent, R. W., & Brown, S. D., (2006). Integrating person and situation perspectives on work satisfaction: A social-cognitive view. *Journal of Vocational Behavior*, 69, 236–247. doi:10.1016/j.jvb.2006.02.
- Κατσίκης Δ. & Συγκολλίτου Ε. (2013), Η κοινωνικογνωστική θεωρία ενδιαφερόντων και στόχων επιλογής κατά Holland σε Έλληνες μαθητές μέσης εφηβικής ηλικίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη
- Κουμουνδούρου, Γ. Α. (2000). Αντιλήψεις αυτό-αποτελεσματικότητας, επαγγελματικά ενδιαφέροντα και επαγγελματικές προτιμήσεις μαθητών Λυκείου. (Αδημοσίευτη Διπλωματική Εργασία). Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.
- Γεωργαντά, Χ. (2014) Κεντρικοί μηχανισμοί αυτο-αξιολόγησης σε σχέση με την διαδικασία λήψης απόφασης. Βαθμός Σύμπτωσης και Επαγγελματική Ταυτότητα (αδημοσίευτη διπλωματική εργασία). Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε, Αθήνα
- RW Lent, SD Brown, G Hackett (2000)-Contextual supports and barriers to career choice: A social cognitive analysis. *Journal of counseling psychology*
- RW Lent - LY Flores (2005)- A Social Cognitive View of Career Development and Counseling. The career development of Mexican American adolescent women: A test of social cognitive career theory. - *Journal of Counseling Psychology*
- RW Lent, AM Lopez, FG Lopez, HB Sheu (2008)- Social cognitive career theory and the prediction of interests and choice goals in the computing disciplines- *Journal of Vocational Behavior*
- MM Gibbons, MF Shoffner - Professional School Counseling, 2004 Prospective first-generation college students: Meeting their needs through social cognitive career theory- JSTOR
- RW Lent, SD Brown (2008) Social cognitive career theory and subjective well-being in the context of work *Journal of Career Assessment*, 2008 - journals
- M Schaub, DM Tokar (2005) The role of personality and learning experiences in social cognitive career theory - *Journal of Vocational Behavior*, 2005
- <http://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/bitstream/>
- <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/PPP528/SCCT.pdf>
- <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/PPP528/SCCT.pdf>
- <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/PPP528/SCCT.pdf>
- <http://users.sch.gr/harmak/writer/theories.pdf>

- <http://users.sch.gr/harmak/writer/theories.pdf>
- http://users.sch.gr/patichatz/kse1191/theories_mathisis.pdf
- <https://www.umkc.edu/.../Social%20Cognitive%20Caree>.